

T.C.

GİRESUN ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

SOSYAL BİLGİLER EĞİTİMİ TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ GÖRSELLERİN COĞRAFİ
BECERİLER AÇISINDAN İNCELENMESİ**

**EXAMINATION OF VISUALS IN SOCIAL STUDIES TEXTBOOKS IN
TERMS OF GEOGRAPHICAL SKILLS**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

Sevilay YOLCU

DANIŞMAN

Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

Giresun-2024

BİLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellerin Coğrafi Beceriler Açısından İncelenmesi” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel etik ve geleneklere aykırı düşecek bir kullanıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, yararlandığım kaynaklara uygun yöntemlerle atıf yapıldığını belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Sevilay YOLCU

28/06/ 2024

TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI

Ana Bilim Dalı: Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Program Adı: Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı: Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellerin Coğrafi Beceriler Açısından İncelenmesi

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmasının Giriş, Ana Bölümler ve Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 100 sayfalık kısmına ilişkin 05/06/ 2024 tarihinde Turnitin benzerlik programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı: % 23'dür.

Sosyal Bilimler Enstitüsü tarafından belirlenen azami benzerlik oranına (%30) göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. 28/06/ 2024

Danışman: Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

İmza

Öğrenci: Sevilay YOLCU

İmza

KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI

“Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellerin Coğrafi Beceriler Açısından İncelenmesi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi, Giresun Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Sevilay YOLCU

İmza

Danışman

Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

İmza

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 11/06/2024 tarihli toplantısında jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Sevilay Yolcu'nun "Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellerin Coğrafi Beceriler Açısından İncelenmesi" başlıklı tezini incelemiş olup, aday 28.06.2024 tarihinde, saat 14:00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Sunulan çalışma, sınav sonucunda oy birliği ile başarılı bulunarak jüri tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	Karar		İmzası
		Kabul	Ret	
Üye (Başkan)	Prof. Dr. Serkan DOĞANAY	☒	☐	
Üye	Prof. Dr. Yavuz AKBAŞ	☒	☐	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Özge METİN	☒	☐	

ONAY

.../.../ 2024

Prof. Dr. Oğuz Serdar KESİCİOĞLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Coğrafi beceriler, hayatımızın her alanında karşımıza çıkabilecek ve kullanmaya ihtiyaç duyacağımız önemli becerilerdendir. Söz konusu bu çalışmada da sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin coğrafi becerileri yansıtmaları durumları incelenerek, bu beceriler hakkında öğretmen görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Öncelikle yüksek lisans sürecinde desteklerini esirgemeyen, fikirleriyle ilerlememe katkı sunan, sabırla beni dinleyen tez danışmanım Prof. Dr. Serkan DOĞANAY'a teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Yüksek lisans tez savunma jürimde yer alarak değerli fikirleriyle çalışmaya katkı sunan kıymetli hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Uzman görüşlerine ve fikirlerine başvurduğum, istatistik konularında yardımlarını esirgemeyen, akademik başarılarını kendime örnek aldığım değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Özge METİN'e çok teşekkür ederim. Yine fikir ve görüşleriyle çalışmaya katkı sunan hocam Dr. Öğr. Üyesi Yüksel BÜLBÜL'e çok teşekkür ederim. Bu zorlu yolda bana sağlıklı çalışma ortamı sağlayan, güler yüzlerini ve desteklerini hissettiren üniversite kütüphanemiz çalışanları Samet ÇAKIR ve İsmail Hakkı TANRIVERDİ'ye teşekkürlerimi sunarım.

Veri toplama sürecine gönüllü katılım sağlayarak çalışmaya katkıda bulunan sosyal bilgiler öğretmenlerine, okul müdürleri ve müdür yardımcılarına teşekkürlerimi ifade etmek isterim.

Hayatımın her alanında desteklerini esirgemeyen, her daim bana güvenen, inanan ve evlatları olmaktan gururlandığım annem Hava YOLCU ve babam Yılmaz YOLCU'ya, kardeşlerim Bilal YOLCU ve Medine YOLCU'ya teşekkürlerimi bir borç bilirim.

Ayrıca bu zorlu süreçte beni yalnız bırakmayan, güler yüzü ve enerjisiyle motivasyon kaynağı olan, yanında olmaktan mutluluk duyduğum değerli arkadaşım Öznur ŞAHİN'e çok teşekkür ederim. Yine desteklerini yanımda hissettiğim arkadaşım Emre BEKDEMİR'e teşekkür ederim.

ÖZET

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Sosyal Bilgiler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans Programı

Tez Başlığı : Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellerin Coğrafi Beceriler Açısından İncelenmesi

Tez Türü : Yüksek Lisans Tezi

Danışman : Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

Hazırlayan : Sevilay YOLCU

Yıl : 2024

Sayfa Sayısı : 139

Bu çalışmada, 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin coğrafi becerileri yansıtırma durumları incelenerek, söz konusu beceriler hakkında öğretmen görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunda, Giresun Merkez’de Millî Eğitim Bakanlığı’na bağlı ortaokullarda görev yapan, 12 sosyal bilgiler öğretmeni yer almıştır. Çalışmada kullanılan veriler, araştırmacı tarafından hazırlanan ders kitabı inceleme formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formları ile toplanmış ve elde edilen verilerin analizinde içerik ve betimsel analiz kullanılmıştır. Öğretmen görüşlerinden elde edilen veriler, NVİVO 11 nitel analiz programı ile çözümlenmiştir. Ders kitaplarından elde edilen bulgulara göre, coğrafi becerilerin görsellere ve öğrenme alanlarına düzenli dağılım göstermediği; 5., 6. ve 7. sınıf düzeylerinde görsellere en fazla yansıtılan becerinin harita okuryazarlığı olduğu ve gözlem becerisinin ise hiçbir sınıf düzeyindeki görsellere yansıtılmadığı ortaya çıkmıştır. Diğer yandan coğrafi becerilerin ele alınan tüm sınıf düzeylerinde İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki görsellerde daha yoğun olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bulgulara göre öğretmenlerin, ders kitaplarında coğrafi becerileri yansıtan görsellerin yeterli olmaması, coğrafi becerilerin özelliklerinin görsellere yansıtılmaması ve güncel olmaması, coğrafi becerilerin öğretiminde öğrencilerin ele alınan 6 coğrafi becerinin hepsinde zorlanmaları, öğretmenlerin zaman yetersizliği, materyal eksikliği, kavramların soyut olması, gezi gözlem eksikliği ve öğrencilerden kaynaklı sorunlar gibi nedenlerle güçlükler yaşadıkları tespit edilmiştir. Coğrafi

VIII

becerilerin mümkün olabildiğince tüm öğrenme alanlarıyla ilişkilendirilerek görsellere yansıtılması, görsellerin güncellenmesi ve coğrafi becerilerin anlatımında uygulamalara yer verilmesi şeklinde önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Coğrafi Beceriler, Görsel, Sosyal Bilgiler Ders Kitapları, Doküman İnceleme, Öğretmen Görüşleri

ABSTRACT

Giresun University Institute of Social Sciences Department Department of Turkish and Social Sciences Education Social Sciences Education MA Programme

Thesis Name : Examination of Social Studies Textbooks in Terms of Geographical Skills

Thesis Type : Master's Thesis

Supervisor : Prof. Dr. Serkan DOĞANAY

Author : Sevilay YOLCU

Year : 2024

Pages : 139

In this study, it was aimed to examine the geographical skills of the visuals in the 5th, 6th and 7th grade social studies textbooks and to get teacher's opinions about these skills. Document analysis, one of the qualitative research methods, was used in the research. In the study group of the research, 12 social studies teachers working in secondary schools affiliated to the Ministry of National Education in Giresun Center took part. The data used in the study were collected with the textbook review form and semi-structured interview forms prepared by the researcher, and content and descriptive analysis were used in the analysis of the data obtained. The data obtained from the teachers' opinions were analyzed with the NVIVO 11 qualitative analysis program. According to the findings obtained from the textbooks, geographical skills are not regularly distributed to visuals and learning areas; It has been revealed that the skill that is most reflected in the visuals at the 5th, 6th and 7th grade levels is map literacy and the observation skill is not reflected in the visuals at any grade level. On the other hand, it was concluded that geographical skills were more intense in the visuals in the People, Places and Environments learning area at all grade levels. According to the findings, it was determined that teachers had difficulties due to reasons such as insufficient visuals reflecting geographical skills in textbooks, not reflecting the characteristics of geographical skills on visuals and not being up-to-date, students having difficulties in all 6 geographical skills discussed in teaching geographical skills, lack of time of teachers, lack of materials, abstract concepts, lack of trip observation and problems arising from students. Suggestions were made in the

form of associating geographical skills with all learning areas as much as possible, reflecting them on visuals, updating visuals and including applications in the expression of geographical skills.

Key Words: Geographic Skills, Visual, Social Studies Textbook, Document Review, Teacher Testimonials

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
NCSS	: Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi
SBÖP	: Sosyal Bilgiler Öğretim Programı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TGDÇY	: Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama
TTKB	: Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1: 21. yüzyıl becerileri	12
Tablo 2: Sosyal bilgiler öğretim programlarında beceriler	13
Tablo 3: Mutlak (matematik) ve göreceli (özel) konum özellikleri	19
Tablo 4: Katılımcıların demografik bilgileri	35
Tablo 5: İncelenen kitapların künye bilgileri	36
Tablo 6: 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılması	42
Tablo 7: Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı	43
Tablo 8: Coğrafi becerileri yansıtan ortak görsel sayısı.....	48
Tablo 9 : 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılması	50
Tablo 10: Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı	50
Tablo 11: Coğrafi becerileri yansıtan ortak görsel sayısı.....	57
Tablo 12: 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılması	59
Tablo 13: Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı	60
Tablo 14: Coğrafi becerileri yansıtan ortak görsel sayısı.....	64

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Coğrafi becerilerin önemi	66
Şekil 2: Coğrafi becerilerin öğrenme alanlarına dağılımı	68
Şekil 3: Coğrafi becerilerin görsellere yansıtılması	69
Şekil 4: Coğrafi becerilerin kazandırılmasında ders kitaplarındaki görsellerin faydaları	71
Şekil 5: Öğrencilerin coğrafi becerileri kendi hayatlarında kullanabilmesi	73
Şekil 6: Öğretmenlerin yaşadıkları güçlükler	75
Şekil 7: Öğrenilmesinde güçlük çekilen coğrafi beceriler	77

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 1: Çevre okuryazarlığı becerisi örnek görsel	46
Görsel 2: Harita okuryazarlığı becerisi örnek görsel	47
Görsel 3: Konum analizi becerisi örnek görsel	47
Görsel 4: Harita okuryazarlığı ve konum analizi becerisi ortak görsel örneği..	49
Görsel 5: Çevre okuryazarlığı becerisi örnek görsel	54
Görsel 6: Harita okuryazarlığı becerisi örnek görsel	55
Görsel 7: Konum analizi becerisi örnek görsel	55
Görsel 8: Mekânı algılama becerisi örnek görsel	56
Görsel 9: Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi örnek görsel	57
Görsel 10: Harita okuryazarlığı ve mekânı algılama becerisi ortak görsel örneği	58
Görsel 11: Konum analizi-mekânı algılama becerisi ortak görsel örneği.....	58
Görsel 12: Çevre okuryazarlığı becerisi örnek görsel	62
Görsel 13: Harita okuryazarlığı becerisi örnek görsel	63
Görsel 14: Mekânı algılama becerisi örnek görsel	63
Görsel 15: Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi örnek görsel	64
Görsel 16: Harita okuryazarlığı ve mekânı algılama becerisi ortak görsel örneği	65

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİK İLKELERE UYGUNLUK/ETİK BEYAN.....	II
TEZ ÖZGÜNLÜK BEYANI.....	III
KILAVUZA UYGUNLUK BEYANI	IV
JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI	V
ÖN SÖZ.....	VI
ÖZET.....	VII
ABSTRACT	IX
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ.....	XI
TABLolar LİSTESİ.....	XII
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	XIII
GÖRSELLER LİSTESİ	XIV
İÇİNDEKİLER	XV

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU	3
1.1.1. Araştırmanın Alt Problemleri.....	4
1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	5
1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	5
1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	7
1.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI.....	7

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. SOSYAL BİLGİLER VE TARİHSEL GELİŞİMİ	8
2.2. BECERİ VE BECERİ EĞİTİMİ	10
2.3. SOSYAL BİLGİLERDE BECERİLER.....	12
2.4. SOSYAL BİLGİLERDE COĞRAFİ BECERİLER.....	14
2.4.1. Çevre Okuryazarlığı	15
2.4.2. Gözlem	16
2.4.3. Harita Okuryazarlığı.....	17

2.4.4. Konum Analizi	18
2.4.5. Mekânı Algılama Becerisi.....	20
2.4.6. Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	21
2.5. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI	22
2.6. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ GÖRSELLER	23
2.7. İLGİLİ ÇALIŞMALAR	24
2.7.1. Yurt İçi Çalışmalar	24
2.7.2. Yurt Dışı Çalışmalar.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ	34
3.2. ÇALIŞMA GRUBU VE VERİ KAYNAĞI	34
3.2.1. Çalışma Grubu.....	35
3.2.2. Veri Kaynağı	36
3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI.....	36
3.3.1. Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması	37
3.3.2. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması	38
3.4. VERİLERİN ANALİZİ.....	40
3.5. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK	41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

4.1. 5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN COĞRAFİ BECERİLERİ YANSITMA DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR	42
4.2. 6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN COĞRAFİ BECERİLERİ YANSITMA DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR	49
4.3. 7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN COĞRAFİ BECERİLERİ YANSITMA DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR	59

4.4. COĞRAFI BECERİLERE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN BULGULAR 65

- 4.4.1. Coğrafi Becerilerin Öneme Yönelik Bulgular 66
- 4.4.2. Coğrafi Becerilerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Öğrenme Alanları/Ünitelere Dağılımına İlişkin Bulgular 67
- 4.4.3. Coğrafi Becerilerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellere Yansıtılmasına İlişkin Bulgular 69
- 4.4.4. Coğrafi Becerilerin Kazandırılmasında Ders Kitaplarındaki Görsellerin Faydalarına İlişkin Bulgular..... 70
- 4.4.5. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafi Becerilere Yönelik Öğrendikleri Bilgileri Kendi Hayatlarında Kullanabilmelerine İlişkin Bulgular
72
- 4.4.6. Öğretmenlerin Coğrafi Becerileri Öğrencilere Kazandırırken Yaşadıkları Güçlüklerle İlişkin Bulgular..... 74
- 4.4.7. Öğrenilmesinde Güçlük Çekilen Coğrafi Becerilere İlişkin Bulgular 76

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA 80

- 5.1.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Becerilerin İncelenmesi 80
- 5.1.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellere Coğrafi Becerilerin Yansıtılması 83
- 5.1.3. Ders Kitaplarındaki Öğrenme Alanları ve Konularda Yer Alan Görsellere Coğrafi Beceri Kriterlerinin Dağılımı..... 84

5.2. COĞRAFI BECERİLERE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR..... 86

- 5.2.1. Coğrafi Becerilerin Önemi 86
- 5.2.2. Coğrafi Becerilerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Öğrenme Alanlarına Dağılımı..... 88

5.2.3. Coğrafi Becerilerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellere Yansıtılması	90
5.2.4. Coğrafi Becerilerin Kazandırılmasında Ders Kitaplarındaki Görsellerin Faydaları.....	90
5.2.5. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafi Becerilere Yönelik Öğrendikleri Bilgileri Kendi Hayatlarında Kullanabilmeleri	92
5.2.6. Öğretmenlerin Coğrafi Becerileri Öğrencilere Kazandırırken Yaşadıkları Güçlükler.....	94
5.2.7. Öğrenilmesinde Güçlük Yaşanan Coğrafi Beceriler	95
5.2. ÖNERİLER	98
KAYNAKÇA	101
EKLER.....	113

BİRİNCİ BÖLÜM

1.GİRİŞ

Son yüzyılda teknolojinin hızla ilerlemesi, toplumun birçok noktasında değişimi beraberinde getirmiştir. Değişimin etkisi çoğunlukla eğitimde görülerek, öğrencileri pasif bilgi alıcısı konumundan yapılandıran ve özümseyen durumuna getirmiştir. Dolayısıyla da öğrenciler, düşünme sistemlerinde meydana gelen değişimle birlikte, değişimin ferdi konumundan öğrenmeye açık bireyler olarak yetişmektedirler (Gelen, 2011). Bu durum da gösteriyor ki eğitim sisteminde düşünebilen ve öğrenmeyi öğrenen öğrencilerin olması, içinde bulunulan yüzyılın bir gerekliliği haline gelmiştir. Çünkü birey kazandığı kabiliyetlerle birlikte çağa ayak uydurmaya başlayacaktır. Buradan hareketle de 2005 programı ile birlikte geçilen ilerlemeci felsefe yaklaşımıyla öğrencilerin becerileri kazanmalarına, yapılandırmalarına ve onların ihtiyaçlarına göre eğitim anlayışının planlanmasına önem verilmiştir. Yapılandırmacı yaklaşımın doğasına uygun olarak da öğretim programlarında beceri ve değer gibi hususlar (Ablak, 2017) öne çıkarılmıştır.

Beceri, öğrencilerin öğrenme sürecinde kazanması ve yaşamına aktarması beklenen kabiliyetlerdir (Sönmez, 2010). Bu bağlamda Türkiye’de 2005 yılında yapılan çalışmalar neticesinde eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, araştırma, problem çözme, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik ve Türkçeyi doğru, etkili ve güzel kullanma (MEB, 2005) gibi beceriler programlarda yerini almıştır. Bu programlardan biri de sosyal bilgiler dersi öğretim programıdır (SBÖP). Sosyal bilgiler dersi disiplinler arası bir yapıya dayandığı için, programın üç temel ögesinden biri becerilerden meydana gelmektedir (Şimşek ve Öztürk, 2014). Bu noktada 2005 programında sosyal bilgiler dersinde bahsedilen dokuz beceriyle birlikte, sosyal bilgiler dersine özgü altı becerinin daha öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir. Bunlar gözlem, mekânı algılama, sosyal katılım, empati, zaman ve kronolojiyi algılama ile değişim ve sürekliliği algılama becerisi şeklindedir.

Diğer yandan, 2018 öğretim programında beceri sayısı 27’ye yükseltilerek, okuryazarlık becerileri de eklenmiştir. Sosyal bilgiler dersinin tarih, coğrafya, ekonomi, siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji gibi birçok disiplini içinde barındırma

özelliği becerilere de yansımış, dolayısıyla da programda yer alan becerilerin çeşitliliği de artmıştır.

Sosyal bilgilerin yapısında bulunan bahsi geçen disiplinlerden biri de coğrafyadır (Sever, 2015). Bu nedenle programda 27 beceri içerisinde doğrudan veya dolaylı olarak coğrafyayı yansıtan becerileri görmek mümkündür. Sosyal bilgiler dersinde coğrafi becerilerin öğrencilere aktarılması çok önemlidir. Çünkü coğrafya bireylerin yaşadıkları çevreyi anlamlandırmasını, fiziksel ve nüfus özelliklerini betimleyebilmesini ve doğadan nasıl faydalanabilecekleri noktasında yol göstericidir (Şentürk ve Keskin, 2023). Bu bağlamda 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında coğrafi becerilerin yer almasıyla, coğrafya ile sosyal bilgiler dersi arasında bir bağ kurulmaktadır. Bu durum, coğrafya öğretiminin yapılabileceği en uygun derslerden birinin de sosyal bilgiler olduğunu (Öner ve Memişoğlu, 2018) göstermektedir.

2018 sosyal bilgiler öğretim programında yer verilen çevre okuryazarlığı, gözlem, harita okuryazarlığı, konum analizi, mekânı algılama ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerileri öğrencilere sosyal bilgiler ders kitapları aracılığıyla sunulmaktadır. Bu noktada söz konusu beceriler, ders kitaplarındaki etkinlik, görsel ve metinlere yansıtılarak öğrencilere kazandırılmaktadır. Nitekim ders kitaplarında yer alan görsel unsurlar metinleri desteklemek amacıyla, somut öğrenme sunan resim, grafik, diyagram, tablo ve haritalardan meydana gelmektedir (Şahin, 2014). Bu bilgi ışığında coğrafi becerilerin sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellere, sade ve anlaşılır biçimde yansıtılması, daha somut ve etkili bir öğrenme sağlanacağını düşündürmektedir.

Bunlarla beraber etkili bir öğretimin sağlanmasında ders kitaplarının yanı sıra, öğretmenlerin de becerilere hâkim olması gerekmektedir. Bu noktada sosyal bilgiler öğretmenleri, coğrafi becerilerin etkin bir şekilde aktarılmasında önemli bir yere sahiptir.

1.1. ARAŞTIRMANIN PROBLEM DURUMU

Günlük hayatta çevreyle kurulan ilişkilerde coğrafi becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Örneğin bir evin adresini bulurken, yol tarifi yaparken, tatile çıkarken vb. durumlarda coğrafi becerilerin gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Günlük hayatın dışında, asker, doğa bilimci, rehber, ormancılık, harita uzmanı, yer uzmanı, pazar araştırmacısı, şehir ve toplum planlayıcısı, seyahat acentesi, coğrafi bilgi bilimcisi ve ulaşım planlayıcısı gibi birtakım meslek gruplarında da (Danışman, 2019) coğrafi becerilere sahip olmaları gerektiği anlaşılmıştır. Dolayısıyla da her yaş ve meslek grubunu ilgilendiren coğrafi becerilerin, ders kitaplarındaki görsellere yansıtılma durumu ve bunları öğrencilere aktaran sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin öğrenilmesi önem taşımaktadır.

Buradan hareketle çalışmanın problem durumu iki ana eksen etrafında şekillendirilmiştir. Bunlardan birincisi, 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin, oluşturulan kriterler kapsamında, Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (SBÖP) yer alan 27 beceri arasından belirlenen, altı coğrafi beceriyi (çevre okuryazarlığı, gözlem, harita okuryazarlığı, konum analizi, mekânı algılama, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama) yansıtma durumunun tespit edilmesidir. Bu bağlamda coğrafi becerilerin belirlenmesinde, Taş (2019) tarafından yapılan çalışmada çevre okuryazarlığı, gözlem, harita okuryazarlığı, konum analizi, mekânı algılama, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama ile kanıt kullanma becerilerinin coğrafi beceri kapsamında değerlendirildiği; yine Bulut ve Kaçar (2020)'ın çalışmalarında bu altı becerilerle birlikte kanıt kullanma becerisinin de coğrafi beceri kapsamında ele alındığı; Koçal ve Geçit (2023)'te çalışmalarında belirlenen coğrafi becerilere ek olarak değişim ve sürekliliği algılama ile zaman ve kronolojiyi algılama becerilerini coğrafi beceri olarak değerlendirdikleri görülmüştür. Yapılan çalışmalar değerlendirildiğinde belirlenen çevre okuryazarlığı, gözlem, harita okuryazarlığı, konum analizi, mekânı algılama, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerinin coğrafi becerileri yansıtma noktasında ortak paydada bulunduğu ve söz konusu becerilerin doğrudan coğrafi becerileri yansıttığı düşünüldüğü için araştırmaya dahil edilmiştir. Fakat diğer beceriler için (değişim ve sürekliliği algılama, kanıt kullanma, zaman ve kronolojiyi algılama) görüş

ayrılıklarının olduğu saptanmıştır. Bakıldığında, değişim ve sũrekliliđi algılama ile zaman ve kronolojiyi algılama becerileri, ȳđrencilerde tarihsel sũreç içerisinde zaman algılarının gelişmesini ve meydana gelen değişimlerin fark edilebilmesini sağlayan temel becerilerdir (şimşek, 2012). Sosyal bilgiler dersinde bireylerin sebep sonuç ilişkisi kurarak bir kanıtla akıl yũrũtmelerini ve bȳylece kendi tarihsel anlayışlarını oluşturmalarının beklenmesi (Aktın, 2016) dolayısıyla da değişim ve sũrekliliđi algılama, zaman ve kronolojiyi algılama ve kanıt kullanma becerileri ile coğrafya disiplini arasında doğrudan bağlantı kurulamaması gerekçesiyle araştırmaya dahil edilmemiştir.

ȳte yandan ders kitaplarında ȳđrencilere kazandırılması hedeflenen bilgi ve beceriler gȳrseller yardımıyla somutlaştırılmaktadır. Ders kitaplarında yer alan; resim, grafik, tablo, diyagram vb. unsurlar gȳrsel olarak kabul edilmektedir (şahin, 2014). Bu bağlamda ele alınan ders kitaplarında; resim, fotoğraf, diyagram, grafik, tablo, harita, gazete haberi gibi gȳrseller coğrafi becerileri yansıtmaları bakımından incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci ana eksenini ise, coğrafi beceriler hakkında derinlemesine bilgiler alarak, beceriler hakkında bilgi ortaya koymak için sosyal bilgiler ȳđretmenleriyle gȳrũřme yapılması oluşturmaktadır.

1.1.1. Araştırmanın Alt Problemleri

1. 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki gȳrsellerin coğrafi becerileri yansıtma durumu nedir?
2. 6. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki gȳrsellerin coğrafi becerileri yansıtma durumu nedir?
3. 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki gȳrsellerin coğrafi becerileri yansıtma durumu nedir?
4. Coğrafi becerilere yȳnelik ȳđretmen gȳrũřleri nelerdir?

1.2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Araştırma temelde iki amaçtan oluşmaktadır. Bunlardan ilki, 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin coğrafi becerileri yansıtmada durumlarının incelenmesidir. Araştırmanın ikinci amacını ise söz konusu beceriler hakkında detaylı bilgilerin ortaya konulması amacıyla öğretmen görüşlerine başvurulması oluşturmaktadır.

1.3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Özünde “iyi” ve “etkin vatandaş” yetiştirme amacı taşıyan sosyal bilgiler dersi birçok sosyal bilim alt disiplinlerinden oluşmaktadır. Bu yönüyle sosyal bilgilerin yararlandığı disiplinlerden biri de coğrafyadır. İnsanların var olduğu andan itibaren yakın çevresinden başlayarak dünyayı öğrenmeye çalışması (Şahin, 2003) noktasında coğrafya biliminin önemi ortaya çıkmaktadır. Bu duruma sosyal bilgiler perspektifinden bakıldığında, sosyal bilgilerin içinde yaşanılan çevre ve çevrede yer alan canlı cansız unsurlarla etkileşim içinde olduğu (Şanlı, 2018) görülmektedir. Bakıldığında yaşanılan çevre ve dünyayı anlamlandırma, farklı kültürden insanları tanıma ve insanlarla doğal çevre arasındaki durumun açıklanmasında coğrafya ve sosyal bilgiler arasındaki etkileşim ortaya çıkmaktadır (İbret, Karatekin ve Avcı, 2015; Öztürk, 2012). Bunlarla birlikte öğrencilerde vatan ve millet sevgisinin gelişmesi, diğer ülkelerle kendi ülkesinin ekonomik ilişkilerini ve kültürlerini tanıma imkanlarının bulunması coğrafi becerilerin sosyal bilgiler ve coğrafya etkileşiminin bir başka ifadesidir (İbret, Karatekin ve Avcı, 2015).

Bu durum 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın özel amaçlarına da yansıtılarak, *“Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri ve doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları”* (MEB, 2018, s. 8) ifadesiyle, sosyal bilgiler ve coğrafya arasındaki etkileşime vurgu yapılmıştır. Bu bilgiler doğrultusunda insan ile

çevre arasındaki etkileşimin anlaşılması, doğal kaynakların korunması ve ekonomik önemlerinin anlaşılabilmesi bağlamında sosyal bilgiler dersi ile coğrafyanın etkileşimi açık bir şekilde ortaya konulmuştur.

Bu bağlamda, coğrafi becerilerin öğretimi, önemli materyaller arasında yer alan sosyal bilgiler ders kitaplarıyla gerçekleştirilmektedir. Bu yüzden ders kitapları, öğrencilerin ilgilerini çekmeli, onların derse yönelmelerini sağlamalı ve öğrencinin kitaplarla arasında etkileşim olmasını sağlamalıdır (Öcal ve Yiğittir, 2007). Bu noktada coğrafi becerilerin ders kitaplarındaki görsellere yansıtılması, görsel ile metin arasındaki uyumu arttırarak, öğrencilerin derse ilgisinin artmasına ve ders içeriğinin zenginleşmesini sağlamaktadır (Kara, 2012). Böylece sosyal bilgiler dersinde coğrafi becerilerin görsellere yansıtılmasıyla birlikte soyut kavramların somutlaştırılması ve farklı kıta, ülke, şehir, plato, dağ, deniz, okyanus, iklim, uzay vb. gibi kavramlara öğrencilerin dikkatlerinin çekilmesi sağlanabilmektedir. Kitaplara eklenen harita ve kroki örnekleriyle öğrencilerin haritayı yorumlayabilmesi, yer-yön ve mekân algısı gibi becerilerinin gelişmesine katkıda bulunulacağı düşünülmektedir.

Bu bilgilerden hareketle, Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda bulunan çevre okuryazarlığı, mekânı algılama, harita okuryazarlığı, konum analizi, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama ve gözlem gibi beceriler coğrafya disiplini doğrudan yansıttığı düşünüldüğü için (Koçal ve Geçit, 2023; Bulut ve Kaçar, 2020; Taş, 2019) coğrafi beceriler kapsamında ele alınarak değerlendirilmiştir. Söz konusu beceriler sosyal bilgiler ders kitaplarındaki etkinlik, görseller ve diğer alanlara yansıtılarak öğrencilere kazandırılması hedeflenmektedir. Bu becerilerin öğrencilere kazandırılmasıyla birlikte öğrencilerin yaşamlarında, icra edecekleri mesleklerinde ve doğaya adapte olmalarında fayda sağlayacaktır (Kılıcı, 2019).

Bu doğrultuda altı coğrafi becerinin ele alınarak ders kitaplarında yer alan görsellere yansıma durumunun detaylı bir şekilde incelenmesi ve öğretmen görüşlerinin alınması çalışmanın özgünlüğü açısından önemlidir.

1.4. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Araştırmada Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki 27 beceri içinde yer alan ve araştırmacı tarafından belirlenen altı coğrafi becerinin sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellere yansıtılma durumu incelenerek, öğretmen görüşlerine başvurulmuştur. Buna göre çalışmanın sınırlılığını, Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca 2022-2023 eğitim öğretim yılında okutulması kararlaştırılan 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin çevre okuryazarlığı, gözlem, harita okuryazarlığı, konum analizi, mekânı algılama ve tablo grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerileri açısından incelenmesinden oluşmaktadır.

Aynı zamanda öğretmen görüşleri alınması kapsamında Giresun ili merkezinde Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokullarda görev yapan sosyal bilgiler öğretmenleri araştırmanın sınırlılıkları dahilindedir.

1.5. ARAŞTIRMANIN VARSAYIMLARI

Katılımcıların görüşme sorularına özgün ve samimi bir şekilde yanıt verdikleri varsayılmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. SOSYAL BİLGİLER VE TARİHSEL GELİŞİMİ

İyi vatandaşlar yetiştirme noktasında ön plana çıkan sosyal bilgiler dersi, bireyi topluma hazırlamayı ve uyum sürecine yardımcı olmayı amaçlamaktadır. Bu amaçla, farklı konularda ve isimlerde ilk çağlardan itibaren okutulan sosyal bilgilerin birçok tanımı bulunmaktadır. Bu tanımlara bakıldığında, Doğanay (2002)'ye göre, insan ve insan hayatından bahseden konu alanı; Sönmez (1997)'ye göre, toplumsal gerçeklikle bağlantı sağlanarak elde edilen dinamik bilgiler; Sosyal Bilgiler Konseyi (NCSS), “*edebiyat, sanat ve sosyal bilimlerde vatandaşlık yeterlilikleri kazandırmak için disiplinler arası bir yaklaşımla birleştiren çalışma alanı veya okul programı*”; Milli Eğitim Bakanlığı ([MEB], 2005, s.51) tanımına göre ise, “*bireyin toplumsal var oluşunu gerçekleştirebilmesine yardımcı olması gayesiyle; tarih, coğrafya, ekonomi, sosyoloji, antropoloji, psikoloji, felsefe, siyaset bilimi ve hukuk gibi sosyal bilimleri ve vatandaşlık bilgisi konularını yansıtan; öğrenme alanlarının bir ünite ya da tema altında birleştirilmesini içeren; insanın sosyal ve fizikî çevresiyle etkileşiminin geçmişi, bugün ve gelecek bağlamında incelendiği; toplu öğretim anlayışından hareketle oluşturulmuş bir ilköğretim dersidir*” şeklinde tanımlarla karşılaşılmaktadır.

Söz konusu tanımlardan hareketle sosyal bilgilerin, iyi ve etkin vatandaş yetiştirmeyi amaçlayan, birçok sosyal bilim disiplinini bünyesinde barındıran, insanlar arasındaki toplumsal ilişkilerle ilgilenerek sosyal ve fiziki çevre etkileşimini konu edinen bir ders niteliğinde olduğu görülmektedir.

Sosyal bilgilerin tarihsel gelişimi incelendiğinde, sosyal bilgiler eğitiminin nerede başladığına yönelik kesin bir bilgi olmamasına karşın, Eski Yunan ve Roma devletlerinde ilk çağlardan itibaren okutulduğu görülmektedir (Bilgili, 2010). Bu noktada İlk Çağ'da Roma Devleti'nde tarih, coğrafya; İsrail'de yurttaşlık, hukuk gibi derslerin okutulduğu yönünde görüşler bulunmaktadır (Bilgili, 2013).

Sosyal bilgiler kavramı ABD (Amerika Birleşik Devletleri)’de 1800’lü yılların sonu ile 20. yüzyıl başlarında kültürel, sosyal ve ekonomik problemlere çözüm üretmek amacıyla ortaya çıkmıştır (Erden, 1996). Dünya üzerindeki çeşitli bölgelerden ABD’ye yapılan göçler ülkede “vatandaşlık bunalımının” yaşanmasına neden olarak (Safran, 2015) toplum yapısını bozmuştur. Bu bağlamda bozulmaların etkisini gidermek amacıyla çeşitli reformlar gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla 1892 yılında Amerikan Milli Eğitim Konseyi toplanarak sosyal bilgiler programı hazırlamıştır. Hazırlanan program içeriğinde tarih, coğrafya ve vatandaşlık disiplinleri yer alarak (Öztaşkın, 2018), Amerika’da anayasaya uyma noktasında vatandaşlık bilincini geliştirecek şekilde yapılandırılmıştır. İlk defa 1916 yılında sosyal bilgiler ders ismi olarak Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi (NCSS) “Orta Dereceli Okulu Yeniden Teşkilatlandırma Komisyonu Sosyal Bilgiler Komitesi” tarafından kabul edilmiştir (Keskin, 2009, s.109).

1970’li yıllarda “*yeni sosyal bilgiler*” ismi altında değişiklikler yapılmıştır (Zayimoğlu Öztürk, 2011). Yeni sosyal bilgiler yaklaşımı noktasında, Bruner’in buluş yoluyla öğrenme kuramının etkisinde kalınarak disiplinler arası bir yaklaşım oluşturularak, tarih ve coğrafya konularının ağırlığı azaltılarak sosyoloji, ekonomi ve antropoloji, siyaset bilimi, sosyal psikoloji gibi alanlar ağırlık kazanmıştır (Zayimoğlu Öztürk, 2011). Ancak 1980’lerde geleneksel sosyal bilgiler anlayışına geri dönmüştür (Safran, 2015). 1994 yılında NCSS tarafından (ABD Ulusal Sosyal Bilgiler Konseyi) müfredat standartları ortaya koyulmuştur. Bu standartlar, “Kültür, Zaman, Süreklilik ve Değişim; İnsanlar, Yerler ve Çevre; Bireysel Gelişim ve Kimlik, Bireyler, Gruplar ve Kurumlar; Güç, Otorite ve Yönetim; Üretim, Tüketim ve Dağıtım; Bilim, Teknoloji ve Toplum; Küresel Bağlantılar ve Vatandaşlık İdealleri ve Uygulamaları şeklindedir (Yalçınkaya ve Uslu, 2015, s.30). Söz konusu temalardan, ülkemizdeki 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı oluşturulurken faydalanılmıştır.

Türkiye’de sosyal bilgiler gelişimine bakıldığında, yeni Türk devletinin ideolojilerini ve fikirlerini gelecek nesillere aktarabilmek amacıyla, 1913 yılında kabul edilen Geçici İlköğretim Kanunu (Tedrisat-ı İptidaiye Kanun-i Muvakkati) ile sosyal bilgiler dersi kapsamında olan coğrafya, tarih, vatan bilgisi (malumat-ı medeniye) ve malumatı ahlakiye (ahlak bilgisi) dersleri ilköğretim programlarına dahil edilmiştir

(Akyüz, 2018, s.268-269). Söz konusu dersler, 1926 yılında Yurt Bilgisi adını almıştır. 1931 yılında Mustafa Kemal'in isteği ile Afet İNAN tarafından Vatandaş İçin Medeni Bilgiler kitabı hazırlanarak okullarda okutulmaya başlanmıştır. 1962 yılında tarih, coğrafya ve vatandaşlık dersleri birleştirilerek "Toplum ve Ülke İncelemeleri" adıyla tek bir ders adında okutulmuştur (Zayimoğlu Öztürk, 2011). Türkiye'de ilk defa 1968 yılında bu disiplinler birleşerek sosyal bilgiler adı ile programda yer alarak (Kan, 2010, s.670), bir ve ikinci kademelerde haftada beş saat, üç ve dördüncü kademelerde ise haftada dört saat olacak şekilde okutulması planlanmıştır.

Sosyal bilgiler dersi, 1985-1986 yıllarında ortaokullarda kaldırılarak yerine Milli Tarih ve Milli Coğrafya dersleri okutulmaya başlanmıştır (Safran ve Ata, 2003). 1994-1997 yıllarında YÖK ve Dünya Bankası ortaklığı ile Milli Eğitimi Geliştirme Projesi ortaya koyulmuştur (Zayimoğlu Öztürk, 2011). Böylece 8 yıllık zorunlu eğitime geçişle birlikte milli tarih ve milli coğrafya dersleri kaldırılarak, Nisan 1998 tarih ve 2487 sayılı Tebliğler Dergisinde yayınlanan programla birlikte sosyal bilgiler okutulmaya başlanmıştır (Zayimoğlu Öztürk, 2011).

Bu gelişmelerin ardından 2005 yılında Avrupa Birliği uyum süreci, bilim ve teknolojide yaşanan gelişmeler ile birlikte programda yeni değişiklikler meydana gelmiştir. 2005 yılında oluşturulan programın ardından, 2017 yılında değişiklikler yapılmış ve yeni bir program oluşturulmuştur. Bu programda 2018 yılında yenilemeler yapılmış ve 2018 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı şeklinde 2024 yılına kadar kullanılmıştır. 26 Nisan 2024 yılında sosyal bilgiler programlarında değişiklikler yapılarak yeni taslak program yayınlanmıştır (<https://ttkb.meb.gov.tr> adresinden 30/06/2024 tarihinde erişilmiştir.). Oluşturulan taslak programın yeni eğitim-öğretim yılında uygulamaya koyulması planlanmaktadır.

2.2. BECERİ VE BECERİ EĞİTİMİ

Günümüzde bilim ve teknoloji alanındaki gelişim ve dönüşümlerle beraber birtakım becerilere sahip olmak önemli hale gelmiştir. Bu noktada değişim, toplumun da değişmesini ve bu duruma ayak uydurmasını gerekli kılmaktadır. Bu bağlamda beceri, *"kişinin yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak bir işi başarma ve bir işlemi amaca*

uygun olarak sonuçlandırma yeteneği, maharet (Türk Dil Kurumu Sözlükleri [TDK], 02.11.2023) olarak tanımlanmaktadır. Gömleksiz ve Kan (2009)'a göre ise beceri, öğrencilere öğrenme sürecinde kazandırılması ve geliştirilmesi beklenen bilgi ve yeteneklerdir. Beceri kişinin fiziki veya bilişsel olarak çaba sarf etmesidir. Becerilerin gelişmesi birden fazla bilginin kullanılmasını içerse de (Çelikkaya 2011) birey, bilgi noktasında gelişme gösterirken aynı zamanda performansla da becerisini ortaya koyabilmektedir. Yani becerilerin yalnızca bilgi ile değil fiziksel durumlarla da gösterilebileceği anlaşılmaktadır. Bu bağlamda bilgi kaynaklarındaki çeşitliliğin ve iletişimin artması nedeniyle becerilere daha fazla ihtiyaç duyulmuş ve sorumluluk sahibi, bilinçli bireylerin yetiştirilmesinde programların hazırlanması (Yalçın ve Tural, 2023) önemli bir hal almıştır.

Dolayısıyla becerilerin öğretim programları vasıtasıyla öğrencilere aktarılması ve kazandırılması noktasında, eğitimin önemi ortaya çıkmaktadır. Öğrencilerin hazır bulunuşlukları göz önüne alınarak aktif katılımlarının sağlandığı ortamlar, beceri öğretim sürecini kolaylaştırdığı söylenebilir. Nitekim 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı'nda da öğrencilerin yetiştirilmesinde, salt bilgiyi aktaran konumdan ziyade bireyleri sürece aktif olarak dahil edecek şekilde beceri kazandırılmasına vurgu yapılmıştır (MEB, 2018). Bu bağlamda çağın gerektirdiği şekilde aktif, girişken, empati becerisi gelişmiş bir birey (Yalçın ve Tural, 2023) yetiştirilmiş olacaktır.

Teknolojideki ve bilimdeki değişimle birlikte toplumun ihtiyaçlarının da farklılaştığı, buna bağlı olarak da insanların yaşayış biçimlerinin de etkilendiği (Bölükoğlu, 2002) söylenebilir. Dolayısıyla da öğrenmeyi öğrenme ve beceri geliştirme noktasında (Demir ve Özyurt, 2021) insanların kendilerini güncellemesi 21. yüzyıl becerilerine sahip olmakla gerçekleştirilebilecektir. Söz konusu 21. yüzyıl becerileri aşağıda Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: 21. yüzyıl becerileri

Ana beceriler	Öğrenme ve yenilenme becerileri	Bilgi, medya ve teknoloji becerileri	Yaşam ve meslek becerileri
			Liderlik
	Yaratıcı düşünme	Bilgi okuryazarlığı	Girişimcilik
	Eleştirel düşünme	Medya okuryazarlığı	Öz yönelim
	Problem çözme	Bilgi ve iletişim	Sosyal beceriler
	İletişim	teknolojileri okur	Sosyokültürel
Alt beceriler	İş birliği	yazarlığı	beceriler
	Öğrenmeyi öğrenme		Üretkenlik
			Sorumluluk

Kaynak: Ecevit ve Kaptan (2021)

Tabloda verilen bilgiler incelendiğinde, 21. yüzyıl becerilerinin 3 ana beceri ve 16 alt beceriden oluştuğu görülmektedir. Ana beceriler; öğrenme ve yenileme becerileri, bilgi, medya ve teknolojileri ile yaşam ve meslek becerileridir. Alt beceriler ise, Öğrenme ve yenilenme becerileri altında; yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, problem çözme, iletişim, iş birliği ve öğrenmeyi öğrenme olmak üzere 6 alt beceri bulunmaktadır. Bilgi, medya ve teknoloji becerileri içeriğinde bilgi okuryazarlığı, medya okuryazarlığı, bilgi ve iletişim teknolojileri okuryazarlığı alt becerileri yer almaktadır. Yaşam ve meslek becerileri ana becerisinin alt becerilerini; liderlik, girişimcilik, öz yönetim, sosyal beceriler, sosyokültürel beceriler, üretkenlik ve sorumluluk becerileri oluşturmaktadır.

2.3. SOSYAL BİLGİLERDE BECERİLER

Bireylerin kendisine, topluma ve ülkesine yararlı bir vatandaş olması için birtakım becerilere sahip olması gerekmektedir. Birçok ülkede olduğu gibi ülkemizde de bu beceriler eğitim öğretim faaliyetleri sırasında öğrencilere kazandırılarak hayata hazır hale gelmeleri sağlanmaktadır. Bu bağlamda sosyal bilgiler dersi, ilköğretim düzeyindeki öğrencilere becerilerin kazandırılmasını sağlayan derslerin başında gelmektedir (Kaya ve Öner, 2017). Sosyal bilgiler dersinin amacının iyi, sorumlu ve etkili bir vatandaş yetiştirmek (Barr, Barth ve Shermis, 1977) olduğu göz önüne alındığında, beceri öğretiminin önemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca sosyal bilgiler dersi

geniş bir disiplin alanını kapsamamasından dolayı, beceri sayısının fazla olmasını ve farklı özellikler barındırmasını gerekli kılmıştır (Doğan, 2022). Bu doğrultuda 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı içeriğinde 27 beceri yer almaktadır (MEB, 2018). Tablo 2’de 2005, 2017 ve 2018 programlarındaki beceriler sunulmuştur.

Tablo 2: Sosyal bilgiler öğretim programlarında beceriler

2005	2017	2018
Eleştirel Düşünme	Eleştirel Düşünme	Eleştirel Düşünme
Yaratıcı Düşünme	Yenilikçi Düşünme	Yenilikçi Düşünme
İletişim	İletişim	İletişim
Araştırma	Araştırma	Araştırma
Problem Çözme	Problem Çözme	Problem Çözme
Karar Verme	Karar Verme	Karar Verme
Bilgi Teknolojilerini Kullanma	Dijital Okuryazarlık	Dijital Okuryazarlık
Girişimcilik	Girişimcilik	Girişimcilik
Türkçeyi Doğru, Güzel Ve Etkili Kullanma	Türkçeyi Doğru, Güzel ve Etkili Kullanma	Türkçeyi Doğru Güzel ve Etkili Kullanma
Gözlem	Gözlem	Gözlem
Mekânı Algılama	Mekânı Algılama	Mekânı Algılama
Zaman ve Kronolojiyi Algılama	Zaman ve Kronolojiyi Algılama	Zaman ve Kronolojiyi Algılama
Değişim ve Sürekliliği Algılama	Değişim ve Sürekliliği Algılama	Değişim ve Sürekliliği Algılama
Sosyal Katılım	Sosyal Katılım	Sosyal Katılım
Empati	Empati	Empati
	Çevre Okuryazarlığı	Çevre Okuryazarlığı
	Finansal Okuryazarlık	Finansal Okuryazarlık
	Harita Okuryazarlığı	Harita Okuryazarlığı
	Hukuk Okuryazarlığı	Hukuk Okuryazarlığı
	İş Birliği	İş Birliği
	Kalıp Yargı ve Ön Yargıyı Fark Etme	Kalıp ve Ön Yargıyı Fark Etme
	Kanıt Kullanma	Kanıt Kullanma
	Konum Analizi	Konum Analizi
	Medya Okuryazarlığı	Medya Okuryazarlığı
	Öz Denetim	Öz Denetim
	Politik Okuryazarlık	Politik Okuryazarlık

Tablo 2 (Devamı): Sosyal bilgiler öğretim programlarında beceriler

2005	2017	2018
	Tablo Grafik ve Diyagram	Tablo Grafik ve Diyagram
	Çizme ve Yorumlama	Çizme ve Yorumlama
Kaynak: Kalaycı ve Baysal (2020)		

Sosyal bilgiler öğretim programlarındaki beceriler incelendiğinde, 2005 programında 15 beceri, 2017 programında 26 beceri ve 2018 programında 27 beceri yer aldığı görülmektedir (Tablo 2). Sosyal bilgiler 2005 programında yer alan yaratıcı düşünme becerisi, 2017 yılında ismi değiştirilerek, yenilikçi düşünme becerisi şeklinde adlandırılmıştır. Aynı şekilde 2005 programında bilgi teknolojilerini kullanma becerisi de dijital okuryazarlık adı altında 2017 ve 2018 programlarında yer almıştır (Tablo 2).

Okuryazarlık becerilerine 2005 programında hiç yer verilmemiş olup, 2017 değişikliği ile programa girdiği ve 2018 programında kesin olarak yer aldığı görülmektedir (Tablo 2). Bununla birlikte 2017 programındaki son değişiklik ile birlikte hukuk okuryazarlığı becerisi ilk kez 2018 programında yer almıştır.

2.4. SOSYAL BİLGİLERDE COĞRAFİ BECERİLER

İnsanlar, yaşadığı çevre hakkında bilgi sahibi oldukları ölçüde çevrelerinden de aynı ölçüde faydalanabilmektedirler. Bireylerin çevrelerindeki potansiyelleri tanımaları ve yararlanabilmeleri için belirli oranda coğrafya bilgisine sahip olmaları gerekmektedir. Bu bağlamda coğrafya bilgisine sahip olabilecekleri derslerin başında sosyal bilgiler dersi gelmektedir. Çünkü sosyal bilgiler dersinin içeriğinde yer alan disiplinlerden biri de coğrafyadır. Bu noktada sosyal bilgiler ders kitaplarındaki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının temelde coğrafya disiplini ile ilişkili olduğu (MEB, 2018, S.11) görülmektedir. Söz konusu öğrenme alanlarında öğrencilere harita okuryazarlığı, çevre okuryazarlığı, gözlem, mekân algılama ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama, konum analizi becerilerinin kazandırılması amaçlanmaktadır (MEB, 2018, s.11).

2.4.1. Çevre Okuryazarlığı

Çevre sorunları günümüzde dünyayı etkisi altına alan küresel bir sorun haline gelmiştir. Bundan dolayı çevreye karşı duyarlılığı gelişmiş insanlar yetiştirilmesi için, çevre eğitimi ve farkındalığının önemi ortaya çıkmıştır. Bu kapsamda çevre eğitimiyle, bireylerin problem çözme becerilerinin gelişimine katkı sağlamak, çevre sorunlarıyla baş edebilmek, sorumluluk almalarının ve lider olmalarının kazandırılması amaçlanmaktadır.

Çevre okuryazarlığı kavramından 1968’de Charles Roth bahsetmiştir (Kışoğlu, 2009). Roth (1992), çevre okuryazarlığı noktasında çevreyi korumak ve iyileştirmek için birtakım davranışların gerçekleştirilmesi şeklinde bahsederken, çevre eğitiminin amacını ise sorumluluk sahibi ve üretken birey yetiştirmek olarak ifade etmektedir.

Çevre okuryazarlığı becerisi gelişmiş bireylerin, yaşadığı sistem ile çevre arasında ilişki kurabilmesi, insanın ve doğanın birbirini tamamlayarak ayrılmaz bir bütün olduğunun farkında olunması, teknolojiye ilerlemelerin çevreni gelişimine etkisini fark etmesi ve çevreye dair bilgiler öğrenilerek doğa ile yaşamları boyunca iç içe olunabileceğinin farkında olması beklenmektedir (Ünlü, 2016). Öte yandan, Çevre Okuryazarlığı becerisi farklı disiplinlerle de yer alarak disiplinler arası bir yapı göstermektedir. Bu nedenle çevre okuryazarlığı becerisinin okul müfredatlarında hayat bilgisi, fen bilimleri ve sosyal bilgiler derslerinde eğitimleri verilmektedir (Tırpancı, 2019).

Çevre okuryazarlığı becerisinin, coğrafi kazanımları oluşturan “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında “*yaşadığı yer ve çevresindeki doğal özellikler ile beşerî özelliklerin nüfus ve yerleşme üzerindeki etkilerine örnek verir*”, “*yaşadığı çevrede görülen iklimin, insan faaliyetlerine etkisini, günlük yaşamından örnekler vererek açıklar*” ve “*yaşadığı çevredeki afetlerin ve çevre sorunlarının oluşum nedenlerini sorgular*” (MEB, 2018) kazanımlarında doğrudan yer almaktadır. Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanında “*yaşadığı yerin ve çevresinin ekonomik faaliyetlerini analiz eder*” kazanımında da çevre okuryazarlığına değinilmiş olup, doğal çevrenin ekonomik faaliyetlere etkisini öğrencilere öğretmek amaçlanmıştır (Karatekin ve Yılmaz, 2019).

Bunun yanında, çevre okuryazarlığı becerisine, öğretim programının özel amaçlarında da yer verildiği görülmüştür. Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı'nın özel amaçlarından olan *“Yaşadığı çevre ile dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri”* ve *“Doğal çevrenin ve kaynakların sınırlılığının farkına varıp çevre duyarlılığı içerisinde doğal kaynakları korumaya çalışmaları ve sürdürülebilir bir çevre anlayışına sahip olmaları”* (MEB, 2018, s.8) amaçları çevre okuryazarlığı becerisi ile ilişkilendirilmiş olup, yaşadığı çevreyi anlayan, açıklayan ve çevresine duyarlı bireyler yetiştirmenin hedeflendiği anlaşılmaktadır. Bu bilgilerden hareketle, çevre sorunlarının aşılabilmesi noktasında gerekli bilgi ve becerilere sahip bireyleri yetiştirecek derslerin başında sosyal bilgiler olduğu dikkat çekmektedir.

2.4.2. Gözlem

İnsanlar gözlem sayesinde çevrelerini keşfetmeye ve bilgi edinmeye başlamaktadır. Bireyler yeni bir bilgi edinirken, davranışlarını geliştirirken ya da psikomotor beceriler öğrenirken gözleme sıklıkla başvurmaktadırlar. Bu noktada, gözlem, bir olgu veya araştırmalara dair incelemeleri anlamak ve kayıt altına alma süreci (Sönmez, 2015) şeklinde tanımlanmaktadır. Başka bir tanıma göre gözlem, *“çeşitli araç ve gereçlerin yardımıyla olayların sebeplerini bilmek için uygulanan bilimsel yöntem”* şeklindedir (TDK, 15.11.2023).

Gözlem becerisi ile öğrencilerin çevrelerindeki doğal ve beşerî süreçleri izlemeleri, doğal ve beşerî süreçler arasında ilişki kurarak bilişsel bir öğrenme ortaya koymaları hedeflenmektedir (Türe, 2020). Öğrencilerin gözlem becerilerini geliştirebilmesi noktasında gezilerden yararlanılabilmektedir. Buradan hareketle, TTKB (Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı, 2004)'e göre öğrencilere gözlem becerisini kazandırmaya yönelik adımlar şu şekilde sunulmaktadır;

- Çevresinde meydana gelen olay ve olgulara dikkat etme,
- Çevresinde meydana gelen olay ve olguları algılayabilme,
- Çevresinde meydana gelen olay ve olguları tarafsız bir şekilde tanımlama,
- Çevresinde meydana gelen olay ve olguların neden ve sonuçlarını açıklama,

- Yaptığı gözlemlerin nedenlerini sorgulayarak sonuçlarını tahmin edebilme,
- Gözlemlerini kaydetme ve aktarabilme,
- Gözlemlerini daha önceki öğrenmeleri ile karşılaştırabilme,
- Benzer olay ve durumları birbirleriyle ilişkilendirebilme.

Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin doğal ve sosyal çevresine dair bilgileri pekiştirebilmek için gözlem yapmaları gerekmektedir. Burada asıl olan öğrencilerin bilgileriyle günlük yaşam arasında gözlem becerisi ile bağlantı kurmasıdır. Bununla birlikte sosyal bilgiler dersinde öğrenciler gözlem yaparak doğal ve sosyal olayları anlamlandırma, kaydetme ve analiz edebilmek için sistematik bir yöntem de öğrenmiş olacaklardır (Barr, Barth ve Shermis, 2013).

Sosyal bilgiler öğretim programlarında, 2005 programında bulunan gözlem becerisi, 2018 öğretim programında da yerini koruyarak öğrencilere kazandırılması gereken temel beceriler arasında yer almıştır (MEB, 2018). Gözlem becerisinin öğretim programlarındaki yeri incelendiğinde, İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Kültür ve Miras, Birey ve Toplum ile Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanlarında gerek doğrudan gerekse dolaylı olarak öğretiminin yapıldığı görülmektedir.

Bu bilgilerden hareketle, gözlem becerisine yönelik, 4. Sınıf düzeyinde İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanı doğrultusunda “*SB.4.3.4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiğe aktarır*” kazanımının doğrudan gözlem becerisine yönelik olduğu görülmektedir.

2.4.3. Harita Okuryazarlığı

Harita okuryazarlığı, bireyin zihninde şemalar oluşturarak, sembolleri, şekilleri, ölçekleri anlaması ve yorumlaması sonucunda bilgiye ulaşılmasıdır (Akengin vd., 2016). Haritaların içeriğinde yer alan semboller, renkler, şekiller, ölçek gibi birçok unsurun bir araya gelerek oluşturduğu bütüncül becerilerin algılanabilmesi harita okuryazarlığı becerisini oluşturmaktadır (Duman ve Girgin, 2011). Buradan hareketle, harita okuryazarlığı becerisinin birtakım alt becerilerinin olduğu görülmektedir. Bu alt beceriler Can (2021) tarafından, sembolleri anlama ve yorumlama, harita okuma ve

yorumlama, perspektif oluşturma, yön tayini, yükselti- eğim-alan-uzaklık hesaplama, konum belirleme, ölçek kullanma, yeryüzü şekillerinin kavranması şeklinde açıklanmıştır.

Sosyal bilgiler öğretim programları incelendiğinde, sözü edilen becerinin, 2005 ve 2018 öğretim programlarında yer aldığı görülmektedir (Kalaycı ve Baysal, 2020). 2018 programında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanında harita okuryazarlığı becerisi doğrudan kazanımlara yansıtılmıştır (MEB, 2018).

Harita okuryazarlığı becerisinin, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı kapsamında 4. Sınıf kademesinde, “SB.4.3.2. *Günlük yaşamında kullandığı mekânların krokisini çizer*” ve “SB.4.3.5. *Yaşadığı yer ve çevresindeki yer şekilleri ve nüfus özellikleri hakkında çıkarımlarda bulunur*” kazanımlarında; 5. Sınıf kademesinde, “SB.5.3.1. *Haritalar üzerinde yaşadığı yer ve çevresinin yeryüzü şekillerini genel olarak açıklar.*” kazanımında; 6. Sınıf kademesinde, “SB.6.3.2. *Türkiye’nin temel fiziki coğrafya özelliklerinden yer şekillerini, iklim özelliklerini ve bitki örtüsünü ilgili haritalar üzerinde inceler*” ve “SB.6.3.3. *Türkiye’nin temel beşerî coğrafya özelliklerini ilgili haritalar üzerinde gösterir*” kazanımlarında yer almıştır.

2.4.4. Konum Analizi

Bireylerin nerede bulunduklarını, doğal ve beşerî faktörlere mesafelerini ve yönlerini belirleme noktasında konum analizi becerisine sahip olmak önem arz etmektedir. Konum, “*Yeryüzünde bir noktanın, enlem ve boylamların yardımıyla bulunan yeri*” veya “*bir şehrin uzak ve yakın çevresiyle her türlü ilişkisini sağlayan ve şehrin gelişmesini etkileyen coğrafi şartlarının bütünü*” şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 11. 11.2023). Creswell (2009)’a göre, belirli koordinatlar ile diğer konumlardan ölçülebilir uzaklıkta olan, uzayda bir noktayı ifade eden bir kavramdır.

Bu tanımlardan hareketle, konum bilgisi ile öğrencilerin yön ve koordinat söyleyebilmesi, enlem ve boylamları ifade edebilmesi ve bunlardan hareketle bulunduğu yeri tanımlayabilmesi mümkün hale gelebilmektedir. Herhangi bir noktanın tasviri yapılırken, o yerin diğer nesnelerle de ilişkisi göz önüne alınmalıdır.

Mekânın anlamlı hale gelebilmesi için ilişkisel olunan mekanlarla konumun tasvir edilmiş olması gerekmektedir (Creswell, 2013).

Coğrafi konum, mutlak konum ve göreceli konum olarak ikiye ayrılmaktadır. Coğrafi konum türlerinin özellikleri kendi içinde farklılıklar taşımaktadır. Bu farklılıklara Tablo 3'te yer verilmiştir.

Tablo 3: Mutlak (matematik) ve göreceli (özel) konum özellikleri

Göreceli (Özel) Konum	Mutlak (Matematik) Konum
• Bir ülkenin okyanuslara, denizlere ve kanallara göre konumunu verir. • Ülkenin sınır komşularını ve önemli ulaşım yollarına göre konumunu gösterir. • Yer altı kaynakları potansiyelini gösterir. • Bir ülkenin ortalama yükseltisi hakkında bilgi verir. • Tarım ürünleri çeşitliliğini ortaya koyar.	• Ekvator ve başlangıç meridyenine göre olan konumdur. • Güney-Kuzey yönlü hareket edildiğinde meydana gelen değişimleri ifade eder. • Ülkenin en doğusu ile en batısı arasındaki saat farkını verir. • Bir yerin koordinat sistemleri kullanılarak, hangi yarım kürede, hangi iklim kuşağında olduğunun belirlenmesini ifade eder.

Konum analizinin yapılması günümüzde gelişen teknoloji ile birlikte daha kolay ve kullanılabilir hale getirilmiş ve Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), Uzaktan Algılama (UA) ve Küresel Konumlandırma Sistemleri (GPS) gibi sistemler günlük yaşamda kullanılabilir. Öte yandan Google Earth bünyesinde çözünürlüğü yüksek fotoğrafların yer almasıyla dünyanın her yerinin görülebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu sistem coğrafya eğitiminde öğrencilerin yerleri, yönleri ve iki nokta arasındaki mesafeyi dünya üzerinde görebilme imkânı sunar. Ayrıca harita üzerindeki koordinat sistemleri ve lejantların konum tespitinde etkisi büyüktür. Bu nedenle konum analizi becerisinin harita okuryazarlığı ve mekânı algılama becerileri ile bağlantılı olduğu görülmektedir.

Konum analizi becerisi, 2005 programında doğrudan yer almayıp mekânı algılama becerisi içinde öğrencilere kazandırılması hedeflenmiştir. 2018 öğretim

programı kazanımlarında incelendiğinde, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı 4. Sınıf düzeyinde, “*SB.4.3.1. Çevresindeki herhangi bir yerin konumu ile ilgili çıkarımlarda bulunur*” ve 6. Sınıf düzeyinde, “*SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar*” kazanımlarında yer verilmiştir.

2.4.5. Mekânı Algılama Becerisi

Sosyal bilgiler dersi kapsamında kazandırılması amaçlanan beceriler arasında yer alan mekânı algılama becerisi, bireylerin dünya üzerindeki bölgeleri fark etmelerini, aralarındaki benzerlik ve farklılıkları analiz edebilmelerini ve bölgelerin fiziksel ve sosyal ilişkileri hakkında bilgi edinebilmelerini sağlar (Akengin, 2012). Mekânı algılama becerisi ile dünyayı ve çevresini incelemek mümkün olabilirken konum, mesafe gibi mekânsal ilişkilerin görselleştirilmesini ve analiz edilebilmesi noktasında da avantajlar sağlamaktadır. Ülkemizde mekânı algılama becerisi ilk kez 2005 sosyal bilgiler öğretim programında yer alarak “ortamdaki unsurları fark edip söyleme, varlıklar arasındaki ilişkileri kavrama bununla birlikte coğrafi kavramları algılayarak aralarındaki sebep ve sonuçları ortaya koyma” (MEB, 2005) şeklinde tanımlanmıştır. Aynı zamanda uzay ilişkilerini görebilme ve küre kullanma becerilerini de bünyesinde barındırmaktadır (MEB, 2005). Diğer yandan sosyal bilgiler öğretim programı amaçları arasında ise öğrencilerin yaşadığı çevre ve dünyanın genel coğrafi özelliklerini tanıyarak insan ile çevre arasındaki etkileşimi açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirmeleri hedeflenmektedir (MEB, 2018, s. 8).

Sosyal bilgiler öğretim programlarında mekânı algılama becerisi doğrudan İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında yer almaktadır. 2018 öğretim programında “insan yaşamı için gerekli mekânsal temel bilgi, beceri ve değerleri öğrencilere kazandırmayı amaçlayan bu öğrenme alanı temelde coğrafya odaklıdır” şeklinde ele alınarak, 4. ve 6. sınıf kademelerinde İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanına bağlı olarak mekânı algılama becerisinin kazandırılması hedeflenmiştir. 2018 programı 4. sınıf düzeyinde, “*SB.4.3.2 Günlük yaşamında kullandığı mekânın krokisini çizer*” kazanımı ile 6. sınıf “*SB.6.3.1. Konum ile ilgili kavramları kullanarak*

kıtaların, okyanusların ve ülkemizin coğrafi konumunu tanımlar” kazanımlarında mekânı algılama becerisine yer verilmiştir.

Öte yandan, mekânı algılama becerisi sosyal bilgiler dersi kapsamında sadece coğrafya disiplini ile ilgili değil, tarih öğretiminde de oldukça önemli bir yere sahiptir. Çünkü tarih konularında harita, atlas üzerinde komşuların belirlenmesi, yerleşim bölgelerinin gösterilmesi noktasında mekânı algılama becerisinden faydalanılmaktadır (Şengül Bircan ve Safran, 2013). Bu noktada, 6. Sınıf düzeyi Kültür ve Miras öğrenme alanında yer alan “*SB.6.2.5. Tarihî ticaret yollarının toplumlar arası siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkilerdeki rolünü açıklar*” kazanımı örnek gösterilebilir.

2.4.6. Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama

Tablo, grafik ve diyagram ölçüm sonucunda elde edilen verileri yorumlamayı sağlayan simgeler bütünüdür (Şahin, 2020). Verilerin yorumlanmasında tablo, grafik ve diyagramlar özet şeklinde bilgi sunarak karışıklığa engel olmaktadır (Tarakçı, 2016).

Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama (TGDÇY) becerisinin geliştirilmesinde disiplinler arası bir yaklaşım da söz konusudur. Becerinin kazandırılması sırasında matematik ve sosyal bilgiler dersi arasında bağlantı sağlanarak öğrencilere anlatılmalıdır. Bu noktada öğrencilere matematik dersinin korkutmadan ve sevdirilerek anlatılıp sağlam bir alt yapı oluşturulması gerekmektedir. Bu yüzden öğretmen adaylarının yetiştirilmesi sürecinde onlara matematik becerilerinin de kazandırılması önemlidir (Gürbüz ve Kuzu, 2018). Buradan hareketle, sosyal bilgiler dersi kapsamında TGDÇY becerisini kazanmış birey günlük hayatında karşılaştığı bilgileri analiz edebilecek ve sosyal, ekonomik faaliyetlerini rahatlıkla düzenleyebilecektir. Sosyal bilgiler dersinde, öğrencilere, tablo başlığı oluşturmaları, tablodaki verilerden yola çıkarak uygun yorumlamaların yaptırılması ve verilerin metinlerle ilişkisi arasında bağlantı kurdurularak (Michaelis, 1988) kalıcı bir öğrenme sağlanmış olur.

TGDÇY becerisinin 2005 ve 2018 programlarında yer aldığı görülmektedir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı ile “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanlarında söz konusu beceriye yer verilmiştir. Güncellenen 2018 programında tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi 4. ve 7. sınıf kademelerinde yer alan “*SB.4.3.4. Çevresinde meydana gelen hava olaylarını gözlemleyerek bulgularını resimli grafiklere aktarır*”, ve “*SB. 7.3.2. Türkiye’de nüfusun dağılışını etkileyen faktörlerden hareketle Türkiye’nin demografik özelliklerini yorumlar*” kazanımlarına yansıtılmıştır.

2.5. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARI

Ders kitabı, ilgili derste kullanılan ve dersin öğrencilere aktarılması ve anlatılması noktasında öğretim programları doğrultusunda hazırlanan yardımcı materyallerden biridir (Gülersoy, 2013). Ders kitapları programlarda yer alan beceri, değer ve yetkinliklerin kazanımlar doğrultusunda sıralı ve planlı bir şekilde hazırlanarak öğrencilerin kullanımına sunulan araçlardır.

Sosyal bilgiler ders kitapları, öğrencilerin derse ait temel kavramları öğrenmelerini, okuma ve düşünsel becerilerinin gelişmesini sağlamaktadır (Doğan, 2022). Ayrıca sosyal bilgiler ders kitapları, barındırdığı görsel ve okuma metinleriyle beraber görsel ve işitsel bir anlatım ortaya koymakla birlikte etkili kullanım sağlandığında iyi bir eğitim ortamı sunmaktadır (Ceyhan ve Yiğit, 2005). Sosyal bilgiler dersi ile demokratik, kültürel miraslarını koruyan ve bilinçli davranan; çevreye karşı duyarlı olan ve doğal kaynaklar konusunda bilinçli tutum sergileyen kısaca etkili ve iyi bir vatandaş yetiştirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda sosyal bilgiler dersi, ders kitapları yardımıyla bireylerin topluma uyumlu olarak yaşamasını ve buna yönelik gerekli olan becerilerin aktarılmasını sağlar.

Sosyal bilgiler öğretim programında değişen ve gelişen yaklaşımlarla birlikte sosyal bilgiler ders kitaplarında da güncelleme sağlanarak bilgiye ulaşan, araştırmayı ve sorgulamayı önceleyen bir niteliğe kavuşturulmuştur. Bunlarla birlikte sosyal bilgiler ders kitapları sadece sınıf ortamında kullanılabilen bir materyal olmayıp öğrenmenin sürdürüldüğü her noktada öğrencilere rehberlik etmektedir.

2.6. SOSYAL BİLGİLER DERS KİTAPLARINDAKİ GÖRSELLER

Görseller, ders kitaplarında yer alan yazılı metinleri destekleyerek anlaşılmasını sağlayan resim, grafik, diyagram, tablo ve harita gibi unsurlardır (Şahin, 2014, s. 31). Ders kitaplarındaki görseller, öğrencinin dikkatini çekme, motivasyon sağlama, soyut kavramların anlaşılması gibi işlevlere sahiptir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında tablo, grafik ve diyagram gibi görsellere yer verilmesi Üretim, Dağıtım ve Tüketim ünitesi başta olmak üzere İnsanlar Yerler ve Çevreler öğrenme alanı bünyesindeki konuların öğrencilere kavratılmasına katkı sunar. Genel olarak sosyal bilgiler dersi öğrenme alanlarındaki gerek tarihi gerekse coğrafi konuların soyut olmalarından ötürü, kitapların görsellerle desteklenmesi daha somut bir öğrenmeye imkan verir. Sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan ve iletişim aracı olarak evrensel bir nitelik taşıyan görseller, öğrenmeyi kolaylaştırır (İşler, 2003). Bu nedenle görseller, konuyla ilgili hazırlanmalı ve karmaşıklıktan uzak, yalın, görsel tasarım ilkelerine uygun olmalıdır. Görseller ders kitaplarına yerleştirilirken görsel öğeler bölünmemelidir (Keser, 2004). Öte yandan görsel öğeler sosyal bilgiler öğretim programlarındaki kazanımlara aykırı olmamalı ve kazanımlar doğrultusunda ders kitaplarına yansıtılmalıdır.

Bakıldığında sosyal bilgilerin yararlandığı disiplinlerden biri de coğrafyadır. Bu noktada coğrafya disiplinine yönelik olarak coğrafi becerilerin öğretiminde ders kitaplarındaki görsel unsurlar, konunun anlaşılabilirliği bağlamında önem arz etmektedir. Bu nedenle ders kitaplarındaki görsellere haritaların eklenmesi önemlidir (Aksoy ve Sönmez, 2012). Çünkü görsellerin içinde haritaların yer alması, öğrencilerin harita okuma ve yorumlama becerilerini geliştirerek hatırlama ve öğrenmelerin kalıcı olmasını sağlayacaktır (Aksoy ve Sönmez, 2012). Coğrafi becerilerin öğretilmesinde soyut içerikli kavramlara değinilebilmektedir. Bu yüzden sosyal bilgiler ders kitabında sürekli bir yazı formatı öğrencinin ilgisini azaltarak, etkili öğretim sunulmasını engelleyebilmektedir. Demirel, Seferoğlu ve Yağcı (2002) çalışmalarında, öğrencilerin gözünden kaçabilen önemli hususların görsel şemalar ile kavrayabileceklerine vurgu yapmışlardır. Taş (2008) çalışmasında bu duruma değinerek, yalnızca anlatım yöntemiyle işlenen derslerin kalıcılığı %30 iken, görsel-ışitsel materyallerin öğretime dahil edilmesiyle bu oranın %60 olduğunu belirlemiştir. Benzer durum ABD’li eğitimci Edgar Dale’nin ortaya koyduğu yaşantı konisine göre

tabandan tavana gidildikçe öğrenmeyi en fazla etkileyenden en az etkileyen materyallere doğru bir sıra vardır. Burada betimlenmek istenen, birey öğrenme noktasında ne kadar çok duyu organını kullanırsa o derece etkili bir öğrenme sağlanacağıdır (Şanlı, 2012). Bu bağlamda sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellere coğrafi beceriler ne kadar iyi yansıtılırsa öğrencinin duyusuna da o derece etki edeceği düşünülmektedir. Ayrıca söz konusu becerilerin içeriğinin zenginleşmesine katkı sağlayacaktır (Kara, 2012).

2.7. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Tez konusuna benzer araştırmalar, yurt içi ve yurt dışı olarak yakın tarihten uzağa şeklinde sunulmuştur.

2.7.1. Yurt İçi Çalışmalar

Alanyazın taraması yapıldığında, coğrafi becerileri farklı yönlerden inceleyen çalışmalara rastlanılmıştır. Bu bağlamda coğrafi becerilere yönelik çalışmaların, sosyal bilgiler ders kitaplarının ve öğretim programlarının incelendiği, coğrafi becerilerin öğretmen görüşleri bağlamında ele alındığı ve öğrencilere yönelik olarak ele alındığı görülmüştür.

Can ve Demirkaya (2023) “*Ortaokul Öğrencilerinin harita okuryazarlığı Becerilerinin Değişkenlere göre durumu*” başlıklı çalışmalarında, ortaokul öğrencilerinin harita okuryazarlığı becerilerinin cinsiyet, sınıf ve okul türü gibi değişkenlere göre incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmanın evrenini Antalya’nın Alanya ilçesinde yer alan 6., 7. ve 8. sınıf öğrencilerinden oluşan toplam 375 kişi meydana getirmektedir. Araştırmada veriler başarı testi ile toplanmış olup, elde edilen veriler SPSS 21 programı ile analiz edilmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre, özel okullarda öğrenim gören öğrencilerin harita okuryazarlığı becerilerinin daha iyi olduğu; kız öğrenciler ile 7. ve 8. sınıf öğrencilerinin harita okuryazarlığı düzeylerinin daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Harita okuryazarlığı becerisini ele alan, Akengin, Tuncel ve Cendek (2022) “*Öğrencilerde harita okuryazarlığının Geliştirilmesine İlişkin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Görüşleri*” başlıklı çalışmalarında, harita okuryazarlığı becerisinin geliştirilmesine yönelik öğretmen görüşlerinin alınmasını amaçlamışlardır. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış ve araştırmanın çalışma grubunu İstanbul Arnavutköy’de görev yapan 15 öğretmen oluşturmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanan veriler, betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara göre, sosyal bilgiler öğretmenlerinin harita okuryazarlığı becerisine hâkim olmadıkları, ders saatlerinin yetersiz olduğu ve derslerde kullanılabilecek haritaların olmadığı tespit edilmiştir.

Sosyal bilgiler ders kitaplarında çevre okuryazarlığı becerisinin irdelendiği Demir (2022) “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Çevre Okuryazarlığı Açısından İncelenmesi*” başlıklı çalışmada, sosyal bilgiler ders kitaplarında yer alan konuların çevre okuryazarlığı becerisi bağlamında incelenmesi amaçlamıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme kullanılarak elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırma kapsamında varılan sonuçlara göre, dördüncü sınıf düzeyinde 12, beşinci sınıf düzeyinde 11, altıncı sınıf düzeyinde 10 ve yedinci sınıf düzeyinde 6 kazanımın çevre okuryazarlığı becerisini yansıttığı görülmüş ve her bir kazanıma yönelik olarak ders kitaplarında konu başlıkları tespit edilmiştir. Söz konusu beceriye yönelik en fazla konu başlığının dördüncü sınıfta, en az ise yedinci sınıfta olduğu tespit edilmiştir. Söz konusu beceriye yönelik olarak duyuşsal beceri alanları ile ilgili ifadeler daha sık rastlandığı da elde edilen sonuçlar arasındadır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesine yönelik gerçekleştirilen Doğan ve Oruç’un (2022) “*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Temel Beceriler*” başlıklı çalışmalarında doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Çalışmanın dokümanlarını 5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Seçil Buket Harut, Ata Yay. 2021), 6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Erhan Şahin, Anadol Yay. 2021) ve 7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı (Hikmet Azer, Ekoyay Yay. 2021) oluşturmaktadır. Söz konusu ders kitaplarında, sosyal bilgiler öğretim programında yer alan 27 temel becerinin yansıtılıp yansıtılmadığının incelenmesi çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Araştırma

sonuçlarına dayalı olarak, programdaki beceriler ön plana çıkarılmaya çalışılmış ve 5. sınıf düzeyinde daha fazla beceri yer aldığı sonucuna ulaşıldıkları görülmüştür.

Sosyal bilgiler ders kitaplarının incelendiği bir başka çalışma da, Karakuş ve Zafer'in (2022), "*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Mekanı Algılama Becerisinin İncelenmesi*" başlıklı çalışmalarında doküman analizi yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada veriler doküman analizi yöntemiyle toplanarak, içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırma sonucuna yönelik olarak, öğretim programı ile ders kitaplarının mekanı algılama becerisini yansıtması bakımından tutarlı olduğu görülmüştür.

Öğretmen görüşlerine yönelik , Katılmış ve Büken'in (2022) "*Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Çevre Okuryazarlığı Becerisine İlişkin Görüşleri*" başlıklı çalışmalarında sosyal bilgiler öğretmenlerinin çevre okuryazarlığı becerisine yönelik görüşlerini belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formuyla toplanmıştır. Araştırmada, temel nitel araştırma deseni kullanılarak elde edilen veriler içerik analiziyle çözümlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, çevre okuryazarlığı becerisinin öğrencilere kazandırılması noktasında genellikle öğretmen merkezli öğretimin yapıldığı, bazı öğretmenler tarafından öğrenci merkezli öğretimin kullanıldığı, çevre okuryazarlığı becerisine yönelik farkındalık oluşturmada ders saatinin yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal bilgilere ait becerileri ele alan Yılar (2022) çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, sosyal bilgiler alanındaki becerilere ilişkin görüşlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu kapsamda, 57 öğretmen adayına ulaşılarak görüşme formu ile veriler toplanmıştır. Toplanan veriler ışığında, öğretmen adayları tarafından önemli görülen beceriler arasında iletişim, empati, yenilikçi düşünme ve problem çözme becerilerinin olduğu tespit edilirken en az anlamlı olan becerilerin ise finansal okuryazarlık, medya okuryazarlığı, hukuk okuryazarlığı, mekânı algılama ve dijital okuryazarlık becerilerinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bunlarla beraber, öğretmen adaylarının müfredatta liderlik, yaratıcı düşünme, yorumlama, uyarlama kültürlerarası iletişim ve katılım, kendine güven ve zaman yönetimi gibi becerilerin olmasını istediği sonucu ortaya koyulmuştur.

Durmuş ve Kuruyer'in (2021) "*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama Becerisine İlişkin Görüşleri*" başlıklı çalışmalarında, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda çalışmada durum deseni kullanılarak veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizi tekniği kullanılarak NVİVO 11 programı ile çözümlenmeler yapılmıştır. Araştırma kapsamında, öğretmen adaylarının tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisini, sayısal verilerin görsellerle ifade edilmesi şeklinde tanımladığı ve bu noktada sosyal bilgiler derslerini yeterli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal bilgiler eğitimi alanında mekânı algılama becerisinin incelendiği, Erol ve Akpınar (2021), "*Sosyal Bilgiler Eğitimi Alanında Yapılmış Mekânı Algılama Becerisi Konulu Deneyisel Çalışmalar Üzerine Bir İnceleme*" başlıklı çalışmalarında, sosyal bilgiler alanında mekânı algılama becerisinin karakteristik özelliklerini ortaya koymayı amaçlamışlardır. Bu amaç doğrultusunda Dergi Park, Ulusal Tez Merkezi, TR Dizin, Google veri tabanları taranarak 3 makale, 6 yüksek lisans ve doktora tezi elde edilerek içerik analiz yöntemi ile çözümlenmiştir.

Ders kitaplarının incelendiği bir diğer çalışma olan Altay (2020) "*Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Beceriler Açısından İncelenmesi*" başlıklı çalışmasında, nitel araştırma yöntemlerinden durum deseni kullanılmıştır. Çalışmanın verileri içerik analizi yöntemiyle çözümlenmiştir. Çalışmanın amacını, 2020-2021 eğitim öğretim yılında okutulacak olan sosyal bilgiler dersi 5., 6. ve 7. sınıf kitaplarında yer alma durumunu ortaya koymak oluşturmaktadır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre, incelenen ders kitaplarının beceriler konusunda zengin içeriğe sahip olduğu ancak becerilerin öğrenme alanlarına ve sınıf düzeyine dengeli bir biçimde dağılmadığı ortaya çıkmıştır.

Coğrafi becerilerden harita ve yön okuryazarlığının ele alındığı, Kuzey ve Değirmenci (2019) tarafından hazırlanan "*Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Harita ve Yön Okuryazarlığına İlişkin Kavramları Anlama Düzeyleri ve Kavram Yanılgıları*" başlıklı çalışmalarında, öğretmen adaylarının harita ve yön kavramlarıyla, kavram yanılgılarını belirlemeyi amaçlamışlardır. Bu bağlamda 102 sosyal bilgiler

öğretmen adayına ulaşılarak veriler yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre, öğretmen adaylarının kavram anlama düzeylerinin zayıf olduğu, 1. sınıfların anlama düzeylerinin daha düşük, 2. sınıfların ise yüksek olduğu belirtilmiştir.

Ders kitaplarının incelendiği bir başka çalışma, Baduroğlu'nun (2018) "*Altıncı Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabının Mekânı Algılama Becerisi Bakımından İncelenmesi*" isimli çalışmasında, doküman analizi yöntemi ve tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmada, ders kitabının incelenmesi noktasında "Nitel Araştırmada Ölçüt Olarak Kullanılan Temalar" isimli ölçüt kullanılmıştır. Elde edilen veriler, betimsel analiz yöntemiyle çözümlenmiştir. Araştırma sonucu kapsamında, ders kitabında yer alan mekânı algılama becerisinin kazanımlara ve ders kitabı inceleme kriterlerine uygun olduğu; ders kitabında yer alan metinlerin materyal ilkelerine uygun olduğu; hazırlık ve değerlendirme sorularının ölçme değerlendirme ilkelerine uygun olduğu ancak değerlendirmede kullanılan çoktan seçmeli, doğru yanlış ve boşluk doldurma sorularının bilgileri ölçme noktasında yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki etkinliklerin beceriler bağlamında incelendiği bir başka çalışma, Aydemir'in (2017) "*Ortaokul Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarının Ortaokul Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında Yer Alan Beceriler Açısından İncelenmesi*" başlıklı çalışmasında, Ortaokul sosyal bilgiler öğretim programında yer alan ve öğrencilere kazandırılması hedeflenen ortak ve derse özgü becerilerin ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarındaki etkinliklerde yer alma düzeyini ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu amaç kapsamında çalışmada, MEB yayınevi ve özel yayınevlerine ait 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitapları incelenerek doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre MEB ve özel yayınevine ait ders kitaplarında ortak ve derse özgü becerilere yer verilmediği ve becerilere yer verilme durumu bakımından da farklılıklar olduğu ortaya koyulmuştur. Bunlarla birlikte ders kitaplarında ortak becerilere daha fazla yer verildiği saptanmıştır.

Mekânsal düşünme becerisinin ele alındığı Aladağ ve Uğurlu (2015) tarafından hazırlanan "*Mekânsal Düşünmenin Türkiye'de Sosyal Bilgiler Öğretim Programındaki Yeri ve Öğretmenlerin Bu Beceri Hakkındaki Görüşleri*" başlıklı

çalışmalarında, mekânsal düşünmenin sosyal bilgiler öğretmenlerinin perspektifinden değerlendirilmesini amaçlamışlardır. Bu amaç kapsamında çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Çalışmada 12 sosyal bilgiler öğretmenin görüşleri alınmış olup, katılımcılar tesadüfi örneklem yöntemi ile belirlenmiştir. Araştırmanın verileri yarı yapılandırılmış görüşme formu ile toplanarak elde edilen veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre, öğretmenler mekânsal beceriyi geliştirme noktasında teknolojiden yararlandıklarını, en çok basılı materyalleri tercih ettiklerini, anlatım, soru cevap, örnek verme yöntemlerini kullandıklarını ve öğrencilerin hazır bulunuşluklarının, sosyo- ekonomik düzeylerinin mekânsal düşünme becerilerini etkileyen faktörler oldukları ortaya koyulmuştur.

Beceriler noktasında öğretmen görüşlerine başvuru bir başka çalışma Mutluer'in (2013) "*Sosyal Bilgiler Programlarında Yer Alan Beceriler Hakkında Sosyal Bilgiler Öğretmen Görüşleri (İzmir Menemen Örneği)*" isimli çalışmasıdır. Bu çalışmada sosyal bilgiler programlarında yer alan becerilere yönelik sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Bu amaçtan hareketle çalışmada, yarı yapılandırılmış görüşme ile veriler toplanmış olup katılımcılar rastgele belirlenmiştir. Araştırma kapsamında elde edilen sonuçlara göre, öğretmenlerden bir kısmının müfredatta yer alan becerilerin öğretimi noktasında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ortaya çıkmıştır.

Sosyal bilgiler ders kitaplarının incelenmesine yönelik olarak, Aksoy ve Sönmez'in (2012) "*Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Metin ve Görsellerde Harita Becerileri*" başlıklı çalışmalarında, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki metin ve görsellerin harita becerilerine yer verilme düzeylerini incelemek amaçlanmıştır. Araştırma kapsamında, tarama modeli kullanılarak veriler içerik ve betimsel analiz yöntemleriyle çözümlenmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, 6. Sınıf ders kitapları metinlerinde konum ve koordinat belirleme (%30) becerisinin en fazla yer aldığı, sembollerini anlama ve yorumlama (%5) becerisinin ise en az yer aldığı; 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabında yer alan metinlerde harita okuma ve yorumlama becerisi (%37) en fazla yer alırken sembollerini anlama ve yorumlama becerisi (%10) ile ölçek kullanma becerisinin en az yer aldığı belirtilmiştir. 6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellerde konum ve koordinat belirleme becerisi (%37) en fazla yer alan

beceri iken, uzaklık ölçme becerisi (%1) görsellerde daha az yer aldığına değinilmiştir. 7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında bulunan görsellerde harita okuma ve yorumlama becerisinin (%34) ilk sıralarda yer aldığı, uzaklık ölçme becerisinin ise hiçbir görselde yer almadığı sonuçlarına ulaşmışlardır.

Sosyal bilgiler öğretim programındaki becerileri irdeleyen Çelikkaya (2011) *“Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Becerilerin Kazandırılma Düzeyi: Öğretmen Görüşleri”* çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının programda yer alan becerileri kazandırma düzeyine ilişkin görüşlerini belirlemeyi amaçlamıştır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada tarama modeli kullanılarak veriler *“Sosyal Bilgiler Programında Yer Alan Becerilerin Kazandırılma Düzeyine İlişkin Öğretmen Görüşleri Anket Formu”* ile toplanmıştır. Araştırma kapsamında, sosyal bilgiler dersi bazı becerileri kısmen düzeyde bazılarını ise çok düzeyde kazandırdığı, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim, girişimcilik ile değişim ve sürekliliği algılama becerilerine yönelik öğretmen görüşleri arasında $p<.05$ düzeyinde anlamlı farklara ulaşılmıştır.

Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan mekânı algılama becerisini irdeleyen Safi (2010) *“Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Yer Alan Mekânı Algılama Becerisinin Geliştirilmesi Hakkında Öğretmen Görüşleri”* başlıklı çalışmasında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin mekânı algılama becerisinin geliştirilmesine yönelik öğretmen görüşlerini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırma karma nitelikte yapılmış olup, anket formu noktasında nicel araştırma kullanılırken öğretmen görüşleri alınması noktasında nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmaya 148 öğretmen dahil edilmiş olup verilerin çözümlenmesinde frekans, yüzde ve aritmetik ortalamaları ortaya koyulmuştur. Araştırmada, öğretmenlerin mekânı algılama becerisi noktasında yeterli bilgiye hâkim oldukları, becerinin öğrencilere aktarılmasının önemli olduğu ancak teknik yetersizliklerle bu durumun gerçekleşmediği sonucuna ulaşılmıştır.

2.7.2. Yurt Dışı Çalışmalar

Coğrafi beceriler kapsamında, yabancı kaynaklarda yer alan çalışmaların daha çok öğretmen adayları ve öğrencilerle gerçekleştirildiğini görmek mümkündür.

Coğrafya okuryazarlığını irdeleyen Sardone (2022), öğrencilerin coğrafya okuryazarlığını geliştirmek amacıyla oyun tabanlı öğrenmeyi kullanmayı amaçlamıştır. Çalışma 3. Sınıf (8-9) öğrencileri ile öğretmen adayları ile yürütülmüştür. Bu sınıf düzeyine uygun coğrafya ile ilgili oyun listesi hazırlanarak, veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Çalışmadan çıkan sonuçlara göre, oyunların coğrafya öğretiminde yararlı olabileceği ortaya koyulmuştur.

Trahorsch ve Blaha (2022) çalışmalarında, ders kitaplarında yer alan görsellerin kalitesinin, çocukların kavrama düzeyleri üzerindeki etkisini coğrafi konum kavramını kullanarak tespit etmeye odaklanmışlardır. Araştırmada yüksek ve düşük kaliteden oluşan, içeriğinde fiziki coğrafya görselleri yer alan ve almayan testler kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ise başlık kalitesi ve birtakım hatalardan kaynaklanan görsellerin uygun olmadığı için öğrencilerin çalışmadığı ortaya çıkmıştır.

Öğretmenlerin harita becerilerinin gelişimine yönelik, Hanus ve Havelkova (2018) çalışmalarında, ortaokul öğretmenlerinin harita becerisi gelişimine yönelik kavramların tanımlanmasını amaçlamışlardır. Çalışmada veriler, anket ve röportaj ile toplanmıştır. Araştırmada, tarih, bilgisayar bilimi, matematik ve biyoloji alanlarında çalışan öğretmenlerin de haritalardan yararlandıkları, coğrafya becerilerinden en çok problem çözme becerisine değer verildiği sonuçlarına ulaşılmıştır.

Öğrencilerin mekânsal yetenek ve harita becerileri üzerinde duran, Jadallah, Thayn, Studebaker, Roman ve Kirby (2017) çalışmalarında, CBS'nin etkilerinin araştırılması amaçlanmıştır. Deneysel desen kullanılan çalışmada, altı hafta boyunca deney grubuna CBS müfredatı uygulanmıştır. Yapılan ön test ve son testlerin ardından CBS derslerindeki öğrencilerin mekânsal yetenek ve harita analizlerinin geliştiği sonucuna ulaşılmıştır.

3D ile harita okuma becerisini geliştirmeyi ele alan Carrera, Avarvarei, Chelariu, Draghia ve Avarvarei (2016) çalışmalarında, derslerde 3D kullanıldığında harita okuma becerisinin gelişiminin daha fazla olduğu tespit edilmiştir.

Coğrafi becerilere yönelik, Alhosani ve Yagoup (2015) üniversite öğrencilerinin coğrafi becerilerini araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda kadın

öğrencilerin harita becerilerinin daha iyi olduğu ve genel olarak coğrafi becerilerin zayıf olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Gökçe (2015), harita becerilerinin geliştirilmesine yönelik öğretmen görüşlerini almayı amaçladığı çalışmasında, tarama modeli kullanılmıştır. Eskişehir’de yaşayan sosyal bilgiler öğretmenlerinden yarı yapılandırılmış görüşme formuyla elde edilen veriler, içerik analizi tekniği ile analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlara göre, öğrencilerin harita becerilerinin zayıf olduğu, öğrencilerin harita becerilerinin geliştirilmesi noktasında imkânlarının sınırlı olduğu, programdan ve okulun fiziki durumundan kaynaklanan sorunlar olduğu tespit edilmiştir.

Coğrafi beceriler kapsamında Thomas- Brown (2011), öğrencileri okul sonrası coğrafya kulübüne kaydettirmenin onların disiplin algısını ve coğrafya okuryazarlığını etkileme durumunu ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu bağlamda araştırma 28 öğrenci ile iki oturumdan oluşan dört haftalık bir süreçte gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, öğrencilerin coğrafi içeriklere fazla maruz kaldıklarında coğrafya okuryazarlığı bağlamında, yer tanıma, coğrafi teorilerin uygulanması, coğrafya ile öğrencilerin günlük yaşamlarında arasında bağ kurma gibi beceriler edindikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Coğrafi becerilerde konum analizi becerisine yönelik Paul (2007) çalışmasında, Kansas Eyalet Üniversitesi Beşerî Coğrafyaya giriş dersine kayıtlı olan öğrencilerin konum teması çerçevesinde memleketlerini nasıl tanımlayacaklarını ortaya koymayı amaçlamıştır. Bu kapsamda araştırmada, öğrenciler memleketlerini tanımlamak için mutlak konum yerine göreceli konum kullanmayı tercih etmişlerdir. Bununla birlikte mutlak-göreceli konumun zaman içinde değişebileceği ve “konumun” öneminin öğrenciler tarafından fark edildiği sonucuna ulaşılmıştır.

Herman, Hawkins ve Berryman (1985) çalışmalarında, 282 ortaokul ve ilkokul öğretmen adayının güncel olaylarla ön planda olan 10 ülkeyi haritada göstermeleri istenmiştir. Araştırmadan elde edilen sonuca göre, öğretmen adaylarının 3/2’si ülkelerin yerini harita üzerinde yanlış gösterdiği tespit edilmiştir.

Yurtiçi ve yurtdışı alan yazın taramasının ardından belirlenen altı coğrafi becerinin, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellere yansıtılmasını inceleyen ve altı

coğrafi becerinin aynı anda ele alınarak öğretmen görüşlerine başvurulduğu bir çalışmanın olmadığı tespit edilmiştir. Çalışmanın bu yönüyle özgün bir nitelik taşıyacağı, alana katkı sağlayacağı ve diğer çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde araştırma modeli, çalışma grubu, veri kaynağı, veri toplama araçları, veri toplama araçlarının hazırlanması, uygulanması ve verilerin analizi başlıkları açıklanmıştır.

3.1. ARAŞTIRMA MODELİ

Bu araştırmada, 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin coğrafi becerileri yansıtırma durumları incelenerek, söz konusu becerilerin öğretmen görüşleri ışığında değerlendirilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaçlar doğrultusunda çalışmada, coğrafi becerilerin ders kitaplarındaki görsellere yansımalarının incelenmesi noktasında nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen belgelerin incelemeye tabi tutularak veri elde edilmesini kapsar (Sak ve diğerleri, 2021). Bununla birlikte araştırmada sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşlerine de başvurularak değerlendirilmiştir.

Doküman inceleme yönteminde önemli olan incelenecek olan dokümanın araştırma sorusuna ve problem durumuna uygun olmasıdır. Bu noktada eğitim alanında yapılacak çalışmalarda, ders kitapları, programlar, okul içi ve okul dışı yazışmalar, ders ve ünite planları gibi belgeler kullanılabilir (akt. Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu bilgiler ışığında, çalışmanın amaç ve problem durumu göz önünde bulundurularak, sosyal bilgiler ders kitapları doküman olarak kullanılacağından dolayı bu yöntemin tercih edilmesi uygun görülmüştür.

3.2. ÇALIŞMA GRUBU VE VERİ KAYNAĞI

Araştırmanın çalışma grubu ve veri kaynağına yönelik bilgiler aşağıda sunulmuştur.

3.2.1. Çalışma Grubu

Çalışmanın örnekleme, amaçsal örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Ölçüt örnekleme yöntemlerinde, belirli özelliklere sahip olan kişi, nesne ve durumlar örnekleme dahil edilmektedir (Büyüköztürk vd., 2022). Bu bağlamda Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda görev yapan deneyimli sosyal bilgiler öğretmenleri katılımcı olarak görüşmeye dahil edilmiştir. Nitel araştırmalarda çalışma grubu belirlenirken, görüşmede ne zaman durulacağına doygunluk ile karar verilmektedir. (Glasser ve Starus, 2017, akt. Yağar, 2023). Bu noktada araştırmacıların çeşitli görüşleri mevcuttur. Guest vd. (2006) ve Maon (2010)'a göre, elde edilen verinin doygunluğu ile bağlantılı olarak araştırmacı sayısını kendi belirlemelidir (akt. Umut ve Velioğlu, 2016). Creswell (2013)' e göre ise 5- 25 arasında kişiye ulaşılabilmektedir. Buradan hareketle çalışmada veri doygunluğuna ve gelen cevapların tekrarına bakılarak Giresun'daki Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlı ortaokullarda görev yapan 12 sosyal bilgiler öğretmeni araştırmanın çalışma grubunu oluşturmaktadır. Çalışma grubuna dahil edilen öğretmenlere ait bilgiler Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 4: Katılımcıların demografik bilgileri

Özellik	Kategori	Sayı	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	6	50
	Erkek	6	50
Hizmet Süresi	1-4 yıl	0	0
	5-9 yıl	0	0
	10- 14 yıl	2	18
	15-19 yıl	5	41
	20+ yıl	5	41

Çalışmaya dahil edilen katılımcıların, %50'si kadın, %50'si ise erkek öğretmenlerden oluşmaktadır. Öğretmenlerin hizmet süreleri incelendiğinde, 5 (%41) öğretmenin 15-19 yıl; 5 (%41) öğretmenin 20+ yıl; 2 (%18) öğretmenin 10-14 yıl aralığında olduğu görülmektedir. (Tablo 4).

3.2.2. Veri Kaynağı

Bu araştırmanın veri kaynağını Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca kabul edilen ve 2023-2024 eğitim-öğretim yılında ders kitabı olarak kullanılan sosyal bilgiler ders kitapları oluşturmaktadır. Farklı yayınevlerine ait bu kitaplara dijital ortamda yer alan örnekleriyle birlikte, Giresun/Tirebolu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’nden kitaplar temin edilerek çalışmada kullanılmıştır. Veri kaynağına ilişkin bilgilere Tablo 5’te yer verilmiştir.

Tablo 5: İncelenen kitapların künye bilgileri

Kitap Adı	Yayınevi	Yazar	Sayfa Sayısı	Kabul Tarihi
5.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Ata Yayıncılık	Seçil Büket HARUT	192	18/04/2019
6.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Anadol Yayıncılık	Erhan ŞAHİN	288	24/06/2019
7.Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı	Ekoyay Yayıncılık	Hikmet AZER	252	18/04/2019

3.3. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Çalışmanın verileri “Ders Kitabı İnceleme” formu ve “görüşme formu” ile toplanmıştır. Bu bağlamda, ders kitabı inceleme formunda, çevre okuryazarlığı, gözlem, harita okuryazarlığı ile tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerine yönelik 3’er kriter; konum analizi ve mekânı algılama becerilerine yönelik 4’er kriter yer almaktadır. Ders kitaplarındaki coğrafi beceri içerikli görseller tespit edilerek, formda yer alan kriterlere uygunluğu belirlenmiştir. Görsellerde en çok ve en az yer verilen beceriler, görselleri yansıtan beceri sayıları ve kriterler, ele alınan sınıf düzeyleri arasında en fazla yansıtılan beceri /becerilerin hangileri olduğu tespit edilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşme formu ise, 3’ü demografik içerikli olmak üzere toplam 10 sorudan oluşmaktadır.

3.3.1. Veri Toplama Araçlarının Hazırlanması

Araştırmanın alt problemlerine yanıt bulmak amacıyla ilgili alan yazın incelendiğinde, coğrafi becerilerin ders kitaplarındaki görsellere yansıtılmasının incelenebilmesi noktasında herhangi bir forma (veri toplama aracına) ulaşılmamıştır. Bu nedenle araştırmacı tarafından söz konusu altı coğrafi becerinin belirgin özellikleri Çelikkaya ve Yakar (2020), Aksoy, Akbaba ve Kılcan (2019), Tunca (2023), Kılıcı (2019), ile Taş (2019) kaynaklarından taranarak elde edilen bulgular kriter şeklinde yazılarak maddelendirilmiştir. Elde edilen maddeler ile ilgili, bilimsellik bağlamında ve kriterlerin amaca hizmet etmesi bakımından incelenmesi için, sosyal bilgiler eğitimi alanında çalışmalar yapan 3 uzmandan görüş alınmıştır.

Uzman dönütleri neticesinde, formda yer alan çevre okuryazarlığı becerisi kriterlerinden “*Çevre sorunları karşısında temel bir bilinç, farkındalık oluşturmaya yöneliktir*” maddesi diğer maddelerle benzer anlamlara geldiği gerekçesiyle formdan çıkarılmıştır.

Formda yer alan gözlem becerisi kriterlerinden, “*Çevresindeki nesne, olay ve olgulara dikkat etmeye yöneliktir*” maddesi düzenlenerek “*Nesne, olay ve olguları tarafsız bir şekilde tanımlayabilmeye yöneliktir*” şeklinde düzenlenmiştir. “*Benzer olayları birbiri ile ilişkilendirebilmeye yöneliktir* ve “*Süreç içinde yaşanan değişim ve gelişmeleri fark etmeye yöneliktir*” maddeleri doğrudan beceriyi yansıtmadığı; “*gözlemlerini daha önce gördükleri ile karşılaştırma yapabilmesi ve ilişki kurabilmesine yöneliktir*” maddesi ise diğer maddelerle benzer anlama geldiği gerekçesiyle formdan çıkarılmıştır.

Formda yer alan harita okuryazarlığı becerisi kriterlerinden, “*Harita üzerinde yerlerin konumunu belirlemeye yöneliktir*” maddesi farklı bir becerinin özelliğini barındırdığı gerekçesiyle formdan çıkarılmıştır.

Formda yer alan konum analizi becerisi kriterlerinden, “*Bulunduğu konumu tarif edebilmeye ve GPS kullanabilmeye yöneliktir*” maddesi “*Bulunduğu konumu tarif edebilmeye yöneliktir*” şeklinde düzenlenmiştir. “*Mekânsal algılarının gelişmesiyle içinde bulunduğu alan ile farklı alanların benzerlik ve farklılıklarını belirlemeye*

yöneliktir” maddesi farklı bir becerinin özelliklerini yansıttığı gerekçesiyle formdan çıkarılmıştır.

Formda yer alan mekânı algılama becerisi kriterlerinden “*Yerleşmelerin dokusunu betimlemeye yöneliktir*” ve “*Konum tasvir etmek için farklı yollar uygulamaya yöneliktir*” maddeleri görsellerin incelenmesinde amaca hizmet etmeyeceği gerekçesiyle formdan çıkarılmıştır. “*Küre kullanımı, harita, plan, kroki, grafik diyagram çizme ve yorumlamaya yöneliktir*” maddesi “*Küre, harita, plan ve kroki kullanabilmeye yöneliktir*” şeklinde düzenlenmiştir.

Formda yer alan tablo, grafik ve diyagram çizme ve Yorumlama becerisi kriterlerinden “*Ülkenin demografik özellikleri ile ilgili verilerini yorumlamaya yöneliktir*” maddesi “*Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir*” şeklinde düzenlenmiştir. “*Yeryüzü şekilleri ve topografik özelliklerini diyagramda yorumlamaya yöneliktir*” maddesi ise amaca hizmet etmediği gerekçesiyle formdan çıkarılmıştır.

Öğretmen görüşlerini belirlemeye yönelik olarak, araştırmacı tarafından yarı yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Formdaki soruların içeriğini coğrafi beceriler, coğrafi becerilerin öğrenme alanlarına dağılımı, coğrafi becerilerin görsellere yansıtılma durumu, coğrafi becerilere yönelik öğretmenlerin ve öğrencilerin yaşadıkları zorluklar oluşturmaktadır. Oluşturulan görüşme formu, bilimsellik ve amaca uygunluk bakımından incelenmesi için, sosyal bilgiler eğitimi alanında çalışmalar yapan 3 uzmanın görüşüne sunulmuştur.

3.3.2. Veri Toplama Araçlarının Uygulanması

Veri toplama araçlarının uygulamaya hazır hale getirilmesinin ardından, ders kitabında yer alan görseller hazırlanan “ders kitabı inceleme formunda” yer alan kriterlere göre incelenmiştir. Forster (1995), “dokümanlara ulaşma”, “orijinalliğini kontrol etme”, “dokümanları anlama”, “veriyi analiz etme” ve “veriyi kullanma” şeklinde beş başlık altında doküman inceleme aşamalarını sunmuştur (Akt. Yıldırım

ve Şimşek, 2013:223). Buradan hareketle söz konusu çalışmada bu başlıklar dikkate alınarak ders kitabı incelenmiş olup takip edilen adımlar aşağıda belirtilmiştir.

- 1) **Dokümanlara Ulaşma:** Araştırma kapsamında kullanılan sosyal bilgiler ders kitaplarının, hem dijital ortamlarda yer alan örneklerine ulaşılmış ve hem de Giresun/Tirebolu İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nden kitaplar temin edilerek çalışmada kullanılmıştır.
- 2) **Orijinalliğini Kontrol Etme:** Elde edilen dokümanların özgünlüğünü kontrol etmek adına, Milli Eğitimi Bakanlığı bünyesinde çalışan 2 sosyal bilgiler öğretmeninden ders kitapları bağlamında bilgi alınarak orijinalliği sağlanmış ve çalışmada kullanılmıştır.
- 3) **Dokümanları Anlama:** Doküman incelenmesinde, dokümanlardan elde edilen bulgulara yönelik görüşme formuna sorular koyularak katılımcılara yöneltiler (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu bilgi ışığında, görüşme formundaki soruların, ders kitabındaki görsellerin incelenmesiyle elde edilen sonuçları destekler nitelikte olmasına dikkat edilmiştir. Bir başka ifade ile veri toplama araçları birbirinden bağımsız amaçlara hizmet etmemektedir.
- 4) **Veriyi Analiz Etme:** Ders kitaplarındaki görseller, araştırmacı tarafından oluşturulan kriterler bazında incelenmiştir. Bu bağlamda, ders kitaplarında yer alan görsellerin coğrafi becerileri yansıtması/ yansıtması şeklinde değerlendirilerek analiz edilmiştir. Elde edilen sonuçlar tablolaştırılarak sunulmuştur.
- 5) **Veriyi Kullanma:** Ders kitaplarından elde edilen bulguların kullanılmasında kurum, kuruluş vb. gizlilikleri zarar görmemiştir.

Öğretmenlerden veri toplamaya başlamadan önce, Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler, Fen ve Mühendislik Bilimleri Araştırmaları Etik Kurulu'ndan 08/11/2023 tarihli ve 10/05 sayılı etik kurul izni alınmıştır. Enstitüden gelen izin ile birlikte İl Milli Eğitim Müdürlüğü'ne başvurularak izin talep edilmiş ve gerekli izin talebi müdürlük tarafından uygun bulunarak, Güre Ortaokulu, Teyyaredüzü Ortaokulu, Çıtlakkale Ortaokulu ve Cumhuriyet Ortaokulunda görev yapan toplam 12 sosyal bilgiler öğretmeni ile görüşme yapılmıştır. Görüşmeye başlamadan önce katılımcılara

araştırmanın amacına ilişkin bilgilendirme yapılmış ve kişisel bilgilerin araştırmada kullanılmayacağını garantisi verilmiştir. Araştırmaya gönüllü katılımın gözetildiği katılımcılara belirtilerek, gönüllü öğretmenlerden randevu talep edilmiştir. Randevu alınan katılımcılarla 12/02/2024- 08/03/2024 tarihleri arasında görüşmeler araştırmacı tarafından öğretmenlerin çalıştığı kurumun öğretmenler odasında yaklaşık 15 dakikalık bir sürede gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler not alınarak kaydedilmiş ve görüşme sonunda katılımcıya gösterilerek onayı alınmıştır.

3.4. VERİLERİN ANALİZİ

Çalışmada elde edilen veriler içerik ve betimsel analiz kullanılarak çözümlenmiştir. Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerde coğrafi becerilerin yansıtılmasını incelemek amacıyla betimsel analiz, öğretmen görüşlerinin irdelenmesinde ise içerik analiz tekniği tercih edilmiştir. İçerik analizi, toplanan verileri açıklayacak temalara ulaşmayı amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Betimsel analiz ise verilerin özgün şekillerinden ayrılmadan, kişilerin söylediği, yazdığı ve doküman içeriklerinden doğrudan alıntılara yer vererek sunulmasıdır (Karadağ, 2010). Bu bağlamda katılımcıların görüşlerini vermek için sıklıkla doğrudan alıntılara yer verilmiştir. Bu kapsamda Çalışmada gizlilik ilkelerine önem verilerek katılımcıların görüşleri “E4.5 ve K5.4” şeklinde kodlanarak sunulmuştur.

Öğretmen görüşlerinden elde edilen veriler NVİVO 11 nitel veri analiz programıyla çözümlenmiştir. Katılımcıların görüşleri dikkate alınarak aynı içeriği yansıtan veriler kodlanarak aynı tema altında toplanmış ve bir frekans elde edilmiştir. Daha sonra kodlamaların güvenilirliğini sağlamak için sosyal bilgiler eğitimi alanında görev yapan uzmanlardan görüşler alınmıştır. Uzman görüşlerinden alınan dönütler doğrultusunda temalar yeniden düzenlenerek araştırmanın güvenilirliği sağlanmıştır.

Ders kitaplarındaki görseller, araştırmacı tarafından oluşturulan kriterler bağlamında incelenmiştir. Kriterleri karşılayan görseller araştırmaya dahil edilerek örnekleri çalışmaya eklenmiştir. Daha sonra elde edilen bulgular tablolastırılarak sunulmuştur. Elde edilen görseller ve bulguların coğrafi uygunluğunu ve güvenilirliğini

sağlamak amacıyla sosyal bilgiler eğitimi alanında görev yapan uzmanlardan görüş alınmıştır. Uzman dönütlerine göre düzenlemeler yapılarak güvenilirlik sağlanmıştır.

Uzman görüşlerinin ardından ders kitabı inceleme bulguları tablolar ve görseller halinde, öğretmen görüşlerinden elde edilen bulgular ise şekiller halinde çalışmada sunulmuştur.

3.5. GEÇERLİK VE GÜVENİRLİK

Nitel çalışmalarda araştırmanın güvenilirliğini sağlamak ve inandırıcılık önem arz etmektedir. Bu nedenle araştırma süreci paylaşılarak verilere nasıl ulaşıldığının şeffaf bir biçimde açıklanması, verilerin raporlandırılması ve katılımcı görüşlerine doğrudan yer verilmesi çalışmanın geçerliliği açısından önem arz etmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

Araştırmacı tarafından hazırlanan coğrafi beceri kriterleri ve öğretmen görüşme formunun geçerlik ve güvenilirliğini sağlamak amacıyla Kappa istatistiği kullanılmıştır. Bu bağlamda coğrafi beceri kriterleri için başvurulmuş 3 uzmandan alınan görüşler için hesaplanan Kappa istatistiği sonucuna göre birinci ve ikinci uzman arasında 0,61; ikinci ve üçüncü uzman arasında 0,76 ve birinci ile üçüncü uzman arasında 0,65 arasında değiştiği saptanmıştır. Öğretmen görüşme formu için başvurulmuş 2 uzman görüşünün Kappa istatistiği sonucu 0,46 olarak belirlenmiştir. Bu sonucun 0,40 – 0,75 arası makul bir uyuma ve 0,75 üzerinde ise mükemmel bir uyuma olduğunu göstermektedir (akt. Gönen vd. 2014). Bu sonuçlara göre; coğrafi beceri kriterleri için görüş alınan uzmanlar arasında makul ve mükemmel uyum; görüşme formu için görüş alınan uzmanlar arasında ise makul bir uyum olduğu tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR

Bu bölümde çalışmanın amacı ve alt amaçları doğrultusunda 5., 6. ve 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellerin coğrafi becerileri yansıtma durumu ve öğretmen görüşlerine ilişkin bulgulara yer verilmiştir. Görselleri yansıtan coğrafi becerilerin bulguları tablolar halinde sunularak gerekli tespitler yapılmıştır.

4.1. 5. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN COĞRAFİ BECERİLERİ YANSITMA DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR

5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabı incelendiğinde, araştırmaya konu olan, 6 coğrafi becerinin toplam 42 görselde yer aldığı tespit edilmiş olup veriler Tablo 6’da sunulmuştur.

Tablo 6: 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılması

Beceriler	(f)	(%)
Çevre Okuryazarlığı	18	42,86
Gözlem	0	0
Harita Okuryazarlığı	15	35,71
Konum Analizi	4	9,52
Mekânı Algılama	0	0
Tablo, Grafik ve Diyagram	5	11,90
Çizme ve Yorumlama		
Toplam	42	100

Elde edilen bulgulara göre, haritaları sembol, işaret ve lejantları neden sonuç ilişkisi içerisinde yorumlamayı ve çevreye duyarlı olmayı amaçlayan “çevre okuryazarlığı” becerisinin 18 (%42,86) görsel ile en fazla yansıtılan beceri olduğu belirlenmiştir (Tablo 6).

Elde edilen bilgileri tarafsız ve neden sonuç ilişkisi içinde açıklamayı amaçlayan “gözlem” becerisinin ve alanı zihinde canlandırmayı amaçlayan “mekânı algılama”

becerisinin ise hiçbir görsele yansıtılmadığı bulgular sonucunda ortaya çıkmıştır (Tablo 6).

Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı Tablo 7’de sunulmuştur.

Tablo 7: Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı

Öğrenme Alanı	Konu	Kriterler	Beceriler	Görsel Sayısı
Birey ve Toplum	Olayların Çok Boyutluluğu	Çevreyi korumaya ve çevre kirlenmesini önlemeye yöneliktir.	Çevre Okuryazarlığı	1
	Rollerimiz, Haklarımız ve Sorumluluklarımız Var	Çevresel sistemlerin devamlılığı ve iyileştirilmesine yöneliktir.	Çevre Okuryazarlığı	1
Kültür ve Miras	Uygarıkları Tanıyoruz	Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	3
	Ülkemizin Güzellikleri	Harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	2
İnsanlar, Yerler ve Çevreler		Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	3
	Haritalar Ne Diyor?	Etrafındaki nesne, olay ve olgulara göre göreceli konumunu tasvir etmeye yöneliktir.	Konum Analizi	2
	İklimin Yaşamımıza Etkisi	Haritaları inceleme ve bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	4
		Haritaları inceleme ve bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	1
	Neden Oldu?	Görsel öğrenmeyi geliştirmeye yöneliktir.	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	1
		İnsan ve çevre etkileşimini açıklamaya yöneliktir.	Çevre Okuryazarlığı	3
	Doğa Kaynaklı Afetler ve Etkileri	İnsan ve çevre etkileşimini açıklamaya yöneliktir.	Çevre Okuryazarlığı	7

Tablo 7 (Devamı): Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı

Öğrenme Alanı	Konu	Kriterler	Beceriler	Görsel Sayısı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Yaşadığımız Yer ve Çevremizdeki Ekonomik Faaliyetler	İnsan ve çevre etkileşimini açıklamaya yöneliktir.	Çevre Okuryazarlığı	6
	Çevremizdeki Meslekler	Harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	2
		Etrafındaki nesne, olay ve olgulara göre tasvir etmeye yöneliktir.	Konum Analizi	2
Etkin Vatandaşlık	Yaşadığımız Yerde Yönetim	Görsel öğrenmeyi geliştirmeye yöneliktir.	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	3
Küresel Bağlantılar	Ekonomiye Katkımız	Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir.	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	1

5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki öğrenme alanları ve konularda yer alan görsellerde coğrafi beceriler incelendiğinde, çevre okuryazarlığı, harita okuryazarlığı, konum analizi ile tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerinin yer aldığı görülmüştür. Öğrenme alanlarındaki konu başlıklarında yer aldığı tespit edilen coğrafi becerilerin, Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanındaki hiçbir görselle yansıtılmadığı belirlenmiştir (Tablo 7).

“Çevre okuryazarlığı” becerisinin “Birey ve Toplum” öğrenme alanı, “olayların çok boyutluluğu” konu başlığı altında “Çevreyi Korumaya ve Çevre Kirlenmesini Önlemeye Yöneliktir” ve “Rollerimiz, Haklarımız ve Sorumluluklarımız Var” konu başlıkları altında, “Çevresel sistemlerin devamlılığı ve iyileştirilmesine yöneliktir” kriterleri çerçevesinde 1’er görselle; “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı “Neden Oldu” konu başlığında “Görsel öğrenmeyi geliştirmeye yöneliktir” kriteri çerçevesinde 3 görselde ve “Doğa Kaynaklı Afetler ve Etkileri” konu başlığında, “İnsan ve çevre etkileşimini açıklamaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 7 görselde yer

aldığı tespit edilmiştir. Yine söz konusu kriter bağlamında “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı “Yaşadığımız Yer ve Çevremizdeki Ekonomik Faaliyetler” konu başlığında 6 görsele çevre okuryazarlığı becerisinin yansıtıldığı tespit edilmiştir (Tablo 7).

Harita okuryazarlığı becerisinin “Kültür ve Miras, İnsanlar, Yerler ve Çevreler ve Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanlarındaki görsellerde yer aldığı belirlenmiştir. Buradan hareketle, “Kültür ve Miras” öğrenme alanı “Uygarıkları Tanıyoruz” konu başlığında, “harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir” kriteri bağlamında 3 görsele, “Ülkemizin Güzellikleri” konu başlığı altında ise “harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir” kriterine bağılı olarak 2 görsele “Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir” kriterine yönelik olarak da 3 görsele yansıtıldığı belirlenmiştir. Bununla birlikte “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı “İklimin Yaşamımıza Etkisi” konu başlığı altında, “Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir” kriterine bağılı olarak 4 görsele; yine aynı kriter bağlamında “Neden Oldu?” konu başlığı altında 1 görsele yansıtıldığı tespit edilmiştir. “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı “Çevremizdeki Meslekler” konu başlığı altında, “Etrafindaki nesne, olay ve olgulara göre göreceli konumunu tasvir etmeye yöneliktir” kriteri çerçevesinde 2 görselin harita okuryazarlığı becerisini yansıttığı görülmüştür (Tablo 7).

Konum analizi becerisinin “İnsanlar, Yerler ve Çevreler ile Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanlarındaki görsellerde yer aldığı görülmüştür. Buradan hareketle, “Etrafindaki nesne, olay ve olgulara göre göreceli konumunu tasvir etmeye yöneliktir” kriteri çerçevesinde, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı “Haritalar Ne Diyor?” ve “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı “Çevremizdeki Meslekler Konu” başlıklarında 2’şer görsele yansıtıldığı tespit edilmiştir (Tablo 7).

Tablo, grafik ve diyagram çizme ve Yorumlama Becerisinin “İnsanlar, Yerler ve Çevreler, Etkin Vatandaşlık ve Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarındaki görsellere yansıtıldığı görülmüştür. Bu bağlamda, “Görsel öğrenmeyi geliştirmeye yöneliktir” kriteri çerçevesinde, “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı “Neden Oldu?”

konu başlığı altında 1; “Etkin Vatandaşlık” öğrenme alanı “Yaşadığımız Yerde Yönetim” konu başlığı altında 3 ve “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı “Ekonomiye Katkımız” konu başlığında ise 1 görsele tablo, grafik ve diyagram çizme ve Yorumlama becerisinin yansıtıldığı belirlenmiştir (Tablo 7).

Görsel 1: Çevre okuryazarlığı becerisi örnek görsel

Kaynak: Ata Yayınları 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

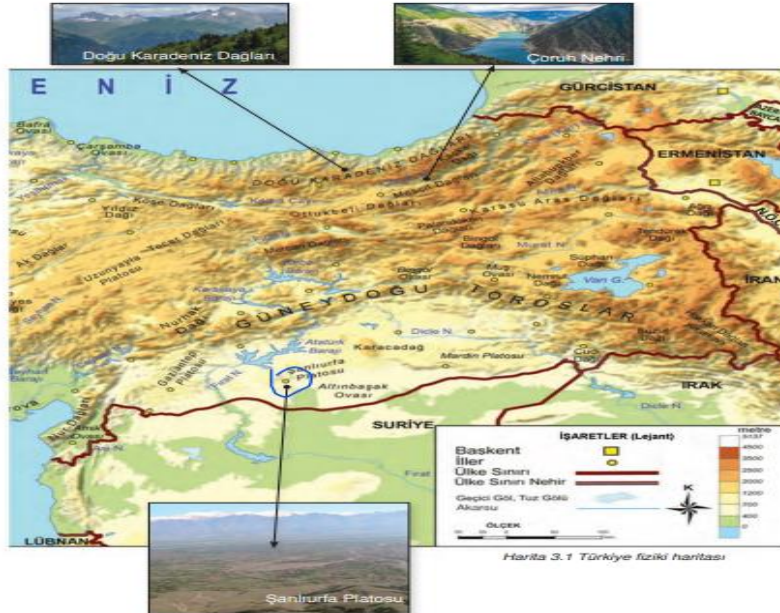
5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 79. sayfasında “Neden Oldu” konu başlığından alınan görselde, toprağın yapısını bozan maddelerin toprağa karışmasıyla kirlilik oluştuğu anlatılmaya çalışılmıştır. Söz konusu kirliliğin insanların evsel ve sanayi atıklarını doğrudan çevreye atmasıyla meydana geldiği anlaşılmaktadır. Bu bakımdan Tablo 7’de yer verilen “İnsan ve çevre etkileşimini açıklamaya yöneliktir.” kriterine göre değerlendirildiğinde, çevre okuryazarlığı becerisine uygun bir görsel olduğu ortaya koyulmuştur (Görsel 1).

Görsel 2: Harita okuryazarlığı becerisi örnek görsel

Kaynak: Ata Yayınları 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 66. sayfasında “İklimin Yaşamımıza Etkisi” konu başlığından alınan görselde, Türkiye’de farklı iklim tiplerinin harita üzerindeki dağılışı gösterilmiştir. Bu noktada Tablo 7’de yer verilen “haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.” kriterine göre değerlendirildiğinde, harita okuryazarlığı becerisine uygun bir görsel olduğu tespit edilmiştir (Görsel 2).

Görsel 1: Konum analizi becerisi örnek görsel

Kaynak: Ata Yayınları 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 63. sayfasından alınan görselde, coğrafi şekillerin fiziki harita üzerinde konumu gösterilmiştir. Bu noktada Tablo 7’de yer verilen “Harita ve kroki üzerinde konum belirlemeye yöneliktir.” kriterine göre değerlendirildiğinde, konum analizi becerisine uygun bir görsel olduğu belirlenmiştir (Görsel 3).

Ülkemiz İhracatında Önemli Yere Sahip Sanayi ve Tarım Ürünleri		
Sanayi Ürünleri		Tarım Ürünleri
➔ Altın ve diğer mücevherat ➔ Ambalaj ➔ Ayakkabı ➔ Boya ➔ Cam ve seramik inşaat malzemeleri ➔ Demir-çelik, demir-çelikten eşya ➔ Deri ve deri mamulleri ➔ Doğal taşlar ➔ Elektrikli makine ve kablolar ➔ Ev tekstili ➔ Gemi inşa sanayisi ➔ Gıda işleme makineleri ➔ Halı ➔ Hazır giyim ➔ Kimya, kozmetik	➔ Madencilik ➔ Mobilya ➔ Oto ana-yan sanayisi ➔ Pompa ve kompresörler ➔ Takım tezgâhları ➔ Tarım alet ve makineleri ➔ Teknik tekstiller ➔ Tekstil yan sanayisi ➔ Temizlik maddeleri ➔ Çimento ➔ İlaç ve eczacılık ➔ İnşaat malzemeleri	➔ Antep fıstığı ➔ Baharat ve çay ➔ Bisküvi ➔ Fındık ve mamulleri ➔ Hububat ➔ Kanatlı hayvan eti ➔ Meyve ➔ Makarna ➔ Meyve suları ➔ Yaş meyve ve sebze ➔ Zeytinyağı ➔ Şekerli ve çikolatalı mamuller

Görsel 4: Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi örnek görsel

Kaynak: Ata Yayınları 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 160. sayfasında “Ekonomiye Katkımız” konu başlığından alınan görselde, Türkiye’nin başka ülkelere ihtiyaç fazlası ürünlerini sattığına değinilerek söz konusu ürünler tablo halinde sunulmuştur. Bu noktada Tablo 7’de yer verilen “Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir” kriterine göre değerlendirildiğinde, Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisine uygun bir görsel olduğu tespit edilmiştir (Görsel 4).

Tablo 8: Coğrafi becerileri yansıtan ortak görsel sayısı

Coğrafi Beceriler	Görsel Sayısı
Harita Okuryazarlığı – Konum Analizi	4

Elde edilen bulgular neticesinde harita okuryazarlığı- konum analizi becerilerinin görsele ortak yansıtıldığı tespit edilmiştir (Tablo 8).

Görsel 5: Harita okuryazarlığı ve konum analizi becerisi ortak görsel örneği

Kaynak: Ata Yayınları 5. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

5.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 63. sayfasından alınan görselde, harita üzerinde bazı yer şekillerinin tespit edilmesi noktasında konum analizi becerisi kriterlerinden “Harita ve kroki üzerinde konum belirlemeye yöneliktir” kriterini yansıtmaktadır. Harita üzerinde yer alan işaret ve sembollerin yorumlanması noktasında ise harita okuryazarlığı becerisi kriterlerinden “Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir” kriterini yansıttığı görülmektedir. Bu noktada harita okuryazarlığı ve konum analizi becerilerinin aynı görsele ortak yansıtıldığı tespit edilmiştir (Görsel 5).

4.2. 6. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN COĞRAFİ BECERİLERİ YANSITMA DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR

6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıması incelendiğinde, 6 coğrafi becerinin toplam 66 görselde yer aldığı tespit edilmiş olup Tablo 9’da sunulmuştur.

Tablo 9 : 6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılması

Beceriler	(f)	(%)
Çevre Okuryazarlığı	8	12,12
Gözlem	0	0
Harita Okuryazarlığı	28	42,42
Konum Analizi	17	25,76
Mekânı Algılama	4	6,06
Tablo, Grafik ve Diyagram	9	13,64
Çizme ve Yorumlama		
Toplam	66	100

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılmasına ilişkin elde edilen bulgulara göre, haritaları sembol, işaret ve lejantları neden sonuç ilişkisi içerisinde yorumlamayı amaçlayan “harita okuryazarlığı” becerisinin 28 (%42,42) görsel ile en fazla yansıtılan beceri olduğu belirlenmiştir. Bu beceriyi 17 (%25,76) görsel ile bir yerin konumunu ve koordinatlarının ifade edilmesini amaçlayan “konum analizi” becerisi takip etmektedir (Tablo 9).

Elde edilen bulgulara göre, mekânı algılama becerisinin 4 (6,06) görsel ile en az yansıtılan beceri olduğu tespit edilmiştir. Bir alanı zihinde canlandırmayı amaçlayan “gözlem” becerisinin ise hiçbir görsele yansıtılmadığı bulgular sonucunda ortaya çıkmıştır (Tablo 9).

Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı Tablo 10’da sunulmuştur.

Tablo 10: Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı

Öğrenme Alanı	Konu	Kriterler	Beceriler	Görsel Sayısı
Birey ve Toplum	Sorunlara Çözüm Buluyorum	-Görsel öğrenmeyi geliştirmeye yöneliktir.	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	1
	Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri	-Harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir. -Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir. -Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	5
Kültür ve Miras	İslamiyet’in Yayılışı	-Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	2

Tablo 10 (Devamı): Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı

Öğrenme Alanı	Konu	Kriterler	Beceriler	Görsel Sayısı
Kültür ve Miras	Türklerin İslamiyet'i Kabulü	-Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	2
	Yeni Yurt Anadolu	-Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	2
	İpek ve Baharat Yolu	-Harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir	Harita Okuryazarlığı	2
		-Harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir. -Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	4
	Coğrafi Konumu Öğreniyorum	-Koordinat, enlem, boylam, paralel, meridyen, kutup noktaları gibi kavramların bilinmesine yöneliktir. -Harita ve kroki üzerinde konum belirlemeye yöneliktir. -Etrafındaki nesne, olay ve olgulara göre göreceli konumunu tasvir etmeye yöneliktir.	Konum Analizi	11
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Türkiye'nin Fiziki Coğrafya Özellikleri	-Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	3
		-Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir.	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	3
		-Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir.		8
		Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	
	Türkiye'nin Beşerî Coğrafya Özellikleri	-Etrafındaki nesne, olay ve olgulara göre göreceli konumunu tasvir etmeye yöneliktir.	Konum Analizi	6
		-Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir.	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	4

Tablo 10 (Devamı): Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı

Öğrenme Alanı	Konu	Kriterler	Beceriler	Görsel Sayısı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	Kaynakların Bilinçsiz Kullanılması	-İnsan ve çevre etkileşimini açıklamaya yöneliktir.	Çevre Okuryazarlığı	8
Etkin Vatandaşlık	-	-	-	-
Küresel Bağlantılar	Ülkemizin Ekonomik İlişkileri	-Bir yerin komşu ülkeler üzerindeki etkisini tanımlamaya yöneliktir.	Mekânı Algılama	4
		-Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir.	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	1

6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki öğrenme alanları ve konularda yer alan görsellerde coğrafi beceriler incelendiğinde, çevre okuryazarlığı, harita okuryazarlığı, konum analizi, mekânı algılama ile tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerinin yer aldığı görülmektedir. Öğrenme alanlarındaki konu başlıklarında yer aldığı tespit edilen coğrafi becerilerin, Bilim, Teknoloji ve Toplum ve Etkin Vatandaşlık öğrenme alanındaki hiçbir görsele yansıtılmadığı tespit edilmiştir (Tablo 10).

“Çevre okuryazarlığı” becerisinin “Üretim, Dağıtım ve Tüketim” öğrenme alanı, “Kaynakların Bilinçsiz Kullanılması” konu başlığı altında “İnsan ve çevre etkileşimini açıklamaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 8 görsele yansıtıldığı tespit edilmiştir. (Tablo 10).

Harita okuryazarlığı becerisinin “Kültür ve Miras” ve “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanlarındaki görsellerde yer aldığı belirlenmiştir. Buradan hareketle, “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında “Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri” konu başlığı altında Harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir, harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir ve haritaları inceleme ve çıkarımında bulunmaya yöneliktir” kriterleri bağlamında 5

görseli yansıttığı görülmüştür. Bununla beraber “İslamiyet’in Yayılışı”, “Türklerin İslamiyet’i Kabulü” ve “Yeni Yurt Anadolu” konu başlıkları altında, “haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 2’şer görseli; “ipek ve baharat yolu” başlığı altında “harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir” kriteri çerçevesinde 2 görseli yansıtmaktadır (Tablo 10).

“İnsanlar, yerler ve çevreler” öğrenme alanı “Coğrafi Konumu Öğreniyorum” konu başlığı altında “Harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir ve Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir” kriterleri bağlamında 4 görselde; “Türkiye’nin fiziki coğrafya özellikleri” konu başlığı altında ise “haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 3 görsele yansıtıldığı görülmüştür. “Türkiye’nin beşerî coğrafya özellikleri” konu başlığında ise “harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir ve haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 5 görselde harita okuryazarlığı becerisinin yer aldığı ortaya koyulmuştur (Tablo 10).

Konum analizi becerisinin “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanındaki görsellerde yer aldığı görülmüştür. Söz konusu becerinin, Coğrafi Konumu Öğreniyorum” konu başlığı altında “Koordinat, enlem, boylam, paralel, meridyen, kutup noktaları gibi kavramların bilinmesine yöneliktir, Harita ve kroki üzerinde konum belirlemeye yöneliktir ve Etrafındaki nesne, olay ve olgulara göre göreceli konumunu tasvir etmeye yöneliktir” kriterleri çerçevesinde 11 görsele yansıtıldığı görülmüştür. “Türkiye’nin Beşerî Coğrafya Özellikleri” konu başlığı altında ise 6 görsele yansıtıldığı belirlenmiştir (Tablo 10).

Mekânı algılama becerisinin “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanındaki görsellerde yer aldığı belirlenmiştir. İlgili becerinin “Ülkemizin Ekonomik İlişkileri” konu başlığı altında “Bir yerin komşu ülkeler üzerindeki etkisini tanımlamaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 4 görselde yer aldığı tespit edilmiştir (Tablo 10).

Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisinin “Birey ve Toplum, İnsanlar Yerler ve Çevreler ve Küresel Bağlantılar” öğrenme alanlarındaki görsellerde yer aldığı görülmüştür. Sözü edilen becerinin “Birey ve Toplum” öğrenme alanı

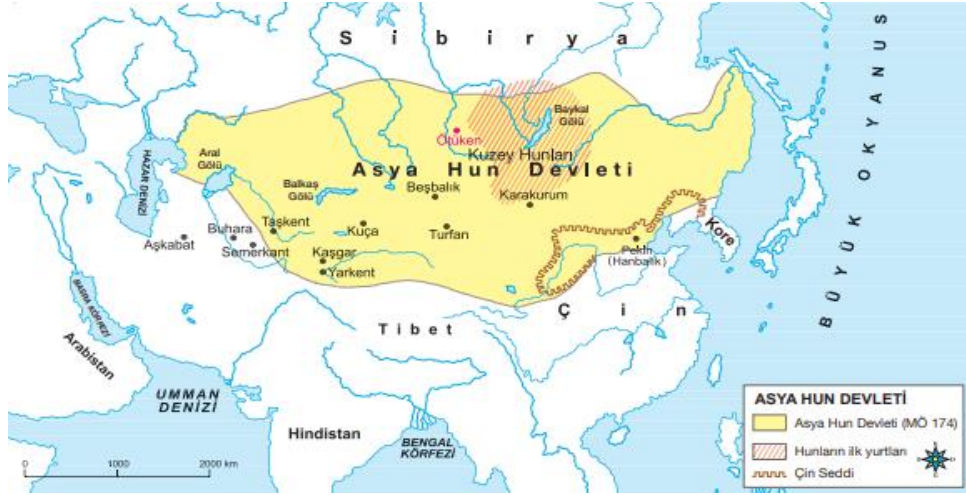
“Sorunlara Çözüm Buluyorum” konu başlığı altında “Görsel öğrenmeyi geliştirmeye yöneliktir” kriteri çerçevesinde 1 görselde yer aldığı tespit edilmiştir. “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı “Türkiye’nin Fiziki Coğrafya Özellikleri” konu başlığında “Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 3 görselde ve “Türkiye’nin beşerî coğrafya özellikleri” konu başlığı altında elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 5 görselde yansıtıldığı görülmüştür. “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı “Ülkemizin Ekonomik İlişkileri” konu başlığı altında “Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 1 görselde yer aldığı belirlenmiştir (Tablo 10).

Görsel 6: Çevre okuryazarlığı becerisi örnek görsel

Kaynak: Anadol Yayınları 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 175. sayfasından “Kaynakların Bilinçsizce Kullanımı” konu başlığından alınan görselde, temiz su kaynaklarının giderek azalmasına dikkat çeken görselde su kaynaklarının tasarruflu kullanılması vurgulanmaktadır. Bu noktada Tablo 10’da yer verilen “Çevresel sistemlerin devamlılığı ve iyileştirilmesine yöneliktir” kriterine göre değerlendirildiğinde, çevre okuryazarlığı becerisine uygun bir görsel olduğu görülmüştür (Görsel 6).

Görsel 7: Harita okuryazarlığı becerisi örnek görsel

Kaynak: Anadolu Yayınları 6. Sınıf Ders Kitabı

6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 42. Sayfasında “Orta Asya’da Kurulan İlk Türk Devletleri” konu başlığından alınan görselde, harita üzerinde yer alan semboller dikkate alınarak çıkarımda bulunmak hedeflenmektedir. Bu noktada Tablo 10’da yer verilen “Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir” kriterine göre değerlendirildiğinde, harita okuryazarlığı becerisine uygun bir görsel olduğu tespit edilmiştir (Görsel 7).

Görsel 8: Konum analizi becerisi örnek görsel

Kaynak: Anadolu Yayınları 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

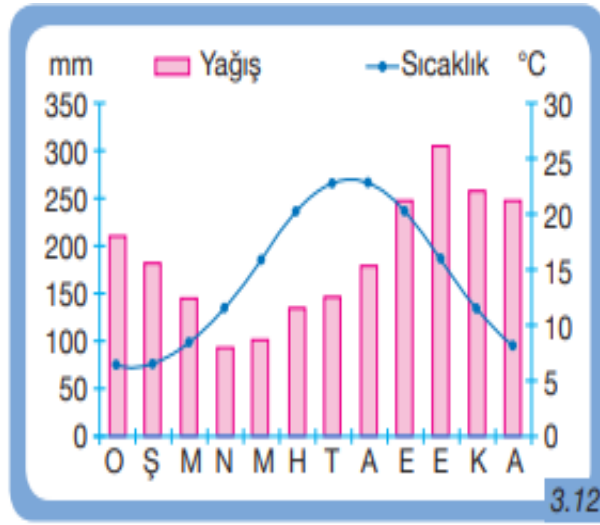
6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 85. sayfasında “Coğrafi Konumu Öğreniyorum” konu başlığından alınan görselde, dünya üzerinde hayali çizgiler olarak varsayılan meridyenler gösterilmiştir. Bu noktada Tablo 10’da yer verilen “Koordinat, enlem, boylam, paralel, meridyen, kutup noktaları gibi kavramların bilinmesine yöneliktir.” kriterine uygun olarak konum analizi becerisini yansıtan bir görsel olduğu belirlenmiştir (Görsel 8).

Görsel 9: Konum analizi becerisi örnek görsel

Kaynak: Anadol Yayınları 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 88. sayfasında “Coğrafi Konumu Öğreniyorum” konu başlığından alınan görselde, Türkiye’nin jeopolitik konumu nedeniyle doğalgaz ve petrol boru hatlarına sahip ülkelere göre konumu gösterilmiştir. Bu noktada Tablo 10’da yer verilen “Etrafındaki nesne, olay ve olgulara göre göreceli konumunu tasvir etmeye yöneliktir” kriterine uygun olarak konum analizi becerisini yansıtan bir görsel olduğu tespit edilmiştir (Görsel 9).

Görsel 10: Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi örnek görsel

Kaynak: Anadol Yayınları 6. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 96. sayfasında “Türkiye’nin Fiziki Coğrafya Özellikleri” konu başlığından alınan görselde, Türkiye’de görülen Karadeniz ikliminin sıcaklık ve yağış durumu grafik kullanılarak ifade edilmiştir. Bu noktada Tablo 10’da yer verilen “Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir.” kriterine uygun olarak tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisini yansıtan bir görsel olduğu tespit edilmiştir (Görsel 10).

Tablo 11: Coğrafi becerileri yansıtan ortak görsel sayısı

Coğrafi Beceriler	Görsel Sayısı
Harita Okuryazarlığı-Mekânı Algılama	3
Konum Analizi-Mekânı Algılama	2

Ulaşılan bulgulara göre harita okuryazarlığı-mekânı algılama becerilerinin 3 görsele ve konum analizi-mekânı algılama becerilerinin 2 görsele ortak yansıtıldığı görülmektedir (Tablo 11).

6.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 86. sayfasından alınan görselde, Türkiye'nin dünya üzerindeki konumunun gösterilmesi noktasında konum analizi becerisi kriterlerinden “harita ve kroki üzerinde konum belirlemeye yöneliktir” ve “Koordinat, enlem, boylam, paralel, meridyen, kutup noktaları gibi kavramların bilinmesine yöneliktir” kriterleri ile mekânı algılama becerisi kriterlerinden “Küre, harita, plan ve kroki kullanabilmeye yöneliktir” kriteri yansıtılmaktadır. Bu noktada konum analizi ve mekânı algılama becerilerinin aynı görselde yansıtıldığı tespit edilmiştir (Görsel 12).

4.3. 7. SINIF SOSYAL BİLGİLER DERS KİTABINDAKİ GÖRSELLERİN COĞRAFİ BECERİLERİ YANSITMA DURUMUNA İLİŞKİN BULGULAR

7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellerin coğrafi becerileri yansıtma durumları incelendiğinde, 6 coğrafi becerinin toplam 21 görselde yer aldığı tespit edilmiş olup veriler Tablo 12’de sunulmuştur.

Tablo 12: 7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılması

Beceriler	(f)	(%)
Çevre Okuryazarlığı	2	9,52
Gözlem	0	0
Harita Okuryazarlığı	11	52,38
Konum Analizi	0	0
Mekânı Algılama	1	4,76
Tablo, Grafik ve Diyagram	7	33,33
Çizme ve Yorumlama		
Toplam	21	100

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılmasına ilişkin elde edilen bulgulara göre, sembol, işaret ve lejantları neden sonuç ilişkisi içerisinde yorumlamayı amaçlayan “harita okuryazarlığı” becerisinin 11 (%52,38) görsel ile en fazla yansıtılan beceri olduğu belirlenmiştir. Bu beceriyi 7 (%33,33) görsel ile elde edilen verileri neden sonuç ilişkisi içerisinde yorumlamayı amaçlayan “tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama” becerisi takip etmektedir (Tablo 12).

Tabloda sunulan bulgulara göre, “mekânı algılama” becerisinin 1 (%4,76) görsel ile en az yansıtılan beceri olduğu tespit edilmiştir. Bunlarla birlikte “gözlem” ve “konum analizi” becerisinin ise hiçbir görsele yansıtılmadığı sonucuna ulaşılmıştır (Tablo 12).

Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı Tablo 13’te sunulmuştur.

Tablo 13: Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı

Öğrenme Alanı	Konu	Kriterler	Beceriler	Görsel Sayısı
Birey ve Toplum	-	-	-	-
Kültür ve Miras	Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu	Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	4
	Osmanlı Devleti’nin Fetih Siyaseti	Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	2
	Avrupa’daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri	Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	1
İnsanlar, Yerler ve Çevreler	Yeryüzünde Yaşam	Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	2
	Nüfusumuz	Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir.	Harita Okuryazarlığı	2
		Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	6
		Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir.		
	Nedenleriyle ve Sonuçlarıyla Göç	Gözlemlerini grafik, tablo ve diyagrama aktarmaya yöneliktir.	Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	1

Tablo 13 (Devamı): Coğrafi beceriler ve kriterlerinin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere dağılımı

Öğrenme Alanı	Konu	Kriterler	Beceriler	Görsel Sayısı
Bilim, Teknoloji ve Toplum	-	-	-	-
Üretim, Dağıtım ve Tüketim	-	-	-	-
Etkin Vatandaşlık	-	-	-	-
Küresel Bağlantılar	Biz de Varız	Bir yerin komşu ülkeler üzerindeki etkisini tanımlamaya yöneliktir.	Mekânı Algılama	1
	Dünyayı Biz Kurtaracağız	Çevresel sistemlerin devamlılığı ve iyileştirilmesine yöneliktir.	Çevre Okuryazarlığı	2

7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki öğrenme alanları ve konularda yer alan görsellerde coğrafi beceriler incelendiğinde, çevre okuryazarlığı, harita okuryazarlığı, mekânı algılama ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerinin yer aldığı görülmektedir. Öğrenme alanlarındaki konu başlıklarında yer aldığı tespit edilen coğrafi becerilerin, Birey ve Toplum, Bilim, Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim ve Etkin Vatandaşlık öğrenme alanlarındaki hiçbir görsele yansıtılmadığı tespit edilmiştir (Tablo 13).

Çevre okuryazarlığı becerisinin “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı, “Dünyayı Biz Kurtaracağız” konu başlığı altında “Çevresel sistemlerin devamlılığı ve iyileştirilmesine yöneliktir” kriteri çerçevesinde 2 görsele yansıtıldığı tespit edilmiştir. (Tablo 13).

Harita okuryazarlığı becerisinin “Kültür ve Miras” ve “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanlarındaki görsellerde yer aldığı belirlenmiştir. İlgili becerinin “Kültür ve Miras” öğrenme alanı kapsamında “Osmanlı Devletinin Kuruluşu” konu başlığı altında “Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir” kriterleri bağlamında 4 görsele; “Osmanlı Devleti’nin Fetih Siyaseti” konu başlığı altında, “Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.” kriteri çerçevesinde 2 görsele; “Avrupa’daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri” başlığı altında

“harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir” kriteri çerçevesinde 1 görsele yansıtıldığı görülmüştür. Bununla birlikte “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı kapsamında “Yeryüzünde Yaşam” konu başlığında, “harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir” kriteri çerçevesinde 2 görselde ve “Nüfusumuz” konu başlığı altında “harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir ve haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 2 görselde yer aldığı tespit edilmiştir (Tablo 13).

Mekânı algılama becerisinin “Küresel Bağlantılar” öğrenme alanı “Biz De Varız” konu başlığı altında, “bir yerin komşu ülkeler üzerindeki etkisini tanımlamaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 1 görsele yansıtıldığı belirlenmiştir (Tablo 13).

Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisinin “İnsanlar, Yerler ve Çevreler” öğrenme alanı “nüfusumuz” konu başlığı altında “Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir ve gözlemlerini grafik, tablo ve diyagrama aktarmaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde 6 görsele; “Nedenleriyle ve Sonuçlarıyla Göç” konu başlığı altında “elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir” kriteri çerçevesinde ise 2 görsele yansıtıldığı belirlenmiştir (Tablo 13).

Görsel 13: Çevre okuryazarlığı becerisi örnek görsel

Kaynakça: Ekoyay Yayıncılık 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 219. sayfasında “Dünyayı Biz Kurtaracağız” konu başlığından alınan görselde, Küresel iklim değişikliğinin yeryüzünde neden olacağı olumsuzluklar yansıtılmaktadır. Bu nedenle ilgili görselin, Tablo 13’te yer verilen “Çevresel sistemlerin devamlılığı ve iyileştirilmesine yöneliktir.” kriterine uygun olarak, çevre okuryazarlığı becerisini yansıttığı tespit edilmiştir (Görsel 13)

Görsel 14: Harita okuryazarlığı becerisi örnek görsel

Kaynakça: Ekoyay Yayıncılık 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

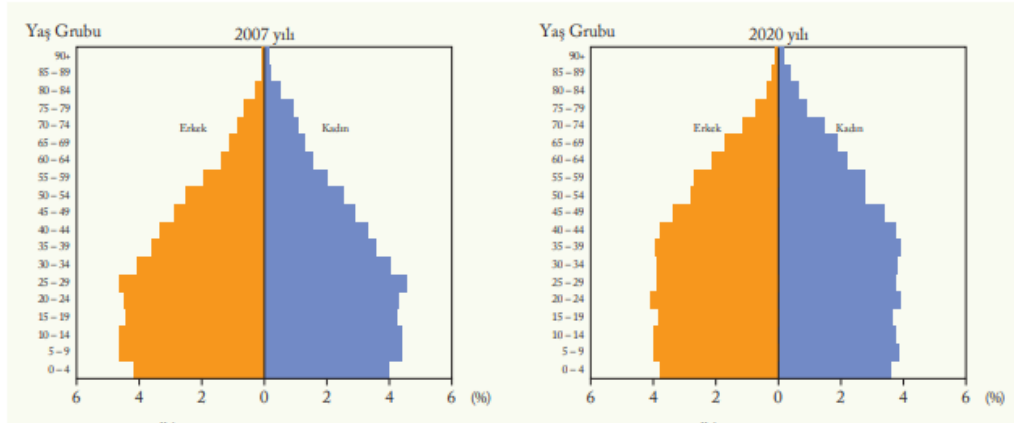
7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 56. sayfasında “Osmanlı Devleti’nin Fethi Siyaseti” konu başlığından alınan görselde, İstanbul’un fethi sırasında şehrin kuşatma planının anlatıldığı görülmektedir. Bu noktada Tablo 13’te yer verilen “Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir” kriterine uygun olarak “harita okuryazarlığı” becerisini yansıtan bir görsel olduğu tespit edilmiştir (Görsel 14).

Görsel 15: Mekân algılama becerisi örnek görsel

Kaynakça: Ekoyay Yayıncılık 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 212. sayfasında “Biz De Varız” konu başlığından alınan görselde, Bakü-Tiflis-Kars demir yolu bağlantısı ile sınır komşusu olan ülkelerin ekonomik etkisini anlatan bir gazete haberi görselinin yer aldığı görülmektedir. Bu noktada Tablo 13’te yer verilen “Bir yerin komşu ülkeler üzerindeki etkisini tanımlamaya yöneliktir” kriterine uygun olarak mekânı algılama becerisini yansıtan bir görsel olduğu tespit edilmiştir (Görsel 15).

Görsel 16: Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisi örnek görsel

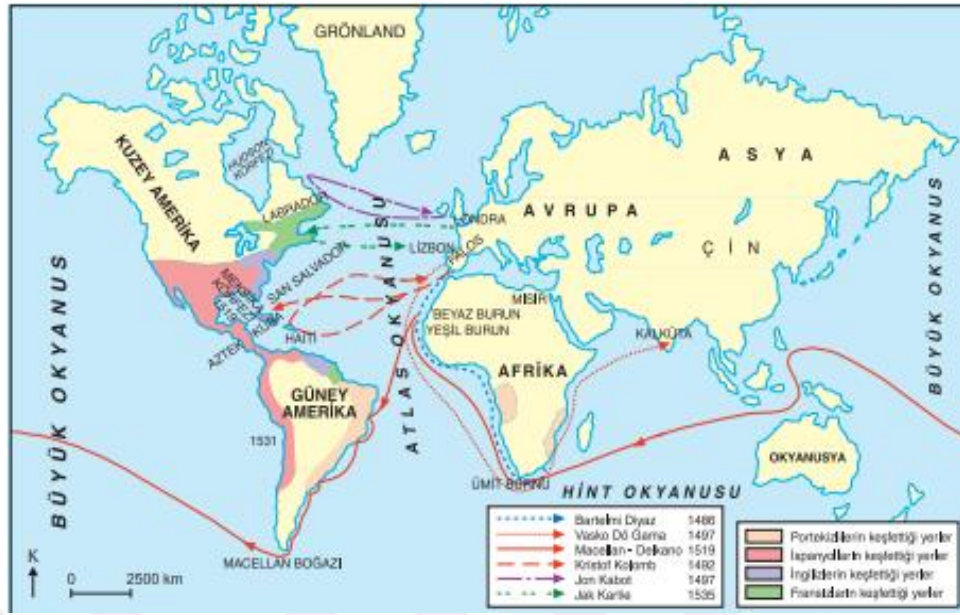
Kaynakça: Ekoyay Yayıncılık 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 111. sayfasında “Nüfusumuz” konu başlığından alınan görselde, 2007 ve 2020 yıllarında ülkemizin nüfus piramitlerine yer verilerek iki grafik arasında çıkarım yapılması amaçlandığı görülmektedir. Bu nedenle ilgili görselin, Tablo 13’te yer verilen “Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir” kriterine uygun Olarak tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisini yansıttığı belirlenmiştir (Görsel 16).

Tablo 14: Coğrafi becerileri yansıtan ortak görsel sayısı

Coğrafi Beceriler	Görsel Sayısı
Harita Okuryazarlığı – Mekânı Algılama	1

Ulaşılan bulgulara göre, harita okuryazarlığı-mekânı algılama becerilerinin 1 görsele ortak yansıtıldığı görülmektedir (Tablo 14).

Görsel 17: Harita okuryazarlığı ve mekânı algılama becerisi ortak görsel örneği

Kaynak: Ekoyay Yayıncılık 7. Sınıf Sosyal Bilgiler Ders Kitabı

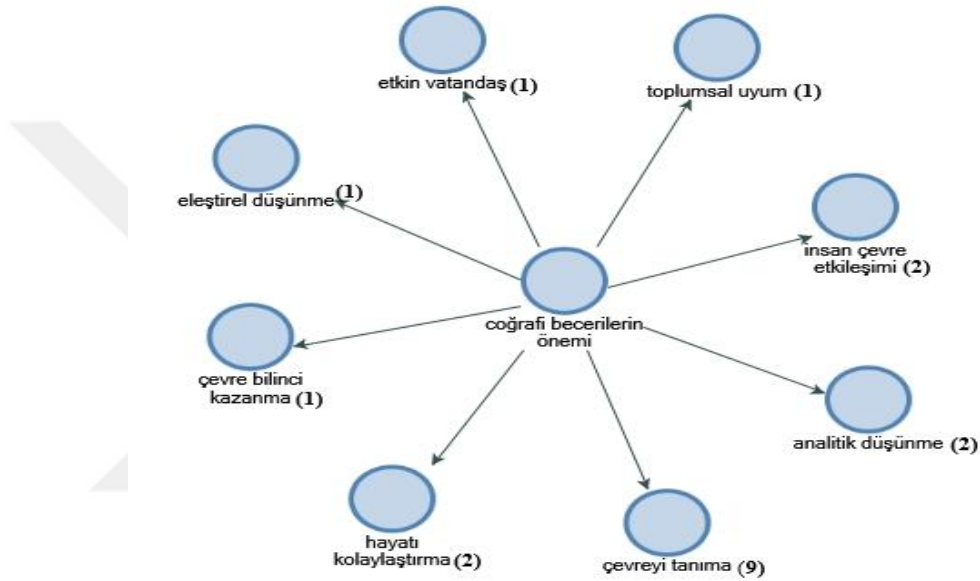
7.sınıf sosyal bilgiler ders kitabının 63. sayfasından alınan görselde, coğrafi keşifler sonucunda yeni yerlerin keşfedilmesi noktasında mekânı algılama becerisi kriterlerinden “Bir yerin komşu ülkeler üzerindeki etkisini tanımlamaya yöneliktir” kriterinin yer aldığı belirlenmiştir. Harita üzerinde yer alan lejantın yorumlanarak ülkelerin ve keşiflerin keşfettikleri yerleri yorumlama noktasında ise harita okuryazarlığı becerisi kriterlerinden “Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir” kriterinin yansıtıldığı görülmektedir. Bu noktada harita okuryazarlığı ve konum analizi becerilerinin aynı görselde ortak yansıtıldığı tespit edilmiştir (Görsel 17).

4.4. COĞRAFİ BECERİLERE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN BULGULAR

Coğrafi becerilere yönelik olarak toplanan öğretmen görüşlerine ilişkin bulgular 7 alt başlık altında sunulmuştur.

4.4.1. Coğrafi Becerilerin Önemine Yönelik Bulgular

Öğretmenlerin coğrafi becerilerin önemine yönelik görüşleri incelendiğinde, Etkin Vatandaşlık (1), Toplumsal Uyum (1), İnsan Çevre Etkileşimi (2), Analitik Düşünme (2), Çevreyi Tanıma (9), Hayatı Kolaylaştırma (2), Çevre Bilinci Kazanma (1) ve Eleştirel Düşünme (1) gibi önemlere vurgu yapıldığı görülmüştür. Coğrafi becerilerin önemine yönelik söz konusu kodlar Şekil 1’de görselleştirilmiştir.

Şekil 1: Coğrafi becerilerin önemi

Şekilde yer alan kodlar incelendiğinde, coğrafi becerilerin önemine yönelik 8 kod olduğu görülmektedir. Bunlardan en fazla vurgulanan ve çevreyi anlamlandırmaya atıf yapılan, “Coğrafi becerilerle sonuçta öğrencilere çevresini tanıma imkânı sunuyoruz. Kendi bölgesini yaşadığı çevreyi anlamlandırma noktasında önemli olduğunu düşünüyorum (E4.5)”, “kişinin yaşadığı coğrafyayı, dünyayı tanıması açısından önemlidir, en nihayetinde yaşadığımız coğrafyayı öğreniyoruz (E3.4) katılımcı görüşlerinde “Çevreyi Tanıma” koduna yönelik değerlendirmeler yapıldığı tespit edilmiştir (Şekil 1).

“Hayatı Kolaylaştırma”, “Analitik Düşünme” ve “İnsan Çevre Etkileşimi” kodlarına yönelik olarak, “coğrafi beceriler bireylerin hayatlarında yaşam biçimlerini kolay hale getirmektedir. Bu da onların hayat standartlarının yüksek olmasını sağlıyor (E5.5)” katılımcı görüşünde coğrafi becerilerin yaşamla bağlantısına dikkat çekilerek

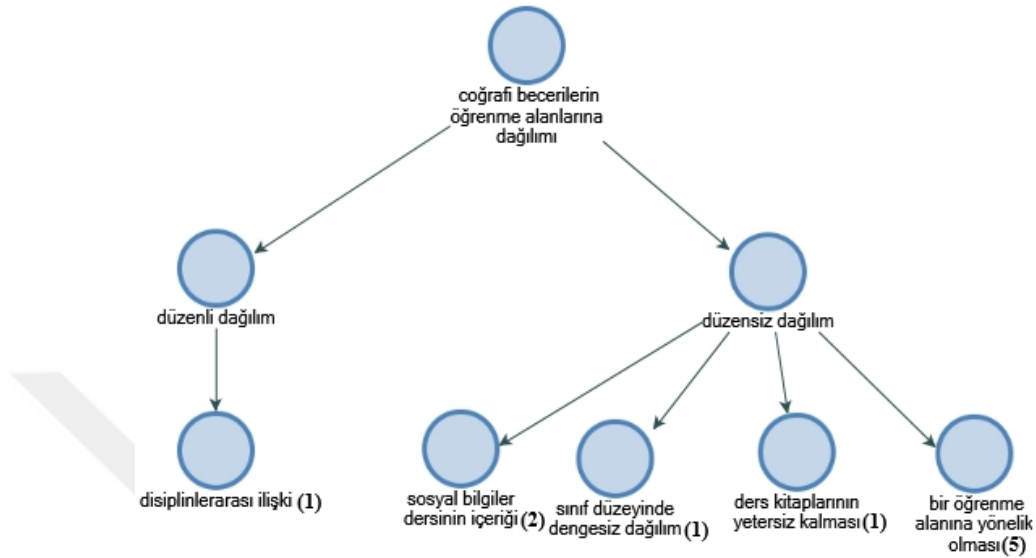
“hayatı kolaylaştırma” koduna; “...ayrıca öğrencilerin analitik gelişimlerine katkı sunarlar (K5.4)” ve “bu becerilerle öğrenciler bilgiyi yorumlayıp, analiz ederek çevre, yön vb. noktalarda kullanabilmelerini sağlar” (K6.4) katılımcı görüşlerinde “analitik düşünme” koduna atıfta bulunulduğu görülmüştür. “İnsanın çevre ile etkileşime girmesini sağlayarak birçok beşerî faaliyetlerini gerçekleştirmesi noktasında önemlidir (E3.4) ve “yaşadığı çevre ile yaşamı arasında etkileşim kurarak çevresini öğrenebilir (E2.5)” katılımcı görüşlerinde ise “insan çevre etkileşimi” koduna vurgu yapıldığı tespit edilmiştir (Şekil 1).

Şekil incelendiğinde “Çevre Bilinci Kazanma”, “Eleştirel Düşünme”, “Etkin Vatandaş” ve “Toplumsal Uyum” kodlarına en az değinildiği görülmüştür. Buradan hareketle katılımcıların, “çevrelerine karşı duyarlı vatandaşlar olarak yetişmelerini sağlar (K5.4) ifadesiyle “Etkin Vatandaş” koduna; “coğrafi beceriler toplumsal uyumun sağlanmasında noktasında önemli olduğunu düşünüyorum (E5.5)” katılımcı görüşü ile “Toplumsal Uyum” koduna dikkat çekildiği ortaya koyulmuştur. “Çevresine karşı duyarlı olması ve doğaya saygılı olmayı öğrenmesi noktasında önemlidir. Bununla birlikte doğadaki canlıları koruma ve doğaya sahip çıkabilmeyi öğrenmeleri babında önemli olduğunu düşünüyorum (K2.4)” katılımcı görüşü ile “Çevre Bilinci Kazanma” koduna ve “öğrencilerin eleştirel düşünebilme becerilerini açığa çıkarabilmelerini sağlar (K6.4)” katılımcı görüşüyle de “eleştirel düşünme” koduna değinilerek, öğretmenlerin coğrafi becerilerin önemine yönelik görüşleri tespit edilmiştir (Şekil 1).

4.4.2. Coğrafi Becerilerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Öğrenme Alanları/Ünitelere Dağılımına İlişkin Bulgular

Katılımcılar, coğrafi becerilerin öğrenme alanlarına dağılımını, “Düzenli Dağılım” ve “Düzensiz Dağılım” şeklinde 2 ana tema etrafında değerlendirmiştir. “Düzenli Dağılım” ana teması altında “Disiplinler Arası İlişki” (1) alt teması; Düzensiz Dağılım” ana teması altında ise “Bir Öğrenme Alanına Yönelik Olması” (5), “Ders Kitaplarının Yetersiz Kalması” (1), “Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriği” (2) ve “Sınıf Düzeyinde Dengesiz Dağılım” (1) şeklinde alt temalara yönelik değerlendirmelerde

bulunmuşlardır. Bahsedilen ana tema ve alt temalar Şekil 2’de görselleştirilerek sunulmuştur.

Şekil 2: Coğrafi becerilerin öğrenme alanlarına dağılımı

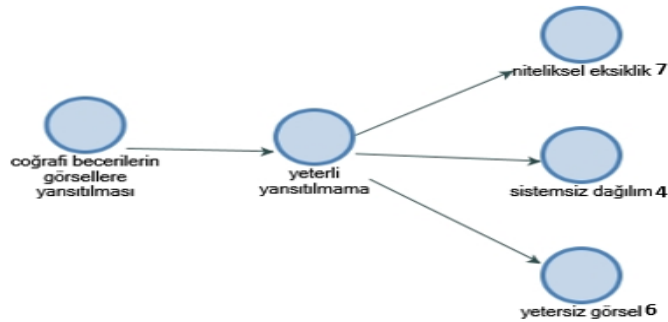
Şekil, “Düzenli Dağılım” ana teması bakımından incelendiğinde, “*bence yeterli bir dağılıma sahip. Çünkü coğrafi becerilere yönelik bir görsel farklı konu başlıkları altında da görülmektedir. Örneğin kültür ve miras öğrenme alanını göz önüne aldığımızda devletlerin konumlarını ve aralarındaki ilişkinin harita okuryazarlığı becerisi ile verildiği görülmektedir*” (E4.5) katılımcı görüşünde becerilerin diğer disiplinlerle ilişkisine dikkat çekilerek “Disiplinler Arası İlişki” alt temasına göre değerlendirildiği tespit edilmiştir (Şekil 2).

Şekil, “Düzensiz Dağılım” ana teması altında incelendiğinde “*her ünite belli bir derse yönelik mesela İnsanlar, Yerler ve Çevreler ünitesinde sadece coğrafya öğretilmesi gibi*” (E2.5) ve “*genele bakıldığında tek bir üniteye yoğun olarak bulunduğunu görebiliyoruz*” (K5.4) katılımcı görüşlerinde belirli öğrenme alanlarına yoğunlaştığına vurgu yapılarak “Bir Öğrenme Alanına Yönelik Olması” alt temasına dikkat çekildiği tespit edilmiştir. “*Düzensiz dağılmıştır bu yüzden konular anlatılırken yardımcı kaynaklara ve farklı görsel materyalleri kullanmak durumunda kalıyorum*” (E3.4) katılımcı görüşünde ders kitaplarında coğrafi becerilerin düzensiz ve yetersiz olduğu savunularak “Ders Kitaplarının Yetersiz Kalması” alt temasının vurgulandığı belirlenmiştir (Şekil 2).

Düzensizliğin sosyal bilgiler dersinin birçok disiplini bünyesinde barındırmasından kaynaklı olduğu savunulan “sosyal bilgiler dersi çok disiplinli bir yapıya sahip olduğu için farklı beceriler de farklı konu içeriklerinde barınıyor. Bundan kaynaklı olarak da ders kitaplarında coğrafi alanlarda çoğunlukla rastlanmaktadır” (K6.4) ve “yeterli ve dengeli bir dağılım söz konusu değil. Bunun nedeninin de sosyal bilgiler dersinde tarih coğrafya vs. gibi birçok konuya değinildiği için yetersiz olduğunu düşünüyorum (K4.5) katılımcı görüşlerinde “sosyal bilgiler dersi içeriği” alt temasına vurgu yapılmıştır. “Dağılımın düzenli olduğunu düşünmüyorum. Çünkü üniteler arası dağılım dengesiz ve bu dengesizlik sınıf düzeylerinde de mevcut. 5. Sınıfta daha soyut coğrafi terimler var. Sınıf düzeyinde, ünite bazında coğrafi konular daha fazla öğrenme alanlarına yansıtılmalıdır” (E1.3) katılımcı görüşünde sınıf düzeyleri arasında da düzensiz bir dağılım olduğuna dikkat çekilerek “Sınıf Düzeyinde Dengesiz Dağılım” temasına yönelik değerlendirmelerde bulunulduğu tespit edilmiştir (Şekil 2).

4.4.3. Coğrafi Becerilerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellere Yansıtılmasına İlişkin Bulgular

Katılımcılar coğrafi becerilerin görsellere yansıtılmasını, “Yeterli Yansıtılmama” ana teması etrafında değerlendirmiştir. Buradan hareketle, “Yeterli Yansıtılmama” teması altında “Sistemsiz Dağılım” (4), “Yetersiz Görsel” (6) ve “Niteliksel Eksiklik” (7) şeklinde alt temalarla açıklamışlardır. Söz konusu temalar Şekil 3’te görselleştirilerek sunulmuştur.

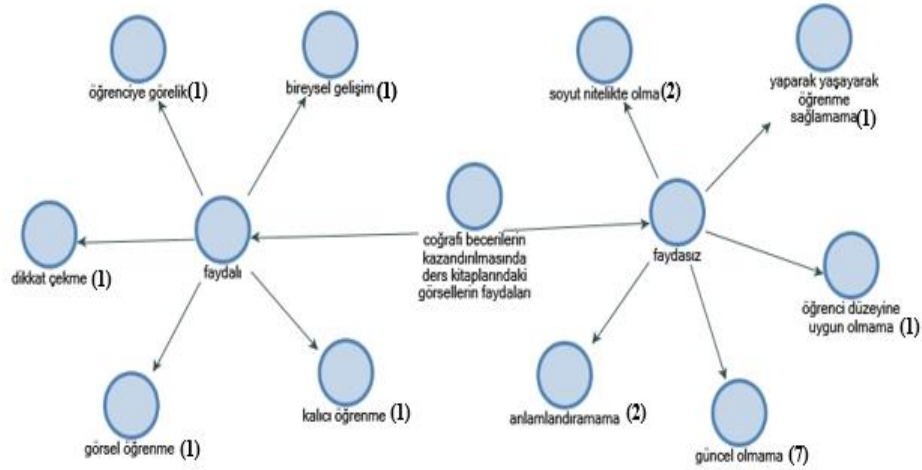

Şekil 3: Coğrafi becerilerin görsellere yansıtılması

Şekil “Yeterli Yansıtılmama” teması bağlamında incelendiğinde, “görseller araya serpiştirilmiş gibi duruyor. Genel geçer yerleştirilmiş şekildeler (E2.5), “bazı görseller koyulmak için koyulmuş gibi bir halde” (K5.4) ve “coğrafi beceriler öğrenme alanlarına ve ünitelere sistemli bir şekilde dağıtıldığı söylenemez” (E5.5) katılımcı görüşlerinde kitaplarda yer alan görsellerin özensizliğine ve sistemsiz koyulması vurgulanarak “Sistemsiz Dağılım” alt temasına dikkat çekilmiştir. “Daha fazla görselde yer almalıdır. Mesela her becerinin görseli kitapta yer almamaktadır (E3.5) ve “...aynı zamanda sayılarının arttırılması gerekir” (K1.3) katılımcı görüşlerinde kitaplardaki görsellerin niceliksel olarak yetersiz olduğu için coğrafi becerilerin görsellere yansıtılmadığına dikkat çekilerek “Yetersiz Görsel” alt temasına; “ancak nitelik olarak görseller her bir coğrafi beceriyi yeterli boyutta yansıtmamaktadır. Bu da konunun daha soyut kalmasına neden oluyor. (E5.5) ve “bazı görselleri de öğrenciler anlamlandırmakta zorlanıyor, bunun için ön bilgilerinin olması gerekiyor (K5.4) katılımcı görüşlerinde görsellerin coğrafi becerileri içerik noktasında yansıtmadığı belirtilen “Niteliksel Eksiklik” alt temasına vurgu yapılarak görsellerin değerlendirildiği belirlenmiştir (Şekil 3).

4.4.4. Coğrafi Becerilerin Kazandırılmasında Ders Kitaplarındaki Görsellerin Faydalarına İlişkin Bulgular

Katılımcılar coğrafi becerilerin kazandırılmasında ders kitabındaki görsellerin faydalarını “Faydalı” ve “Faydasız” ana temaları etrafında değerlendirmiştir. Buradan hareketle “Faydalı” teması altında, “Bireysel Gelişim” (1), “Dikkat Çekme” (1), “Görsel Öğrenme” (1), “Kalıcı Öğrenme” (1) ve “Öğrenciye Görelik” (1); “Faydasız” ana teması altında ise, “Yaparak Yaşayarak Öğrenme Sağlamama” (1), “Soyut Nitelikte Olma” (2), “Öğrenci Düzeyine Uygun Olmama” (1), “Güncel Olmama” (7) ve “Anlamlandıramama” (2) şeklinde alt temalara ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. Söz konusu tema ve alt temalar Şekil 4’te sunulmuştur.

Şekil 4: Coğrafi becerilerin kazandırılmasında ders kitaplarındaki görsellerin faydaları

Şekil “Faydalı” teması bakımından incelendiğinde, “*etkinliklerin içerisinde de söz konusu becerilere yönelik görseller yer aldığı için öğrencilerin bireysel gelişmelerine de katkı sunabilmektedir* (E4.5) katılımcı görüşünde öğrencilerin gelişimine yardımcı olduğu noktasına dikkat çekilerek “Bireysel Gelişim” alt temasına; “*öğrencilerin konuya dikkatlerinin çekilmesinde de faydasının olduğunu kanaatindeyim* (E4.5) katılımcı görüşünde, görsellerin öğrencilerin dikkatini çekmesi vurgulanarak “Dikkat Çekme” temasının vurgulandığı görülmüştür. “*Görsel öğrenme sunuyor*” (E4.5) katılımcı görüşünde öğrenmenin görselle desteklenmesi noktasında “Görsel Öğrenme” temasına; “*konunun çabuk ve kalıcı öğrenilmesini de sağlıyor*” (E4.5) katılımcı görüşünde, hızlı ve kalıcı öğrenmeye dikkat çekilerek “Kalıcı Öğrenme” temasına ve “*öğrenciye hitap ediyor. Mesela öğrenci görsellerde dağ, tepe ve ova görüyor*” (E4.5) katılımcı görüşünde görsellerin öğrenciye yönelik olduğu vurgulanarak “Öğrenciye Görelilik” alt temasına dikkat çekilerek görsellerin değerlendirildiği tespit edilmiştir (Şekil 4).

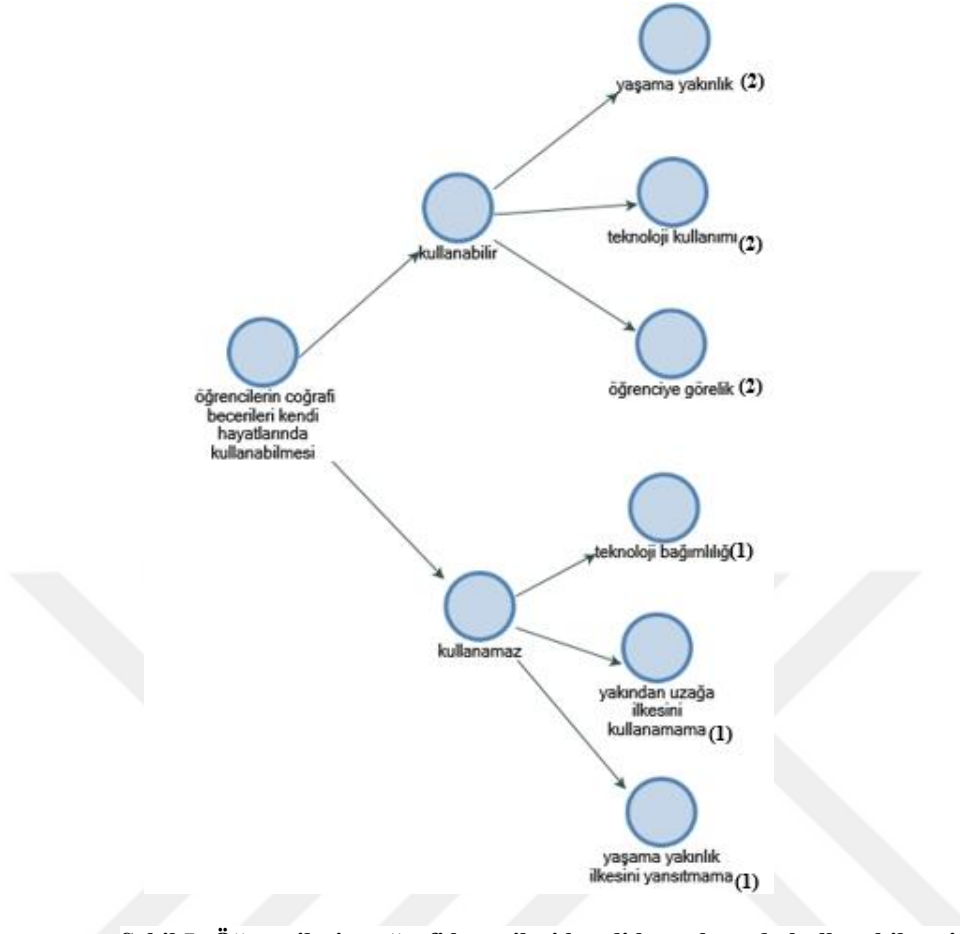
Şekil “Faydasız” teması bakımından incelendiğinde, “*görseller öğrencilerin yaparak yaşayarak öğrenmesine ve kendi deneyimlerini ortaya koyabilmelerine olanak sağlayacak nitelikte değil*” (E3.4) katılımcı görüşünde öğrencilerin sürece dahil edilmediğine değinilerek “Yaparak Yaşayarak Öğrenme Sağlamama” alt temasına; “*görseller soyut kalıyor*” (E1.3) katılımcı görüşünde görsellerin soyut olması vurgulanarak “Soyut Nitelikte Olma” alt temasına, “*seviyeye uygun değil*”

(E1.3) katılımcı görüşünde öğrenci düzeylerine uygun olmadığı belirtilerek “Öğrenci Düzeyine Uygun Olmama” temasının vurgulandığı belirlenmiştir (Şekil 4).

Görsellerin eski ve güncellenmesi gerektiği vurgulanarak “...kitaplardaki görseller hemen hemen her dönemde kullanılan çok eski görsellerdir. Bu noktada bakıldığında güncellenmesi gerektiğini düşünüyorum (E1.3), “görseller niteliksel olarak uygun hale getirilerek güncellenmelidir. Mesela nüfus grafiği verilmiş ancak grafik 2017 verilerine ait. Bu durumda da güncel olması önemli” (E3.4) ve “bir de eski görseller mevcut yenilenmesi daha güncel görseller olması gerekiyor” (K3.5) katılımcı görüşlerinde “güncel olmama” temasına vurgu yapılmıştır. “...Ayrıca birtakım görseller öğrencilerin söz konusu becerileri anlamlandırmasına uygun değil (E3.4) ve “aynı görseller her yıl kitaplarda kullanıldığı için örneğin plato resmi koyulmuş ve bunun öğrenci plato olduğunu anlamlandıramıyor (E2.5) katılımcı görüşünde öğrencilerin görselleri anlamlandıramadığına değinilerek “Anlamlandıramama” alt temasına dikkat çekildiği tespit edilmiştir (Şekil 4).

4.4.5. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafi Becerilere Yönelik Öğrendikleri Bilgileri Kendi Hayatlarında Kullanabilmelerine İlişkin Bulgular

Katılımcılar, öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde coğrafi becerilere yönelik öğrendikleri bilgileri kendi hayatlarında kullanabilmelerini “Kullanabilir” ve “Kullanamaz” ana temaları altında değerlendirmişlerdir. Bu bağlamda “Kullanabilir” teması altında “Öğrenciye Görelik” (2), “Teknoloji Kullanımı” (2), “Yaşama Yakınlık” (2); “Kullanamaz” ana teması altında “Yakından Uzağa İlkesini Kullanamama” (1), “Teknoloji Bağımlılığı” (1) ve “Yaşama Yakınlık İlkesini Yansıtmama” (1) alt temaları çerçevesinde ifadelerde bulunulmuştur. Söz konusu tema ve alt temalar Şekil 5’te sunulmuştur.

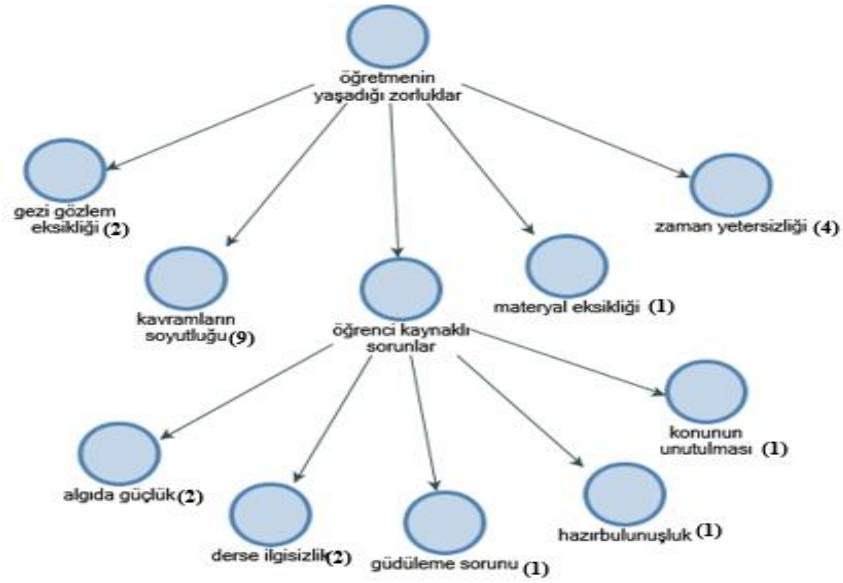
Şekil 5: Öğrencilerin coğrafi becerileri kendi hayatlarında kullanabilmesi

Şekil “Kullanabilir” teması açısından incelendiğinde, “*bu durumun çocukların yeteneklerine bağlı olduğunu düşünüyorum. Her öğrenci her beceriyi aynı seviyede kavrayamıyor veya aynı derecede çocukların ilgisini çekmiyor*” (K2.4) katılımcı görüşlerinde çocukların yetenek ve bildikleri durumlardan hareket ederek öğrendikleri coğrafi bilgileri hayatlarına kullanabilmelerine dikkat çekilerek “öğrenciye görelilik” temasına dikkat çekilmiştir. “*Öğrenciler aslında birçok şeye hâkim. Mesela navigasyon kullanma gibi*” (E2.5) ve “*bizim anlattıklarımızla birlikte teknoloji yardımıyla da kullanabiliyorlar*” (K5.4) katılımcı görüşlerinde öğrencilerin teknolojiye hâkim olduğu için öğrendiklerini kendi hayatlarında kullanabilmelerine dikkat çekilerek “Teknoloji Kullanımı” temasına ve “*ben derste örnek verirken onların günlük yaşamıyla bağlantı kuruyorum*” (K1.3) ve “*doğada gezerlerken karşılaştıkları bir şeyi derste işlemiştik diye hatırlayabilirler*” (K3.5) katılımcı görüşlerinde öğrencilerin günlük yaşamlarıyla bağlantı kurulduğuna değinilerek “Yaşama Yakınlık” temasına dikkat çekildiği tespit edilmiştir (Şekil 5).

“Kullanamaz” teması incelendiğinde, *“öğrenciler sadece kendi yaşadıkları bölgeyi coğrafi terimlerle ifade edebilirler”* (E1.3) katılımcı görüşünde öğrencilerin yalnızca yaşadıkları bölgeyi coğrafi olarak tanımlayabildiklerine dikkat çekilerek *“Yakından Uzağa İlkesini Kullanamama”* temasının; *“öğrenciler derste öğrendiklerinden ziyade teknoloji bağımlısı oldukları için düşünmüyorum”* (E5.5) katılımcı görüşünde öğrencilerin teknolojiyle birtakım becerileri öğrendiği ve bu noktada dersin geri planda kaldığına vurgu yapılarak *“teknoloji bağımlılığı”* temasını öne çıkardıkları görülmüştür. *“...Kitaplarda kesir ölçek anlatılıyor. Ben bunu öğrenciye anlatıyorum ancak çocuk gerçekte bir kilometre hesabına girmiyor. Bunlar teoride kalıyor* (E3.4) katılımcı görüşünde öğrencilerin derste öğrendikleri teorik bilgileri günlük hayatlarında kullanamadığına dikkat çekilerek *“Yaşama Yakınlık İlkesini Yansıtmama”* temasının vurgulandığı belirlenmiştir (Şekil 5).

4.4.6. Öğretmenlerin Coğrafi Becerileri Öğrencilere Kazandırırken Yaşadıkları Güçlüklerle İlişkin Bulgular

Katılımcıların coğrafi becerileri öğrencilere kazandırırken *“Kavramların Soyutluğu”* (9), *“Gezi Gözlem Eksikliği”* (2), *“Materyal Eksikliği”* (2), *“Zaman Yetersizliği”* ve *“Öğrenci Kaynaklı Sorunlar”* gibi güçlüklerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Katılımcıların *“Öğrenci Kaynaklı Sorunlar”* teması altında *“Algıda Güçlük”* (2), *“Derse İlgisizlik”* (2), *“Güdüleme Sorunu”* (1), *“Hazır Bulunuşluk”* (1), *Konunun Unutulması”* (1) gibi güçlüklerle de değindikleri belirlenmiştir. Şekil 6’da yaşanan güçlüklerle yönelik temalar görselleştirilerek sunulmuştur.

Şekil 6: Öğretmenlerin yaşadıkları güçlükler

Şekil incelendiğinde öğretmenlerin yaşadıkları güçlüklerle yönelik olarak 5 ana tema, “Öğrenci Kaynaklı Sorunlar” ana temasının altında ise 5 alt tema olduğu görülmektedir. Bunlardan en fazla vurgulanan ve coğrafi becerilerin soyut yapısına dikkat çekilen “*bu beceri kapsamında soyut kavramlar çok fazla. Bol bol örneklerle anlatılması gerekiyor*” (E5.5) ve “*derste madenlerin yerlerini öğrencilere anlattığımda öğrenci daha önce bu madeni görmediği için bunu da kafasına yerleştiremiyor ve öğrencilere hayalmiş gibi geliyor ve sosyal bilgilerin ünitelerinde paralel, meridyen, ölçek, yön gibi soyut kavramlar mevcut*” (K2.4) katılımcı görüşlerinde “Kavramların Soyutluğu” temasına vurgu yapılmıştır. “*Saha çalışmaları derste kullanılırsa bu beceriler daha kolay ve rahatlıkla anlatılabilir*” (E4.5) ve “*bir gezi düzenlemekte zorluk yaşadığımız için sadece anlatımla yetinmek durumunda kalıyoruz*” (K5.4) katılımcı görüşlerinde gezi ve alan çalışmalarının eksikliği vurgulanarak “Gezi Gözlem Eksikliği” temasının; “*soyut beceriler olduğu için bol bol örnek ve materyal kullanılması gerekiyor. Ben materyaller eksik olduğu için zorlanıyorum diyebilirim*” (K1.3) katılımcı görüşünde materyallerin yetersiz olduğu noktasına değinilerek “Materyal Eksikliği” temasının vurgulandığı tespit edilmiştir (Şekil 6).

Öğretmenlerin coğrafi becerileri öğrencilere kazandırırken yaşadıkları güçlükler “Öğrenci Kaynaklı Sorunlar” ana teması bağlamında incelendiğinde, “*öğrencilerin*

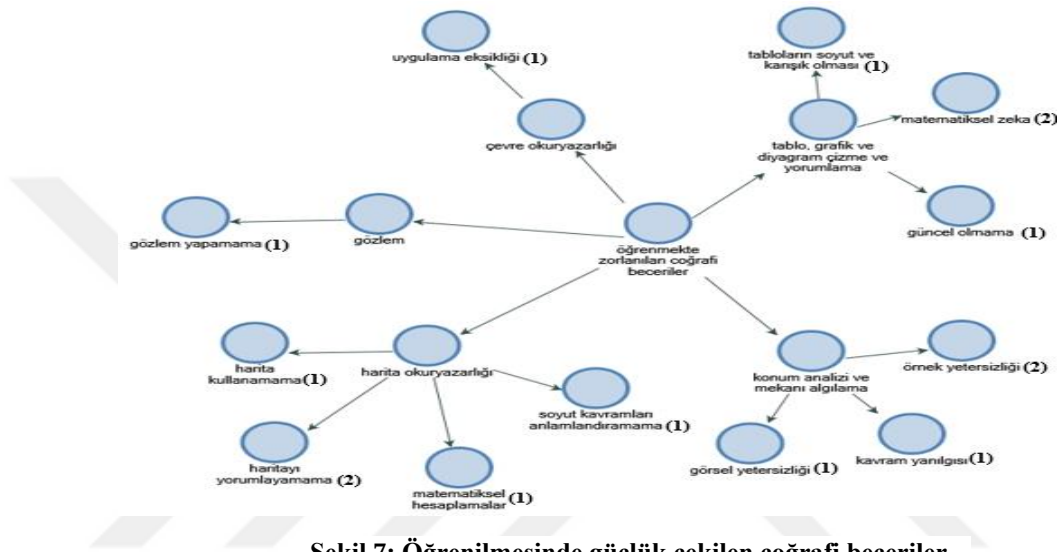
algılamakta güçlük çekmelerinden kaynaklı sorun yaşıyorum. Çünkü öğrencilere yön, kroki, harita, ölçek, ölçek hesaplama gibi harita becerilerini anlatmakta zorlanıyorum” (E5.5) katılımcı görüşünde öğrencilerin becerileri algılamada güçlük yaşaması ve bundan kaynaklı zorluk vurgulandığı için “Algıda Güçlük” alt temasına vurgu yapılmıştır. “*Çocuklar çoğunlukla ilgisiz bir şekilde dinliyorlar*” (E6.4) katılımcı görüşünde öğrencilerin ilgisiz davranmasına dikkat çekilerek “Derse İlgisizlik” alt temasına; “*öğrenciler bunların ne işe yarayacaklarını sorguluyor*” (E6.4) katılımcı görüşünde öğrencilerin söz konusu beceriler kapsamında öğrendiklerinin nerede işe yarayacakları kaynaklı sorgulamalara değinilerek “Güdüleme Sorunu” alt temasına dikkat çekilmiştir. “*Süre noktasında zorluk yaşıyorum*” (K3.5) ve “*ders saatleri yetersiz olduğu için konuyu ayrıntısıyla ele alamıyoruz*” (K6.4) katılımcı görüşlerinde zamanın yetersiz kalmasına dikkat çekilerek “Zaman Yetersizliği” temasına vurgu yapıldığı belirlenmiştir (Şekil 6).

Öğrencilerin söz konusu becerileri yapabilmeye hazır olmamalarına atıf yapılan, “*öğrencilerin derse hazırlıklı gelmemesi ve bilişsel ve duyuşsal olarak hazır bulunuşluklarının olmaması da bizi zorluyor*” (K6.4) katılımcı görüşünde “Hazır Bulunuşluk” temasına ve “*öğrencilerin unutması gibi zorluklarla karşılaşabiliyorum*” (E3.4) katılımcı görüşünde unutma problemine değinilerek “Konunun Unutulması” temasına vurgu yapıldığı tespit edilmiştir (Şekil 6).

4.4.7. Öğrenilmesinde Güçlük Çekilen Coğrafi Becerilere İlişkin Bulgular

Katılımcılar, öğrenmekte güçlük çekilen coğrafi becerileri “Çevre Okuryazarlığı”, “Gözlem”, “Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama”, “Konum Analizi ve Mekânı Algılama” ile “Harita Okuryazarlığı” olmak üzere 5 ana tema etrafında değerlendirmişlerdir. Söz konusu ana temalar kapsamında çevre okuryazarlığı teması altında “Uygulama Eksikliği” (1); gözlem teması altında “Gözlem Yapamama” (1); Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama teması altında “Matematiksel Zekâ” (2); “Tabloların Soyut ve Karışık Olması” (2) ve “Güncel Olmama” (1) gibi alt temalar yer almaktadır.

Yine öğrenmekte güçlük çekilen coğrafi becerilere ilişkin Konum Analizi ve Mekânı Algılama ana teması altında “Görsel Yetersizliği” (1), “Kavram Yanılgısı” (1) ve “Örnek Yetersizliği (2) alt temaları; Harita Okuryazarlığı teması altında “Harita Kullanamama” (1), “Haritayı Yorumlayamama” (2), “Matematiksel Hesaplamalar” (1) ve “Soyut Kavramları Anlamlandıramama” alt temalarına ilişkin katılımcıların değerlendirmelerde bulundukları belirlenmiştir. Söz konusu tema ve alt temalar Şekil 7’de görselleştirilmiştir.

Şekil 7: Öğrenilmesinde güçlük çekilen coğrafi beceriler

Şekil, “Çevre Okuryazarlığı” teması bakımından incelendiğinde, “çevre okuryazarlığı becerisinde bir zorlanma söz konusudur. Öğrenciler doğaya çıkarılarak uygulama yaptırılmadığı için bu becerilerde zorlanma söz konusudur” (K1.3) katılımı görüşünde uygulama noktasındaki yetersizliklere dikkat çekilerek “Uygulama Eksikliği” alt temasına atıfta bulunulduğu tespit edilmiştir (Şekil 7).

Katılımcı görüşleri “Gözlem” teması bakımından ele alındığında, “öğrencilerin gözlem yapabildiklerini düşünmüyorum” (K4.5) katılımcı görüşünde gözlem yapamamaktan kaynaklı zorlanmalara işaret edilerek “Gözlem Yapamama” alt temasına dikkat çekilmiştir (Şekil 7).

“Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama” teması açısından değerlendirildiğinde, “tablo okumakta çok zorlanıyorlar çünkü bu onlara soyut ve karmaşık geliyor” (E2.5) katılımcı görüşünde tabloların soyut olmasına dikkat çekilerek “Tabloların Soyut ve Karmaşık Olması” alt temasına; “rakamlara ve

matematiksel becerilere ilgi duymayan öğrenciler zorluk yaşıyorlar” (E2.5) ve *“matematik ve sayılara karşı öğrencilerin ilgileri olması gerekiyor veya temel düzeyde bilgi sahibi olmaları gerekiyor”* (K5.4) katılımcı görüşlerinde matematiksel ve sayılardan kaynaklı zorlanmalara atıf yapılarak “Matematiksel Zeka” alt temasına; *“özellikle tablo ve grafikler güncel olmalıdır”* (K3.5) katılımcı görüşünde tablo ve grafiklerin güncel olmamasından kaynaklı zorluk ifade edilerek “Güncel Olmama” alt teması vurgulanmıştır (Şekil 7).

Şekil, “Konum Analizi ve Mekânı Algılama” teması bağlamında incelendiğinde, *“konum analizi ve mekânı algılama becerilerinde zorluk yaşıyorlar. Bunun nedeni ise görsellerin yeterli olmamasıdır”* (K3.5) katılımcı görüşünde her iki beceride de görsel eksikliğine dikkat çekilerek “Görsel Yetersizliği” alt temasına; *“mekânı algılama ve konum analizi gibi benzer becerilerde kavram yanılgısı yaşanıyor”* (E6.4) katılımcı görüşünde becerilere yönelik kavram karmaşası yaşandığına değinilerek “Kavram Yanılgısı” alt temasına; *“ders kitaplarındaki görsellerin somut örnekler barındırmaması öğrencileri zorluyor. Örnek sayılarının arttırılması gerekir”* (E6.4) katılımcı görüşünde becerilere yönelik örnek eksikliği belirtilerek “Örnek Eksikliği” temasına dikkat çekildiği tespit edilmiştir (Şekil 7).

“Harita Okuryazarlığı” teması ele alındığında, *“konu sözel ve soyut olduğu için hem anlatım hem de öğrencilerin anlamasında sıkıntı oluyor”* (E1.3) katılımcı görüşünde, konunun soyutluğundan kaynaklı anlama zorluğu yaşandığı belirtilerek “Soyut Kavramları Anlamlandıramama” temasına vurgu yapıldığı belirlenmiştir. *“Harita okuryazarlığı becerisinde de bir zorlanma söz konusu çünkü öğrenciler ölçek hesaplama ve yorumlama gibi matematiksel işlemler olduğunda zorlanıyorlar”* (K1.3) katılımcı görüşünde matematiksel işlemlerden kaynaklı zorluklar ele alınarak “Matematiksel Hesaplamalar” alt temasına; *“harita okuryazarlığı becerisinde bir zorlanma söz konusu. Öğrenciler bölgelerini tanımakta ve haritaları yorumlama noktasında güçlük yaşıyorlar”* (K4.5) ve *“harita okuryazarlığı becerisini kavramakta zorlanıyorlar. Harita üzerinde yorum yapamıyorlar”* (E1.3) katılımcı görüşünde haritanın yorumlanması noktasında problemler olduğu belirtilerek “Haritayı Yorumlayamama” alt temasına dikkat çekildiği görülmüştür. *“Örneğin bir dağı veya bir gölü harita üzerinde gösteremiyorlar yani haritayı kullanma noktasında*

zorlanıyorlar” (E1.3) katılımcı görüşünde ise öğrencilerin haritaları kullanma bazında zorluklar yaşandığı dile getirilerek “Harita Kullanamama” alt temasına dikkat çekildiği tespit edilmiştir (Şekil 7).

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu başlık altında çalışmadan elde edilen sonuçlara, tartışma ve önerilere yer verilmiştir.

5.1. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışmada sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin coğrafi becerileri yansıtırma durumları incelenerek, coğrafi becerilere yönelik öğretmen görüşlerinin alınması amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda araştırmacı tarafından geliştirilen ders kitabı inceleme formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile veriler toplanmıştır. Çalışmada Öncelikle Ata (5. sınıf-Seçil Büket HARUL), Anadol (6. sınıf-Erhan ŞAHİN) ve Ekoyay (7. Sınıf-Hikmet AZER) Yayınları sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görseller, ders kitabı inceleme formundaki kriterler bağlamında incelenerek, söz konusu becerilere yönelik öğretmen görüşleri alınmıştır. Toplanan veriler analiz edilerek, çözümlenen sonuçlar alt başlıklar halinde sunularak tartışılmıştır.

5.1.1. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarında Coğrafi Becerilerin İncelenmesi

Ders kitaplarındaki görsellere, coğrafi becerilerin yansıtılması genel olarak değerlendirildiğinde, 5., 6. ve 7. sınıf düzeyindeki tüm öğrenme alanları ve konulardaki görsellere coğrafi becerilerin tamamının yansıtılmadığı görülmüştür. Bununla birlikte coğrafi becerilerin, ele alınan tüm sınıf düzeylerinde, İnsanlar, yerler ve çevreler öğrenme alanında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Coğrafi becerilerin ders kitaplarındaki görsellerde düzensiz dağılımına vurgu yapan bu durumun nedeninin, her öğrenme alanının belirli bir disiplini yansıtmasından kaynaklı olabileceği düşünülmektedir.

Nitekim bu durum 2018 sosyal bilgiler öğretim programının yapısı incelendiğinde, birey ve toplum öğrenme alanı temelinde psikoloji, sosyoloji ve sosyal psikoloji; kültür miras öğrenme alanı temelinde tarih; İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı temelinde coğrafya; Bilim, Teknoloji ve Toplum öğrenme alanı temelinde bilimsellik, teknoloji ve yenilikçilik; Üretim, Dağıtım ve Tüketim öğrenme alanı temelinde ekonomi; Etkin Vatandaşlık öğrenme alanı temelinde sosyoloji, siyaset bilimi ve hukuk; Küresel Bağlantılar öğrenme alanı ise temelinde inanç, fikir, insan, sermaye, kültürel ve siyasi sınırlar (MEB, 2018, s. 11-12) süreçlerini içerdiği göz önüne alındığında varsayımı ve ulaşılan sonuçları desteklediği görülmektedir.

Coğrafi becerilerin öğrenme alanlarına dağılımına ilişkin öğretmenlerden toplanan *“eşit bir dağılım söz konusu değildir. Sosyal bilgiler dersi çok disiplinli bir yapıya sahip olduğu için farklı beceriler de farklı konu içeriklerinde barınıyor. Bundan kaynaklı olarak da ders kitaplarında coğrafi alanlarda çoğunlukla rastlanmaktadır. Bu üniteler coğrafya ile ilgili olan İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında fazladır.”* (K6.4) katılımcı görüşü, ders kitabı incelemesinden elde edilen sonucu destekler niteliktedir. Nitekim Kaçar ve Bulut (2022) da çalışmalarında İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının bütünüyle coğrafya ile ilgili olduğuna dikkat çekerek, coğrafi becerilerin söz konusu öğrenme alanındaki görsellerde fazla olmasına yönelik sonuçları desteklemektedir.

Ayrıca coğrafi becerilerin, 5., 6. ve 7. sınıf düzeylerindeki İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanlarında becerilerin sayısal dağılımında farklılıklar mevcuttur. Diğer bir ifadeyle sınıf düzeylerindeki aynı öğrenme alanlarında, aynı sayıda coğrafi beceriler yer almamaktadır. 5. Sınıf düzeyinde söz konusu öğrenme alanındaki görsellere 4 beceri, 6. sınıf düzeyinde 3 beceri ve 7. sınıfta ise 2 coğrafi becerinin yansıtıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonucun sınıf düzeylerinde programda yer alan kazanım ve konu dağılımlarının farklılık göstermesinden kaynaklı olabileceği düşünülmektedir. Çanaklı (2023) çalışmasında, sosyal bilgiler ders kitaplarına beceriler, farklı sınıf kademelerindeki aynı öğrenme alanlarına dağılımının eşit olmadığı bulgusuna ulaşmış olması elde edilen sonuçla paralellik göstermektedir. Beşinci sınıf düzeyinde İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında coğrafi becerilerin, diğer sınıf düzeylerine göre fazla olması, öğrencilerin küçük yaşlardan

itibaren çevresini ve doğayı öğrenmesini, buna bağlı olarak çevreyle etkileşimde bulunarak, en nihayetinde kendisinin de çevrenin bir parçası olduğunu öğrenmesi bakımından önemlidir.

Öğrenme alanları altındaki konu başlıklarında da becerilerin dağılımında farklılıklar mevcuttur. Mesela İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanı iklimin yaşamımıza etkisi konu başlığı altında 4 görselde harita okuryazarlığı becerisine rastlanırken, aynı öğrenme alanının “Neden Oldu” konu başlığı altında ise 1 TGDÇY becerisinin yansıtıldığı tespit edilmiştir (Tablo 7). İlgili literatür incelendiğinde Altay (2020) da yapmış olduğu çalışmada, öğrenme alanlarındaki becerilerin düzenli bir dağılıma sahip olmadığını ve araştırma becerisine sıklıkla yer verilirken, eleştirel düşünme becerisinin ise daha az işlendiği sonucuna ulaşması, çalışma sonuçları ile paralellik göstermektedir.

Coğrafi becerilerin ele alınan sınıf düzeylerindeki kitaplarda, bilim, teknoloji ve toplum öğrenme alanlarındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılmadığı tespit edilmiştir. Öte yandan SBÖP (2018)’e göre İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında verilmesi gereken gözlem becerisinin, sınıf düzeylerindeki öğrenme alanlarında yer alan hiçbir görsele yansıtılmadığı ulaşılan sonuçlar arasındadır. Oruç (2022) yapmış olduğu çalışmada, 5. Sınıf sosyal bilgiler ders kitabında gözlem becerisine yönelik herhangi bir örneğe yer verilmediğini ifade etmesi, araştırmadan elde edilen bu sonucu destekler niteliktedir.

Ders kitaplarındaki görsellere coğrafi becerilerin yansıtılmasına ilişkin sonuçlar değerlendirildiğinde, konum analizi becerisinin 5. ve 6. sınıf düzeyindeki kitaplarda; mekân algılama becerisinin ise 6. ve 7. sınıf düzeyindeki kitaplarda yer alan görsellere yansıtıldığı sonucuna ulaşılmıştır. TGDÇY, harita okuryazarlığı ve çevre okuryazarlığı becerilerinin ise bütün sınıf düzeylerindeki kitaplarda bulunan görsellere yansıtıldığı belirlenmiştir. Oruç (2022) da becerilere yönelik çalışmada, harita okuryazarlığı becerisinin tüm sınıf düzeylerinde yer aldığı bulgusuna ulaşmış olması elde edilen sonuçla paralellik göstermektedir.

İncelenen ders kitaplarında kriterlere uygun, coğrafi becerilerin özelliklerini yansıtan toplam 126 görsele rastlanmıştır. Ancak bu görseller, öğrenci düzeylerinin

üstünde olduğu ve paralel, meridyen gibi soyut coğrafi kavramların somutlaştırılmasında nispeten yetersiz kaldığı belirlenmiştir. Ayrıca 5., 6. ve 7. sınıf düzeylerinde ele alınan toplam 126 görselin coğrafi becerilerin öğretiminde yetersiz kaldığı ve sayıca artırılması gerektiği tespit edilmiştir. Nitekim öğretmen görüşlerinde de bu duruma dikkat çekilerek “*Daha fazla görselde yer almalıdır. Mesela her becerinin görseli kitapta yer almamaktadır (E3.5) ve “...aynı zamanda sayılarının artırılması gerekir” (K1.3) şeklinde ifadelerde bulunulmuştur.*

5.1.2. Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellere Coğrafi Becerilerin Yansıtılması

Coğrafi beceriler bağlamında 5. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görseller incelendiğinde, toplam 42 görsele coğrafi becerilerin yansıtıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Görseller arasında en fazla dağılıma sahip olan beceri ise 18 görsel ile çevre okuryazarlığı olduğu; konum analizi becerisinin 4 görsel ile en az görsele yansıtılan beceri olduğu belirlenmiştir. Gözlem ve mekân algılama becerilerinin ise hiçbir görsele yansıtılmadığı saptanmıştır.

6. sınıf sosyal bilgiler ders kitabındaki görseller incelendiğinde, toplam 66 görsele coğrafi becerilerin yansıtıldığı saptanmıştır. Görsellere en fazla yansıtılan becerinin 28 görsel ile harita okuryazarlığı becerisi olduğu, mekân algılama becerisinin ise 5 görsel ile en az yansıtılan beceri olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Gözlem becerisinin ise hiçbir görsele yansıtılmadığı belirlenmiştir.

7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görseller değerlendirildiğinde ise, 21 görsele coğrafi becerilerin yer aldığı ve yine 11 görsel ile harita okuryazarlığı becerisinin görsellere en fazla yansıtılan beceri olduğu tespit edilmiştir. Görsellere en az yansıtılanın ise 1 görsel ile mekân algılama becerisi olduğu, buna karşın gözlem becerisinin yine hiçbir görsele yansıtılmadığı inceleme sonucunda belirlenmiştir.

Elde edilen sonuçlardan hareketle, 6. sınıf düzeyindeki görsellere coğrafi becerisinin daha fazla yansıtılmış olması, diğer sınıf düzeylerine göre, 6. sınıfta coğrafi konuların daha yoğun olması ve kazanım sayısının (34) fazla olmasıyla açıklanabilir.

Coğrafi becerilerin, 5. sınıf ders kitabındaki 4 görselde (harita okuryazarlığı- konum analizi); 6. Sınıf ders kitabındaki 3 görselde (harita okuryazarlığı- mekânı algılama) ve yine 6. Sınıf ders kitabındaki 2 görselde (konum analizi- mekânı algılama); 7. Sınıf ders kitabında ise 1 görselde (harita okuryazarlığı- mekânı algılama) ortak yansıtıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Kartal ve Ergün (2022)'ün çalışmalarında katılımcılardan elde ettiği “*coğrafya kalp damar sistemi gibidir. Çünkü hiçbir dalı birbirinden ayrı düşünülemez*” bulgusu, ulaşılan sonuçla paralellik göstermektedir. Diğer yandan aynı görsel üzerinde birden fazla becerinin sunulması, beceriler arasındaki ilişkinin öğrenciler tarafından net görülmesini sağlayarak daha verimli ve daha kısa sürede öğrenmeyi sağlama noktasında ekonomiklik ilkesini desteklediği söylenebilir.

5.1.3. Ders Kitaplarındaki Öğrenme Alanları ve Konularda Yer Alan Görsellere Coğrafi Beceri Kriterlerinin Dağılımı

5.sınıf ders kitabındaki görsellerde çevre okuryazarlığı, harita okuryazarlığı, konum analizi ve TGDÇY becerilerine rastlanmıştır. Söz konusu coğrafi becerilerin öğrenme alanlarına ve konulara düzenli dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Coğrafi becerilerin en fazla İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki “Ülkemizin Güzellikleri, Haritalar Ne Diyor, İklimin Yaşamımıza Etkisi, Neden Oldu ve Doğa Kaynaklı Afetler ve Etkileri” konu başlıkları altındaki görsellere yansıtıldığı tespit edilmiştir. En az ise Küresel Bağlantılar öğrenme alanında yer alan görsellerde yer aldığı belirlenmiştir. Bu durumun, öğrenme alanlarının temelinde farklı disiplinleri barındırıyor olması ve bahsi geçen konu başlıklarının da coğrafya disiplinine yönelik olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Kriterler bağlamında bakıldığında ise en fazla coğrafi beceriyi yansıtan kriter, çevre okuryazarlığı becerisini niteleyen, insanlarla çevrenin birbirinden etkilendiği durumları ortaya koymayı amaçlayan “İnsan ve çevre etkileşimini açıklamaya yöneliktir” kriteri olduğu saptanmıştır.

6. sınıf ders kitabındaki görsellerde TGDÇY, harita okuryazarlığı, konum analizi, çevre okuryazarlığı ve mekânı algılama becerilerine rastlanmıştır. Söz konusu coğrafi becerinin öğrenme alanlarına ve konulara düzenli bir dağılımının olmadığı tespit

edilmiştir. Ele alınan sınıf düzeyinde de coğrafi becerilerin en fazla İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki “Coğrafi Konumu Öğreniyorum, Türkiye’nin Fiziki Coğrafya Özellikleri ve Türkiye’nin Beşerî Coğrafya Özellikleri” konu başlıkları altındaki görsellerde tespit edilmiştir. En az ise Birey ve Toplum öğrenme alanındaki görsellere yansıtıldığı belirlenmiştir. Bilim, Teknoloji ve Toplum ve Etkin Vatandaşlık öğrenme alanlarındaki hiçbir görsele ise coğrafi becerinin yansıtılmadığı saptanmıştır. Kriterler bağlamında bakıldığında, en fazla coğrafi beceriyi yansıtan kriter, harita okuryazarlığı becerisini niteleyen, haritaları inceleyerek ardından bir sonuca ulaşabilmeyi amaçlayan “Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir” kriteri olduğu belirlenmiştir.

7. sınıf ders kitabındaki görsellerde harita okuryazarlığı, TGDÇY, mekân algılama becerilerine rastlanmıştır. Ele alınan coğrafi becerilerin öğrenme alanları ve konulardaki görsellere düzenli bir dağılımının olmadığı bununla birlikte coğrafi becerinin en fazla İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki “Yeryüzünde Yaşam, Nüfusumuz ve Nedenleriyle ve Sonuçlarıyla Göç” konu başlıkları altındaki görsellere yansıtıldığı saptanmıştır. En az ise Küresel Bağlantılar öğrenme alanındaki görsellerde yer aldığı belirlenmiştir. Diğer yandan Birey ve Toplum, Bilim Teknoloji ve Toplum, Üretim, Dağıtım ve Tüketim ve Etkin Vatandaşlık öğrenme alanlarındaki hiçbir görsele coğrafi becerilerin yansıtılmadığı tespit edilmiştir. Kriterler bağlamında incelendiğinde, harita okuryazarlığı becerisini niteleyen, haritalardaki lejantları anlayıp yorum yapabilmeyi ve haritaları inceleyerek çıkarımda bulunabilmeyi amaçlayan “Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir ve Haritaları inceleme ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir” kriterlerinin ise en fazla görseli yansıtan kriter olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ayrıca 7. sınıf düzeyinde harita okuryazarlığı becerisinin en fazla Kültür ve Miras öğrenme alanındaki “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu, Osmanlı Devleti’nin Fetih Siyaseti, Avrupa’daki Gelişmeler ve Osmanlı Devleti’ne Etkileri” konu başlıkları altındaki görsellere yansıtıldığı tespit edilmiştir. Oruç (2022)’da çalışmasında Kültür ve Miras öğrenme alanında harita okuryazarlığı becerisine yönelik örneklerle rastlandığı sonucuna ulaşarak, elde edilen araştırma sonucunu desteklediği görülmektedir. Harita okuryazarlığı becerisinin tarih temelli öğrenme alanındaki

görsellerde yer alması disiplinler arası özellik göstererek diğer disiplinleri destekler nitelikte olduğu söylenebilir. Bu bağlamda Hanus ve Havelkova (2018) çalışmasında, katılımcıların %71'inden harita becerilerinin geliştirilmesi yalnızca coğrafya disiplinini değil, tarihi de geliştirdiği sonucuna ulaşmıştır. Nitekim haritalardan diğer derslerde yararlanılması, harita becerilerinin öğrencilere kazandırılmasıyla mümkün olabilecektir. Bu noktada sosyal bilgiler dersinde coğrafi becerileri kazanmış öğrenciler, tarih derslerinde de söz konusu bu becerilerden yararlanarak konuları yorumlayabilecekleri (Bircan ve Safran, 2013) ve en nihayetinde tarih derslerindeki başarılarına etki edeceği düşünülmektedir. Bu noktada Arslan (2016)'da çalışmasında birtakım tarih konularının coğrafya olmadan anlatılmasının yetersiz kalacağı sonucuna ulaşmış olması varsayımı desteklemektedir.

5.2. COĞRAFİ BECERİLERE YÖNELİK ÖĞRETMEN GÖRÜŞLERİNE İLİŞKİN SONUÇLAR

Bu başlık altında coğrafi becerilere yönelik öğretmenlerden elde edilen görüşlerin analiz sonuçları başlıklar halinde sunularak tartışılmıştır.

5.2.1. Coğrafi Becerilerin Önemi

Katılımcıların, coğrafi becerilerin önemine yönelik Etkin Vatandaş, Toplumsal Uyum, İnsan Çevre Etkileşimi, Analitik Düşünme, Çevreyi Tanıma, Hayatı Kolaylaştırma, Çevre Bilinci Kazanma ve Eleştirel Düşünme gibi kodlar çerçevesinde değerlendirmelerde bulundukları tespit edilmiştir. Bu kodlar incelendiğinde, öğretmenlerin coğrafi becerilerin önemini farklı yön ve özelliklerle vurguladıkları görülmektedir. “Çevreyi Tanıma” kodu kapsamında coğrafi beceriler ile bireylerin, yaşadıkları çevreyi ve içinde bulundukları yerin özelliklerini daha sonra ise dünyayı öğrenebileceklerine vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Alan yazın taramasında Sezer, Üztemur ve Sağlam (2021) çalışmalarında ulaşmış oldukları, coğrafya konularıyla öğrencilerin çevrelerini tanıyıp anlamlandırdıkları sonucu, çalışmayı destekler niteliktedir.

Elde edilen sonuçlar coğrafi beceriye sahip bireylerin, eleştirel ve analitik düşünme becerileri açısından da avantajlı konumda olduklarını göstermektedir. Nitekim coğrafyanın konularını neden sonuç bağlamında ele aldığı (Ünlü, 2014) göz önünde tutulduğunda, öğrencileri düşünme, karşılaştırma yapma ve bağlantılar kurma noktasında, coğrafi becerilerin düşünme becerilerinin gelişimine katkıda bulunduğu söylenebilir. Nitekim Ünal ve Ilgaz (2010) çalışmalarında, sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi içeriklerin eleştiri yapmayı geliştirdiği sonucuna ulaşmaları, elde edilen sonucu desteklemektedir.

Araştırma sonucunda katılımcıların, doğaya sahip çıkma ve korumaya yönelik görüşler belirterek “Çevre Bilinci Kazanma” temasını vurguladıkları belirlenmiştir. Sezer, Üztemur ve Sağlam (2021)’da yapmış oldukları çalışmalarında benzer durumu vurgulayarak, katılımcıların çevreye duyarlılıklarının geliştiği sonucunu elde etmişlerdir. Ulaşılan sonuçların sosyal bilgiler öğretim programında yer alan ve çalışmada coğrafi beceriler başlığı altında araştırılan çevre okuryazarlığı becerisiyle ilişkili olduğu söylenebilir.

Katılımcılardan elde edilen bulgulara göre, yaşanan çevre ile yaşam arasında bağlantı kurularak “İnsan Çevre Etkileşimi” temasına ve “Hayatı Kolaylaştırma” temasının vurgulandığı sonucuna ulaşılmıştır. İnsanların doğal çevreleriyle etkileşimde olmaları ve çevrelerinden ne derece faydalanabileceklerini öğrenerek hayatlarını daha kolay ve yaşanabilir kılmaları, coğrafi becerilere sahip olmalarıyla mümkündür. Bu bağlamda Durmuş ve Baş (2016) coğrafyaya ilişkin metafor çalışmasında elde ettikleri, “*çünkü insanlar hayatını sürdürürken coğrafya ile uyum içinde olmalıdır...*” bulgusu ile Alkış (2009)’ın Türk coğrafya öğretmen adaylarının coğrafya algılarını incelediği çalışmasında, öğretmen adaylarının yaygın olarak insan ve çevre arasındaki etkileşime vurgu yapmış olmaları çalışmadan elde edilen sonuçla paralellik göstermektedir.

Diğer yandan katılımcıların coğrafi becerilerin önemine yönelik olarak Toplumsal Uyum ve Etkin Vatandaşlık temalarına da vurgu yaptıkları belirlenmiştir. Yine Durmuş ve Baş (2016) çalışmalarında, “*...Çünkü kişinin önce kendini sonra dünya üzerinde kendi yerini bulması, şekillendirmesi ve bu yaşam oyununu kurallarına uygun olarak çevresindekilerle uyum içerisinde oynaması gerekir*” katılımcı

görüşünden hareketle uyum kategorisine ulaşmaları, elde edilen sonuçla örtüşmektedir.

Sonuç olarak coğrafi becerilerin önemine yönelik katılımcı görüşleri değerlendirildiğinde, sosyal bilgiler dersinde coğrafi becerilerin öğretilmesinin çevrenin tanınması ve çevre bilinci kazanma, çevreyle etkileşim kurularak hayatı kolaylaştırmanın yanında bireylerin düşünme becerilerinin geliştirilmesi ve toplumsal uyum içinde etkin vatandaş olabilmeleri gibi önemli kazanımlar sağladığı tespit edilmiştir.

5.2.2. Coğrafi Becerilerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Öğrenme Alanlarına Dağılımı

Coğrafi becerilerin sosyal bilgiler ders kitaplarındaki öğrenme alanlarına dağılımına yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde, katılımcıların bir kısmı düzenli dağılım olmadığını savunmuştur. Bu düzensiz dağılımı ise, Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriği, Sınıf Düzeyinde Dengesiz Dağılım, Ders Kitaplarının Yetersiz Kalması ve Bir Öğrenme Alanına Yönelik Olma temaları bağlamında değerlendirdikleri görülmüştür. Bunlarla birlikte katılımcı görüşleri içinden coğrafi becerilerin öğrenme alanlarına düzenli dağılım gösterdiğine ilişkin sonuçlara da ulaşılmıştır. Bu noktada katılımcının disiplinler arası ilişki teması bağlamında değerlendirmelerde bulunduğu saptanmıştır.

Ders kitaplarındaki görsellerin incelenmesinden elde edilen sonuçlar göz önüne alındığında, coğrafi becerilerin çoğunlukla İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanındaki görsellerde yoğunlukta olduğu önceki bulgularda tespit edilmişti. Aynı zamanda sınıf düzeylerinde de coğrafi becerilerin dağılımında bir eşitlik olmadığı, Çanaklı (2023)'nın çalışmasının da bu durumu desteklediği belirtilmişti. Katılımcıların da aynı durumun altını çizerek, her ünitenin belli bir derse yönelik olduğunu, özellikle de İnsanlar, Yerler ve Çevreler ünitesinde sadece coğrafya öğretildiği sonucu elde edilmiştir. Ders kitaplarındaki görsellerin incelenmesiyle elde edilen sonuçlarla, öğretmen görüşleri göz önüne alındığında, katılımcıların Düzensiz Dağılıma ilişkin vurguladıkları “Sınıf Düzeyinde Dengesiz Dağılım” ve “Bir Öğrenme

Alanına Yönelik Olma” temalarıyla, ders kitabı incelemesindeki sonuçların tutarlı olduğu saptanmıştır.

Öte yandan 2018 sosyal bilgiler öğretim programının yapısı incelendiğinde, öğrenme alanlarının her birinin farklı disiplinleri ağırlıklı olarak barındırdığı vurgulanmaktadır. Hatırlatılacak olursa, İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanının temelinde coğrafya disiplini olduğuna (MEB, 2018) dikkat çekilmişti. Nitekim katılımcıların da görüşlerinde, coğrafi becerilerin çoğunlukla İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında yoğunlaştığını “Sosyal Bilgiler Dersinin İçeriği” temasına vurgu yaparak belirtmeleri elde edilen sonuçlarla örtüşmektedir. Varılan sonuçlara göre bazı katılımcı görüşlerinde bu durum, “Disiplinler Arası İlişki” teması bağlamında ele alınarak, sosyal bilgiler dersinin farklı disiplinlerden oluşması ve belli öğrenme alanında yoğunlaşması katılımcılar tarafından düzenli dağılım olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Ancak katılımcılardan elde edilen “Düzenli Dağılım” sonucu eldeki verilerle örtüşmemektedir. Nitekim Aydemir (2017) yaptığı çalışmada, becerilerin belli ünitelere yoğunlaşarak düzenli dağılım göstermediğini; Altay (2020) da çalışmasında benzer sonuca ulaştığını vurgulayarak becerilerin ders kitaplarında düzenli bir dağılım göstermediği sonucuna ulaşmaları, katılımcılardan elde edilen sonuçları desteklemekle birlikte, “Düzenli Dağılım” sonucunu çürütmektedir.

Katılımcılar, coğrafi becerilerin görsellerde düzensiz dağılım gösterdiğini ve bu nedenle ders kitaplarındaki görsellerin yetersiz kalması nedeniyle farklı materyaller kullanmak durumunda kaldıklarını belirterek “Ders Kitaplarının Yetersiz Kalması” temasına vurgu yapıldığı görülmüştür. Bu bağlamda ders kitaplarındaki görseller konunun daha somut ve etkin biçimde anlatılması noktasında önemlidir. Çünkü görseller görme organına hitap ederek (Polat ve Özkara, 2020) öğrenmenin kolaylaşmasına ve öğrencinin dikkatini çekmesini (Şahin, 2014) sağlamaktadır. Özellikle coğrafi beceriler gibi daha soyut kavramların görsellere yansıtılması, öğrencilerin söz konusu becerileri daha iyi öğrenmelerini sağlayacaktır. Bu bağlamda Şahin (2014) yapmış olduğu araştırmasında sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel açıdan yetersiz kaldığı sonucu, araştırmayı desteklemektedir.

5.2.3. Coğrafi Becerilerin Sosyal Bilgiler Ders Kitaplarındaki Görsellere Yansıtılması

Coğrafi becerilerin sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellere yansıtılmasına yönelik öğretmen görüşleri incelendiğinde, görsellerin yeterli yansıtılmadığını sonucuna ulaşılmış ve Sistemsiz Dağılım, Görsellerin Yetersiz Olması ve Niteliksel Eksiklik temaları bağlamında değerlendirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılar, görselleri coğrafi becerileri yansıtmaları açısından, nitelik ve nicelik olarak eksik ve özensiz olduğu şeklinde değerlendirmişlerdir. Birçok görselin konuyla ilişkisiz olduğu ve görsellerin coğrafi becerilerin içeriğini yansıtamaması nedeniyle görsel öğrenmenin sağlanamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim Taşkın ve Açıklan (2020) da çalışmalarında, görsellerin içerikteki mesajı vermediği; Türkel (2010)'da aynı duruma dikkat çekerek sosyal bilgiler 6. ve 7. sınıf ders kitaplarından elde ettiği sonuçlar göz önüne alındığında, yapılan çalışma ile paralellik gösterdiği tespit edilmiş ve ders kitaplarında içerik-görsel bütünlüğünün olmadığı sonucuna ulaşılmıştır.

Bu noktada coğrafi beceri gibi daha soyut kavramları bünyesinde barındıran konuların somutlaştırılarak sunulması önemlidir. Bu noktada ders kitaplarındaki görseller, konunun basitleştirilmesinde ve kolayca öğretilmesinde öncelikli materyallerdendir. Bu yüzden görsellerin konunun içeriğini yansıtması ve amaca hizmet etmesi gerektiği düşünülmektedir.

5.2.4. Coğrafi Becerilerin Kazandırılmasında Ders Kitaplarındaki Görsellerin Faydaları

Katılımcılar, coğrafi becerilerin kazandırılmasında ders kitabındaki görselleri Faydalı ve Faydasız şeklinde değerlendirmişlerdir. Görsellerin faydalı olduğunu düşünen katılımcılar, Bireysel Gelişim, Dikkat Çekme, Görsel Öğrenme, Öğrenciye Görelik ve Kalıcı Öğrenme temalarına vurgu yapmışlar; faydalı olmadığı görüşünde olanlar ise, Yaparak Yaşayarak Öğrenme Sağlamama, Soyut Nitelikte Olma, Öğrenci Düzeyine Uygun Olmama, Güncel Olmama ve Anlamlandırılmama temaları ile ifade etmişlerdir.

Coğrafi becerinin, kazandırılmasında ders kitaplarındaki görsellerin, öğrencilerin bireysel gelişimlerini destekleyerek görsel öğrenme sağladığı ve böylece becerilerin birden çok duyu organına hitap ederek kalıcı öğrenme sağladığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda görsellerin gerek dersin giriş kısmında gerekse gelişme bölümünde dikkatleri toplamak adına faydalı olacağı da belirlenmiştir. Elde edilen bu sonucu, Demirkaya ve Karacan (2018)'in sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafi görsellerin daha iyi bir öğrenme sunduğu, konuları somutlaştırdığı, kalıcı öğrenmeye zemin hazırladığı ve konunun örneklendirilmesini sağladığı sonuçları ile örtüşmektedir. Sosyal bilgiler dersinde coğrafi becerilerin öğretiminde, soyut konular kullanıldığı için görsel materyallerin kullanılması etkili olmaktadır (Ulusoy ve Gülüm, 2010). Bu noktada coğrafi becerilerin tüm yönleriyle görsellere yansıtılmış olması, öğrencilerin bizzat görerek öğrenmesini sağlamaktadır. Edgar Dale'nin yaşantı konisi modeline göre de öğrenmeye katılan duyu organı ne kadar fazla ise öğrenmede o derece kalıcılık sağlanmaktadır.

Katılımcı görüşlerine göre, ders kitaplarındaki görsellerin soyut kaldığı ve öğrenci seviyesine göre olmadığı sonucuna da ulaşılmıştır. Nitekim Değirmenci (2019) coğrafya konularının öğretimine yönelik öğretmen görüşlerini ortaya koymayı amaçladığı çalışmasında, coğrafi konuların soyut ve öğrenci seviyesine uygun olmadığı; Sever ve Koçoğlu (2013) sosyal bilgiler dersindeki coğrafi konu içeriklerinin öğrencilerin gelişim seviyelerinin üstünde yazıldığı sonucuna ulaşmışlardır. Söz konusu açıklamalara göre görsellerin soyut kalması ve öğrenci düzeyine uygun olmaması, coğrafi becerilerin istenilen düzeyde kazandırılmasını ve kalıcı öğrenmenin sağlanmasını olumsuz yönde etkilemektedir.

Ders kitaplarındaki görsellerin güncel olmadığı ve öğrencilerin uygulamalar yapabilmeleri bakımından uygun nitelik taşımadıkları belirlenmiştir. Kahrıman (2008) tarafından yapılan çalışmada coğrafya içerikli konuların öğretilmesinde grafik gibi öğelerle desteklenmesinin, öğretimi olumlu yönde etkileyeceği ortaya çıkmıştır. Ancak, hazırlanan bu çalışmadaki grafik, tablo verilerinin güncel olmadığı ve öğrencilerin uygulamalar yapabileceği nitelikte olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada da nitelikli bir eğitimin ortaya çıkmayacağı ve güncellik ilkesine aykırı bir öğretim gerçekleşeceği düşünülmektedir.

5.2.5. Öğrencilerin Sosyal Bilgiler Dersinde Coğrafi Becerilere Yönelik Öğrendikleri Bilgileri Kendi Hayatlarında Kullanabilmeleri

Öğrencilerin coğrafi becerilere yönelik öğrendikleri bilgileri kendi hayatlarında kullanabilmelerine yönelik katılımcı görüşleri incelendiğinde, Kullanabilir ve Kullanamaz temaları çerçevesinde değerlendirme yaptıkları saptanmıştır. Öğrencilerin coğrafi beceriyi kendi hayatlarında kullanabileceği noktasında, Öğrenciye Görelik, Teknoloji Kullanımı, Yaşama Yakınlık temaları bağlamında, kullanamayacakları noktasında ise Teknoloji Bağımlılığı, Yaşama İlkesini Yansıtmama ve Yakından Uzağa İlkesini Kullanamama bağlamında değerlendirmelerde bulunduğu görülmüştür.

Öğrencilerin coğrafi beceriyi kendi hayatlarında kullanabilecekleri yönündeki görüşleri değerlendirildiğinde, katılımcılar, öğrencilerin hepsinin aynı düzeyde öğrenebilme ve kavrama düzeylerine sahip olmadığı için bu durumun öğrenciden öğrenciye farklılık gösterebileceğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda, öğrencilerin teknolojiyi kullanılarak da söz konusu becerileri hayatlarına transfer edebildiklerini vurgulamışlardır. Bununla beraber öğretmenler derste coğrafi beceriyi işlerken öğrencilerin gerçek yaşamlarına dokunmaya ve çevrelerinden örneklerle anlatmaya özen gösterdikleri anlaşılmaktadır. Onların yaşamlarından kopmadan söz konusu beceriyi anlattıklarını bu yüzden de öğrencilerin coğrafi becerileri kendi hayatlarında kullanabildikleri sonucuna ulaşılmıştır. Nitekim alan yazın çalışmalarına bakıldığında, Arslan (2022) çalışmasında, öğrencilerin yakın çevresinden haberdar olduğunu ve temel coğrafi becerileri yaşadıkları çevreye aktardıkları ve yine aynı çalışmasında, öğrencilerin Seydişehir’de güneşin nereden batıp, doğduğunu gösterebilecekleri sorusuna çok yüksek seviyede yanıt alması, öğretmenlerden elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Öğrencilerin öğrendikleri coğrafi becerileri kendi hayatlarında kullanabilmeleri, transfer ve yaşama yakınlık ilkelerine uygun bir eğitim imkânı sunmaktadır. Aynı zamanda öğrencilerin okulda öğrendikleri söz konusu becerileri, kendi hayatlarına ne derece aktarabilirlerse o derece kalıcı olacaktır (Arslan, 2022). Çünkü bilişsel olarak

aldıkları bir bilgiyi yaşamlarında bizzat görüp uygulamaya koyarak etkileşimde bulunacaklardır.

Katılımcılardan elde edilen sonuçlara göre, derste öğrenilen coğrafi becerinin öğrencilerin kendi hayatlarında kullanabilmesini, Teknoloji Bağımlılığı, Yaşama Yakınlık İlkesini Yansıtmama ve Yakından Uzağa İlkesini Kullanamama bağlamında değerlendirerek “kullanamama” temasına vurgu yapıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada katılımcılar, öğrencilerin derste öğrendiklerinden ziyade telefon ve bilgisayar gibi ortamlardan coğrafi becerilere yönelik birtakım bilgilere ulaşabildikleri için derste öğrendiklerini hayatlarına transfer etmediklerini dile getirmişlerdir. Bu açıdan söz konusu durum, katılımcılar tarafından iki farklı bakış açısıyla olumlu ve olumsuz yorumlarla değerlendirilmiştir. Öğrencilerin teknolojiyi kullanırken derste öğrendiklerini göz ardı etmeleri veya derste öğrendikleriyle teknoloji bilgilerini harmanlayarak öğrenmelerine katkı sunmaları öğrenciler arasında teknolojiyi kullanma şekillerinin farklı olmasından kaynaklı olduğu söylenebilir.

Diğer yandan, derslerin teorik bir şekilde anlatıldığı ve uygulamalara çoğunlukla yer verilemediği için öğrencilerin öğrendiklerinin sadece yakın çevresiyle sınırlı kalmasına da değinilerek öğrenilenlerin gerçek yaşama aktarılamadığı belirlenmiştir. Nitekim Tomal (2009) çalışmasında, coğrafi becerileri öğrencilerin hayatlarında yeteri kadar kullanmadığı tespiti, elde edilen sonuçları desteklemektedir. Aynı zamanda Tomal (2009) öğrencilerin yeterli derecede coğrafi becerileri kullanabilmesinin, derslerde yakın çevre konularına önem verilmesiyle ve derste ele alınan konularla ilgili uygulamalar yaptırılmasına bağlı olduğunu dile getirmiştir. Coğrafi beceriler, kişilerin hayatlarını idame ettirirken fazlasıyla yararlanabileceği ve her zaman ihtiyaç duyabileceği becerilerdendir. Bu yüzden okul dışı öğrenmelere ve uygulamalara sıklıkla yer verilmesinin, öğrencilerin gelişimlerine daha fazla katkıda bulunacağı düşünülmektedir.

5.2.6. Öğretmenlerin Coğrafi Becerileri Öğrencilere Kazandırırken Yaşadıkları Güçlükler

Öğretmenler coğrafi becerileri öğrencilere kazandırırken yaşadıkları güçlükleri kavramların soyutluğu, gezi gözlem eksikliği, materyal eksikliği, zaman yetersizliği ve öğrenci kaynaklı sorunlar çerçevesinde değerlendirmiştir. Öğrenci kaynaklı sorunları ise, algıda güçlük, derse ilgisizlik, güdüleme sorunu, hazır bulunuşluk ve konunun unutulması şeklinde belirttikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Katılımcılar coğrafi becerilerin soyut kavramları barındırdığını ve bunları öğrencilere aktarma noktasında güçlük yaşadıklarını ve yeterli materyallerin olmamasının bu güçlüğü arttırdığına yönelik görüşlerini ifade etmişlerdir. Kavramların soyut olması ve materyal eksikliğinin yanı sıra ders kitaplarındaki görsellerin de yetersiz olması, söz konusu becerilerin öğretilmesine yönelik güçlükleri daha da arttırdığı söylenebilir. Müfredatın ve konuların yetiştirmekte zorluk yaşandığını belirten katılımcılar zamanın yetersizliğine de değinerek alan uygulamaları ve gezi gözlem noktasında da öğrencilere aktivite yaptırılmadığını belirtmişlerdir. Nitekim, Akengin, Tuncel ve Cendek (2022) de çalışmalarında, sosyal bilgiler öğretmenlerinin ders saatlerini yetiştiremedikleri sonucu araştırmayı destekler niteliktedir.

Öte yandan Coğrafi becerilerin soyut ve materyal eksikliği nedeniyle de somutlaştırılmadığı için yön, paralel, meridyen kroki, harita, ölçek, ölçek hesaplama gibi harita becerilerini anlatmakta, öğrencilerin de algılamada zorluk yaşadığını bu yüzden de dersten sıkılarak ilgisiz davrandıkları belirtilmiştir. Değirmenci (2019) de çalışmasında benzer duruma dikkat çekerek, öğretmenlerin yön, kroki, ülkeler ve kültürler gibi konuları anlatmakta zorlandığı; Kuzey ve Değirmenci (2019) sosyal bilgiler öğretmen adayları ile yaptıkları çalışmada, öğretmen adaylarının doğu, ölçek, lejant, batı kavramlarını orta düzeyde; harita, enlem, boylam, kuzey, güney, yön, yön bulma gibi kavramları ise düşük düzeyde algıladıkları; Ceylan ve Çoban (2021) ise çalışmalarında, coğrafi konuların öğretiminde materyal eksikliğinden kaynaklı sorunlar yaşandığı sonuçları araştırmayla paralellik göstermektedir. Bu nedenlerden ötürü öğretmenler öğrencilerin ilgisini diri tutmakta ve dikkatlerini yeniden derse

çekme noktasında zorluklarla karşı karşıya kaldıkları düşünülmektedir. Öğrencilerin, coğrafi becerilerin önemini net bir şekilde kavrayamadıkları için öğrenecekleri konunun ne işine yarayacağını sorgulamaları derse önceden hazırlanmadan gelmelerine neden olduğu ve sadece derste nispeten öğrendikleriyle yetinmeleri öğrencilerde konunun çabuk unutulması gibi durumlarda öğretmenlerin yaşadıkları zorlandıkları tespit edilmiştir.

Literatürde halihazırda yapılmış çalışmalar incelendiğinde, Değirmenci (2019) coğrafi konuların öğretime yönelik çalışmasında ulaştığı, birtakım coğrafi konuların çok soyut kaldığı ve öğrenci düzeylerinin üzerinde kaldığı bu nedenle de öğrencilerin algılamakta zorluk yaşadığı; Kahriman (2008) çalışmasında öğretmenlerin yetersiz ders saatleri noktasında zorluklar yaşadığı sonucu; Salik (2007) çalışmasında elde ettiği, öğrencilerin derse hazırlıksız geldiği, öğrenmeye istekli olmadıkları; okulun araç gereçlerinde eksiklik olduğu, gezi ve gözlemlere yer verilmediği; coğrafi kavramların öğretilmesinde zorluklar yaşandığı sonuçları; araştırma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

5.2.7. Öğrenilmesinde Güçlük Yaşanan Coğrafi Beceriler

Katılımcılar, öğrencilerin öğrenmekte güçlük yaşadıkları coğrafi becerileri, “Uygulama Eksikliği” olduğu için çevre okuryazarlığı; “Tabloların Soyut ve Karışık Olması”, “Matematiksel Zeka” ve “Güncel Olmama” noktasında tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisini; “Örnek Yetersizliği”, “Kavram Yanılgısı” ve “Görsel Yetersizlik” noktasında konum analizi ve “Harita Kullanamama”, “Haritayı Yorumlayamama”, “Matematiksel Hesaplamalar”, “Soyut Kavramları Anlamlandıramama” noktasında harita okuryazarlığı becerisi ve “Gözlem Yapamama” noktasında ise gözlem becerisini vurgulamışlardır.

Sınıf ortamında öğrenilenlerin bilgi seviyesinde kalması ve doğada uygulama yaptırılarak bir anlatım sağlanamaması nedeniyle, öğrencilerin çevre okuryazarlığı becerisini kazanmalarında güçlük yaşadıkları tespit edilmiştir. Nitekim Demir (2022) çevre okuryazarlığı becerisine yönelik çalışmasında, sosyal bilgiler ders kitaplarının öğrencilerin psikomotor becerilerini harekete geçirecek nitelikte olmadığı sonucu;

Büken ve Katılmış (2022) çalışmalarında, okul dışı öğrenme ortamlarının söz konusu becerinin geliştirilmesinde önemli olduğu; Aslan ve Bulut (2021)'un çalışmalarında sınıf içi ve sınıf dışı etkinliklerin öğrenci başarısını ve çevre duyarlılığını arttırdığı; Öcal (2013) çevre sorunlarına yönelik çalışmasında, sosyal bilgiler ders içeriklerinde gezi gözlem uygulamalarına ağırlık verilmesi gerektiği; Çiftçi (2019) çalışmasında, etkinlik temelli öğretimin öğrenci başarı düzeyini ve çevre duyarlılığını arttırdığı sonuçları, araştırmadan elde edilen sonuçları desteklemektedir. Çevre okuryazarlığı becerisinin eğitimi yapılırken sınıf ortamında geleneksel anlatımlar yerine, saha çalışmalarının yaptırılmasının öğrencileri duyuşsal olarak çevreye duyarlı birey olmaları, psikomotor ve bilişsel açıdan gelişmelerine olanak sunacağı yapılan çalışmalar neticesinde ortaya konulmuştur.

Öğrencilerin TGDÇY becerisinde, tabloları soyut, karışık buldukları ve güncellenmediği için okumakta sıkıntı yaşadıkları başka bir deyişle yaparak yaşayarak öğrenmeyi sağlayamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Durmuş ve Kuruyer (2021) söz konusu beceriye yönelik çalışmalarında, öğretmen adaylarının genel olarak teorik bilgilere sahip oldukları; Kranda ve Akpınar (2019) çalışmalarında, öğrencilerin grafikleri zor, karmaşık ve sıkıcı bulduğuna yönelik sonucu; Tarakçı (2016)'nın öğretmen adaylarının, grafikleri anlama ve yorumlama noktasında zorlandıkları gibi sonuçlar, elde edilen sonuçla paralellik göstermektedir.

Diğer yandan, tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisinin, birtakım matematiksel beceriler gerektirdiği için öğrencilerin zorlandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada tüm öğrencilerde matematik becerisinin aynı şekilde gelişmediği ve ilgi duyulmadığı göz önüne alındığında, matematiksel beceriler yatkın olmayan öğrencilerin söz konusu beceriyi kazanma noktasında zorluk yaşadığı araştırma sonucunda ortaya konulmuştur. Literatürdeki hâlihazırda yapılan çalışmalara bakıldığında, Pala ve Başbüyük (2019) çalışmalarında ulaştıkları, matematik becerilerinin, tablo ve grafik okuma becerileri üzerinde etkisi olduğu; tablo ve grafik okuyabilmenin %40'ını matematiksel beceriler olduğu sonucu; Dündar ve Yaman (2014) çalışmalarında, öğretmen adaylarının matematiksel muhakeme becerileri ile tablo ve grafik yorumlama becerileri arasında anlamlı fark olduğu sonuçları, çalışmadan elde edilen sonuçları desteklemektedir.

Öğrenciler, konum analizi ve mekânı algılama becerilerine yönelik kavram yanlışlarının yaşadığı tespit edilmiştir. Ablak ve Aksoy (2018) yaptığı çalışmalarında, benzer sonuç elde ederek, öğrenci algılarında mekânı algılama becerisine yönelik kısmi yanlışların olduğunu; yine Görmez (2021) çalışmasında elde ettiği, öğrencilerin enlem, paralel, boylam ve meridyen kavramlarını karıştırdıkları; Trahorsch ve Blaha (2022) çalışmalarında soyut unsurların öğrenciler tarafından yanlış yorumlanabileceği sonucuna ulaşmaları, araştırma sonucunu desteklemektedir.

Bununla birlikte ders kitaplarında yeterli örnek ve görsellerin eksikliğinden kaynaklı olarak öğrenmekte zorluk yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Safi (2010) çalışmasında, mekânı algılama becerisine yönelik eğitim araç gereçlerinin yetersiz olduğu sonucu elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir.

Harita okuryazarlığı becerisine yönelik olarak, öğrencilerin ölçek hesaplamaları noktasında matematiksel işlemler yapamadıkları ve bu yüzden harita okuryazarlığı becerisinde zorlandıkları belirlenmiştir. Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisinde olduğu gibi harita okuryazarlığı becerisinde de matematiksel becerilere sahip olmayan öğrencilerin zorlandıkları belirlenmiştir. Nitekim Pala ve Başbüyük (2011) çalışmalarında, matematik becerilerinin haritaları okuma ve yorumlama üzerinde etkili olduğu ve harita okuma becerisinin yaklaşık %39'u matematik becerisinden oluştuğu sonucu; Sönmez ve Aksoy (2012) çalışmalarında, öğrencilerin harita okuma ve yorumlamama başarıları ile matematik puanları arasında doğrusal artış olduğu, elde edilen sonuçla paralellik göstermektedir.

Tüm bu araştırma sonuçları göz önünde bulundurulduğunda ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerilerinin matematiksel becerilerle ilişkili olduğu ve disiplinler arası noktada birbirlerinin destekler nitelikte olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Hanus ve Havelkova (2018) coğrafya öğretmenleriyle yaptıkları çalışmalarında, coğrafya öğretmenleri dışında, tarih, bilgisayar bilimi, biyoloji ve matematik öğretmenlerinin de haritalarla çalışmalar yaptığı; Bednarz, Acheson ve Bednarz (2006) da çalışmalarında sosyal bilgilerde harita becerilerinin geliştirilmesinin önemli olduğu fen, matematik ve bilgi iletişim teknolojilerinin de harita becerisinin geliştirilmesi sonucuna ulaştıklarıdır. Ulaşılan bu sonuçlar kurulan varsayımı destekler niteliktedir.

Diğer yandan öğrencilerin, haritaları tanıma, yorumlama ve harita üzerinde herhangi bir noktayı gösterme noktasında da zorluklar yaşadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Alan yazındaki yapılan çalışmalara bakıldığında, Erol (2017) çalışmasında, öğretmen adaylarının bulundukları noktayı dilsiz harita üzerinde göstermekte zorlandıkları; Herman, Hawkins ve Berryman (1985) çalışmalarında, öğretmen adaylarının üçte ikisinin dünya haritası üzerinde ülkeleri yanlış gösterdikleri; Görmez (2021) çalışmasında 7. Sınıf öğrencilerinin harita okuryazarlık becerisinin orta seviyede olduğunu ve öğrencilerin sadece ezber yaptığı, pratik yapılmadığı; bununla birlikte, ölçek, koordinat gibi harita çizme kavramlarını eksik ifade ettikleri ve ölçeklerine göre harita türlerini açıklayamadıkları; sembollerin anlamlarını bilmedikleri için haritaları yorumlayamadıkları; sonuçlarına ulaşmışlardır. Araştırmalardan elde edilen bu sonuçlar bu araştırmayı destekler niteliktedir.

Öğrenciler gözlem becerisine yönelik olarak, gözlem yapma noktasında zorluk yaşadıkları tespit edilmiştir. Gözlem becerisi öğrencilerin nesnel düşünme ve neden sonuç bağlamında olayları irdelemesini sağlayarak, onlara fayda sunmaktadır. Nitekim Mazman (2007) da öğretmenlerle yaptığı çalışmasında bu hususa değinerek, gezi gözlem tekniğinin çok faydalı olduğu sonucuna ulaşmıştır. Diğer yandan öğrencilerin gözlem yapma noktasında sorun yaşamaları, derslerde gözlem etkinliklerine fazla yer verilmediğinin ve uygulamalar yaptırılmadığının bir göstergesi olabilir.

Alhosani ve Yagoup (2015) üniversite öğrencileriyle yaptıkları çalışmalarında, öğrencilerin coğrafi becerilerinin zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuç katılımcılardan elde edilen sonuçlarla paralellik göstermektedir.

5.2. ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlar göz önüne alınarak önerilerde bulunulmuştur.

- 📌 Ders kitaplarındaki görseller incelendiğinde, coğrafi becerilerin görsellere yeterince yansıtılmadığı görülmektedir. Bununla birlikte görsellerin özensiz olduğu sonucu elde edilmiştir. Buradan hareketle, ders kitaplarındaki görsellere coğrafi beceriler daha fazla yansıtılarak görsel öğrenme sağlanabilir. Kitaplardaki görsellerin, konuları, coğrafi becerilerin özelliklerini yansıtmasına, kolay görülebilir olmasına, harita üzerinde

verilen lejantların okunabilirliğine, renklerin uyumuna, materyal tasarım ve görsel tasarım ilkelerine uygun hazırlanmasına dikkat edilmelidir.

- 📌 Öğrencilere sosyal bilgiler derslerinde coğrafi beceri kazandırılırken atlas, küre, kroki vb. gibi materyallerin kullanılmasına teşvik edilmeli.
- 📌 Çalışmalardan elde edilen sonuçlar neticesinde coğrafi becerilerin düşünme becerilerine ve matematiksel becerilerle ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Bu noktada yeni hazırlanacak programlarda düşünme ve matematiksel becerileri geliştirilerek sosyal bilgiler ile bağlantılı olacak kazanımlar programa eklenebilir.
- 📌 Diğer yandan mümkün olabildiğince tüm öğrenme alanlarındaki disiplinlerle coğrafi beceriler ilişkilendirilerek öğrencilere sunulmalıdır. Böylece hem geniş alan tasarımına uygun olup hem de coğrafi beceriler tüm öğrenme alanlarına düzenli bir dağılım göstermiş olacaktır.
- 📌 Çalışmada öğretmenlerin yaşadıkları zorluklara yönelik ders saatlerinin yetersiz kaldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu noktada sosyal bilgiler ders saatlerine gerekli iyileştirmeler sağlanmalı ve gerekirse coğrafi beceriler ayrı birer seçmeli ders niteliğinde okutulabilir.
- 📌 Coğrafi becerilerin öğretilmesinde sadece düz anlatım yöntemi yerine, öğrenci merkezli yöntem ve teknikler kullanılarak okul dışı öğrenme ortamlarına, gezi gözlemlere ve uygulamalara yer verilmelidir. Bu şekilde öğrenciler yaparak yaşayarak öğrenme imkânı bularak, konuyu tüm yönleriyle öğrenebileceklerdir.
- 📌 Bahsi geçen okul dışı öğrenme ortamları, gezi gözlem ve uygulamalar Milli Eğitim Müdürlükleri ve okul yönetimlerince desteklenmeli bu noktada gereken materyal, araç gereç, zaman ve parasal imkanlar öğretmenlere ve öğrencilere sağlanmalıdır.
- 📌 Coğrafi becerilerin öğretilmesinde ders kitaplarındaki görsel çeşitlilikler (harita, diyagram, tablo, grafik, gazete haberi, fotoğraf, resim vb.) arttırılarak, her coğrafi becerinin görsellere yansıtılmasına özen gösterilmeli ve buna paralel olarak soyut kavramlar barındıran coğrafi beceriler somutlaştırılarak sunulmalıdır. Aynı zamanda tablo ve grafiklerde sunulan veriler güncellenerek aktüellik ilkesi göz ardı edilmemelidir.

- ✚ Araştırma sonucunda öğrencilerin mekânı algılama ve konum analizi becerilerine yönelik kavram yanlışları yaşadıkları tespit edilmiştir. Bu noktada ders kitaplarına bol bol kavram karikatürleri ve kavram haritaları eklenerek kavram yanlışları önlenmeli, yeni yanlışlara mahal verilmemelidir.

KAYNAKÇA

- Aktın, K. (2016). Sosyal bilgiler derslerinde tarih konularının öğretimi. D. Dilek (Ed), *Sosyal Bilgiler Eğitimi* içinde (s. 91-117). Pegem Akademi.
- Ablak, S. ve Aksoy, B. (2018). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan mekânı algılama becerisine ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi. *Turkish studies*, (13) 11.
- Ablak, S. (2017). *Sosyal bilgiler programındaki becerilere ilişkin öğrenci algılarının incelenmesi*. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Akengin, H. (2012). Zaman ve mekâna ilişkin becerilerin öğretimi. C. Öztürk (Ed.) *Sosyal bilgiler öğretimi demokratik vatandaşlık eğitimi* içinde (s. 188-223). Pegem Akademi.
- Akengin, H. Tuncel, G. ve Cendek, M. E. (2016). Öğrencilerde harita okuryazarlığının geliştirilmesine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, 0(34), 61-69.
- Akinoğlu, O. (2013). Coğrafya eğitiminin etkililiği ve sorunları. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (12), 77-96.
- Aksoy, B., Akbaba, B. ve Kılcan, B. (2019). *Sosyal bilgilerde beceri eğitimi*. Pegem Akademi Yayınevi.
- Akyüz, Y. (2018). *Türk eğitim tarihi*. Pegem Akademi.
- Alhosani, N. M. D. ve Yagoub, M. M. (2015). Geographic skills: a case study of students in the United Arab Emirates. *International Research in Geographical and Environmental Education*, 24(1), 95-102.
- Alkış, S. (2009). Turkish geography trainee teachers perceptions of geography. *International Research in Geographical Environmental Education*, 18(2), 120-33.
- Arslan, H. (2022). *12. sınıf öğrencilerinin coğrafya dersinde öğrendiklerini yaşadıkları yerle ilişkilendirme düzeylerinin ölçülmesi (Seydişehir örneği)*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.

- Arslan, M. (2016). Sosyal bilgiler 6. sınıf ders kitabında Tarihi Coğrafya Unsurları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi* 3(5), 42-49.
- Aslan, S. ve Bulut, B. (2021). 6. sınıf sosyal bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretimin kullanılmasının öğrencilerin çevresel okuryazarlık düzeylerine etkisi. *Turkish Journal of Educational Studies*, 8(1), 85-108.
- Aydemir, M. (2017). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarının ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan beceriler açısından incelenmesi. *Uluslararası Güncel Araştırmalar dergisi*, 3(2), 1-17.
- Baloğlu, Uğurlu, N. ve Aladağ, E. (2015). Mekânsal düşünmenin Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programındaki yeri ve öğretmenlerin bu beceri hakkındaki görüşleri. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (32), 22-42.
- Barr, R., Barth, J.L. ve Shermis, S.S. (2013). Sosyal bilgilerin doğası. C. Dönmez (Ed.). Pegem Akademi.
- Bednarz, S.W, G. Acheson ve R.S Brdnarz (2006). Sosyal bilgilerde harita ve harita öğrenimi. *Sosyal Eğitim Dergisi*, 70(7), 398- 404.
- Bilgili, A. S. (2013). Geçmişten günümüze sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. *Sosyal Bilgilerin Temelleri*, 1-54.
- Bircan, T. ve Safran, M. (2013). Tarih öğretiminde haritaların önemi ve kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(2), 461-476.
- Bulut, B. ve Kaçar, T. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programı ve 4-7. Sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17 (2), 623-650.
- Büken, R. ve Katılmış, A. (2022). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin çevre okuryazarlığı becerisine ilişkin görüşleri. *International Journal of Geography and Geography Education*, (47), 115-134.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç, Çakmak, E., Erkan, Akgün, Ö., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2022). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Pegem Akademi.

- Can, B. (2021). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersine yönelik harita okuryazarlık becerisinin belirlenmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Akdeniz Üniversitesi.
- Can, B. ve Demirkaya, H. (2023). Ortaokul öğrencilerinin harita okuryazarlığı becerilerinin değişkenlere göre durumu. *Araştırma ve Deneyim Dergisi*, 8(1), 155- 172.
- Carrera, C.C., Avarvarei, B.V., Chelariu, E.L., Draghia, L. ve Avarvarei, S.C. (2017) Map reading skill development with 3d technologies. *Journal of Geography*, 116(5), 197-205.
- Ceyhan E. ve Yiğit, B. (2005). *Konu alanı ders kitabı incelemesi*. Anı Yayınları.
- Coşkun, Keskin, S. ve Şentürk, G. (2023). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafya kavramının orta okul öğrencilerinin zihninde yapılanması. *İBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (15), 234- 252.
- Creswell, J. W. (2013). *Nitel araştırma yöntemleri*. M. Bütün ve S.B. Demir (Eds.). Siyasal Kitapevi.
- Çiftçi, S. (2019). *Sosyal bilgiler dersinde etkinlik temelli öğretimin çevresel sorumlu vatandaşlık davranışlarına etkisinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Aksaray Üniversitesi.
- Çiftçi, B., ve Akça, D. (2005). 2005 ve 2018 sosyal bilgiler öğretim programlarının coğrafi beceri ve coğrafi kazanım alanlarının karşılaştırılması. *Eğitimde Yeni Yaklaşımlar Dergisi*, 2(1), 33-59.
- Çelikkaya, T. ve Yakar, H. (2020). *Konu ve beceri temelli sosyal bilgiler öğretimi I, II*. Nobel Yayınları.
- Çelikkaya, T. (2011). Sosyal bilgiler programında yer alan becerilerin kazandırılma düzeyi: öğretmen görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 19(3), 969-990.
- Danışman, H. (2019). *Coğrafyanın hayatımızdaki yeri: farklı meslek mensuplarının coğrafya bilgilerini kullanımlarına bakışı*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.

- Değirmenci, Y. (2019). 4. Sınıf sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretimine ilişkin öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(4), 3286-3305.
- Demirkaya, H. ve Karacan, H. (2019). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya görsellerine ilişkin öğrenci görüşleri. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 54-87.
- Demir, Y. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarının çevre okuryazarlığı açısından incelemesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 20(3), 1094-1122.
- Doğanay, A. (2002). Sosyal bilgiler ve sosyal bilgiler öğretimi. C. Öztürk, D. Dilek (Ed.), *Hayat bilgisi ve sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s.15-46). Pegem Yayıncılık.
- Doğan, İ. (2022). *Sosyal bilgiler ders kitaplarında temel beceriler*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi.
- Doğan, İ. ve Oruç, Ş. (2022). Sosyal bilgiler ders kitaplarında temel beceriler. *Uluslararası Ders Kitapları ve Eğitim Materyalleri Dergisi* 5(2), 91- 115.
- Duman, B. ve Girgin, M. (2011). Eğitim fakültesi öğrencilerinin harita okuryazarlığına ilişkin görüşleri. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 12(17), 185-202.
- Durmuş, E. ve Kenan, B. A. Ş. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin metaforik algıları. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 26(1), 75-92.
- Durmuş, E. ve Kuruyer D. (2021). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama becerisine ilişkin görüşleri. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 18(1), 46-71.
- Dündar, S. ve Yaman, H. (2015). To examine how the skills of class teacher candidates in terms of interpreting tables and graphics hange according to mathematical reasoning skills. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 23(1), 1695- 1710.
- Ecevit, T. ve Kaptan, F. (2021). 21. yüzyıl becerilerinin kazandırılmasına yönelik tasarlanan argümantasyon destekli araştırma sorgulamaya dayalı öğretim modelinin betimlenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 36(2) 470-488.

- Erden, M. (2000). *Sosyal bilgiler öğretimi*. Alkım Yayınevi.
- Erol, H. (2017). Ortaokul öğrencilerinin harita okuryazarlık becerilerine ilişkin bir değerlendirme. *Anadolu Journal of Educational Sciences International (AJESI)*, 7 (3), 425-457.
- Erol, F. Z. ve Akpınar, E. (2021). Sosyal bilgiler eğitimi alanında yapılmış mekân algılama becerisi konulu deneysel çalışmalar üzerine bir inceleme. *International Journal of Social Science Research*, 10(1), 1-16.
- Gelen, İ. (2011). Sosyal bilgiler ders programındaki düşünme ile ilgili bazı ortak becerilerin kazanılma düzeyinin belirlenmesi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(1), 83-106.
- Geray, H. (2006). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş iletişim alanından örneklerle*. Siyasal.
- Gökçe, N. (2015). Social studies in improving students map skills: teachers opinions. *Educational Sciences: Theory and Practise*, 15(5), 1345-1362.
- Gömleksiz, M.N. ve Kan, A.Ü. (2009). Sosyal bilgiler dersi öğretim programının eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme ve girişimcilik becerilerini kazandırmadaki etkililiğinin belirlenmesi. *Doğu Anadolu Bölgesi Araştırmaları*, 8(1), 39-49.
- Gönen, M., Uludağ, G., Fındık Tanrıbuyurdu, E. ve Tüfekçi, E. (2014). 0-3 yaş çocuklarına yönelik resimli çocuk kitaplarının özelliklerinin incelenmesi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(1), 126- 139.
- Görmez, E. (2021). Ortaokul öğrencilerinin harita okuryazarlık becerisi yeterlilikleri üzerine bir çalışma. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(2), 712-133.
- Gülersoy, A. E. (2013). Doğal mirasın korunması açısından sosyal bilgiler (ortaokul) ve coğrafya (orta ve yükseköğretim) müfredat programlarının değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (14), 315-354.

- Gürbüz, N. V. ve Kuzu, İ. Ç. (2018). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yaşadıkları matematik kaynaklı zorluklar. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 4(3), 141- 154.
- Hanus, M. ve Havelkova, L. (2019). Teachers' concepts of map-skill development. *Journal of geography*, 118(3), 101-116.
- Herman, J.R., Hawkins, M., ve Berryman, C. (1985). World place name location skills of elementary pre-service teachers. *Journal of Educational Research*, 79(1), 3335.
- İbret, B.Ü, Karatekin, K. ve Avcı, E. (2015). Sosyal bilgiler dersinde coğrafya öğretiminin değerler eğitimi açısından önemi. *Milli Eğitim Dergisi*, 45(207), 5-23.
- İşler, A.Ş. (2003) Yazılı ders materyallerinde illüstrasyon kullanımının dayandığı temel ilkeler ve sağladığı katkılar. *Milli Eğitim Dergisi*, 157.
- Jadallah, M., Hund, A.M., Thayn, J., Studebaker, J.G., Roman, Z.J. ve Kirby, E. (2017). Intergrating geospatial technologies in fifth- grade curriculum: impact on spatial ability and map analysis skills. *Journal of Geography*, 116(4), 139-151.
- Kaçar, T. ve Bulut, B. (2020). Sosyal bilgiler öğretim programı ve 4-7. sınıf sosyal bilgiler ders kitaplarının coğrafya kavramları bağlamında değerlendirilmesi. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 31-46.
- Kan, Ç. (2010). ABD ve Türkiye’de Sosyal Bilgilerin Tarihsel Gelişimi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(2), 663-672.
- Kara, C. (2012). Çocuk kitabı seçiminde resimlemelerle ilgili olarak ebeveynin dikkat etmesi gereken başlıca unsurlar. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 225-232.
- Karadağ, E. (2010). Eğitim bilimleri doktora tezlerinde kullanılan araştırma modelleri: nitelik düzeyleri ve analitik hata tipleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi Dergisi*, 16(1), 49-71.
- Karatekin, K. ve Yılmaz, A. (2019). Çevre okuryazarlığı. *Sosyal bilgilerde beceri eğitimi içinde*, 25-52.

- Kartal, F. ve Ergün A. (2022). Sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programında öğrenim gören öğretmen adaylarının coğrafya kavramına ilişkin algılarının metafor yoluyla incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 11(2), 392- 401.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Nobel Yayınları.
- Kaya, E. ve Öner, G. (2017). 100. yaşındaki sosyal bilgiler dersini sosyalleşme ve toplum öğretim ekseninde yeniden düşünmek. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 1-25.
- Keser, H. (2004). İlköğretim 4. sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine göre değerlendirilmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 2 (3).
- Keskin, Coşkun, S. ve Keskin, Y. (2009). Cumhuriyet dönemi ilköğretim 1. kademe) sosyal bilgiler ve onun kapsamına giren ders programlarında bir değer olarak “barış”ın yeri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 7(17), 69-92.
- Kılcı, T. (2019). *Coğrafya öğretmenlerinin 2018 coğrafya öğretim programında yer alan coğrafi becerilere ilişkin görüşleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kılcı, Z. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmenlerinin dijital vatandaşlığa yönelik görüşleri ve uygulamaları*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.
- Kışoğlu, M. (2009). *Öğrenci merkezli öğretimin öğretmen adaylarının çevre okuryazarlığı düzeyine etkisinin araştırılması*. [Yayımlanmamış Doktora tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Kranda, S. ve Akpınar, M. (2020). Grafik okuma ve çizmede yaşanan zorluklara ilişkin öğrenci görüşleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 35(2), 415-427.
- Kuzey, M. ve Değirmenci, Y. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının harita ve yön okuryazarlığına ilişkin kavramları anlama düzeyleri ve kavram yanılgıları. *Milli Eğitim Dergisi*, 48(223), 207-230.
- Mazman, F. (2007). *Sosyal bilgiler eğitiminde gezi gözlem metodunun uygulanmasına ilişkin bir araştırma (Tokat örneği)*. [Yayımlanmamış Yüksek lisans tezi]. Gaziosmanpaşa Üniversitesi.

- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2024). “Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli” yeni müfredat taslağı kamuoyunun görüşüne açıldı. <https://ttkb.meb.gov.tr>
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2005). *İlköğretim sosyal bilgiler dersi (4-5.sınıflar) öğretim programı*. Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal bilgiler öğretim programı*. S.8. Ankara.
- Millî Eğitim Bakanlığı [MEB]. (2018). *Sosyal bilgiler öğretim programı*. S. 11. Ankara.
- Michaelis, J. U. (1988). *Social studies for children*. New Jersey: Prentice Hall, Englewood Cliffs.
- Mutluer, C. (2013). The views of social studies teachers about the skills contained in social studies (The example of İzmir Menemen). *Turkish Studies*, 8(7), 355-362.
- Öztürk, C. (2012). Sosyal bilgiler: toplumsal yaşama disiplinler arası bir bakış. C. Öztürk (Ed.). *Sosyal bilgiler öğretimi içinde*. (s.1-28). Pegem Akademi.
- Paul, B. K. (2007). Exploring location in introductory human geography: The Case of Kansas Towns and Cities. *The Social Studies*, 98(1), 28-34.
- Roth, C. E. (1968). Curriculum overwiev for developing environmentally literate citizens.
- Roth, C. E. (1992). Environmental literacy: its roots, evolution and directions in the 1990s.
- Safi, H. (2010). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan mekânı algılama becerisinin geliştirilmesi hakkında öğretmen görüşleri [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Sak, R., Sak, Ş., Öneren Şendil Ç., ve Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi (Online)*, 4(1), 227- 250.
- Salık, G. (2007). *Sosyal bilgiler dersinde coğrafya konularının öğretiminde karşılaşılan sorunlar ve çözüm önerilerine ilişkin öğretmen görüşleri*. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Anadolu Üniversitesi.

- Sardone, N. B. (2023). Modifying Board Games in Alignment with State Standards to Develop the Geographic Literacy of Elementary Level Learners. *The Social Studies*, 114(3), 114-124.
- Sever, R. (2015). Sosyal bilgilerde mekânsal öğrenme ortamları ile ilgili temel kavramlar. R. Sever ve E. Koçoğlu (Ed.). Sosyal bilgiler eğitiminde mekânsal öğrenme ortamları içinde. (s.1- 11). Pegem Akademi.
- Sever, R. ve Koçoğlu, E. (2013). Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularına ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri / Diyarbakır merkez Dicle örneği. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(45), 17-34.
- Sönmez, V. (1997). *Sosyal Bilgiler Öğretimi ve Öğretmen Kılavuzu*. Anı Yayıncılık.
- Sönmez, V. (2015). *Öğretim İlke ve Yöntemleri*. Anı Yayınları.
- Sönmez, Ö. F. ve Aksoy, B. (2012). İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin harita beceri düzeylerinin belirlenmesi. *Turkish Studies*, 7(1), 1905-1924.
- Şahin, K. (2003). İlk ve ortaöğretimde coğrafya müfredat programlarının geliştirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 11(1), 81-92.
- Şahin, M. (2014). Sosyal bilgiler ders kitaplarının görsel tasarım ilkeleri açısından değerlendirilmesi. *Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 23(1), 31-46.
- Şanlı, S. (2018). Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler derslerinde kullanılan öğretim materyallerine ilişkin Görüşleri. *Journal of Innovative Research in Social Studies*, 1(1), 52-64.
- Şengül Bircan, T. ve Safran, M. (2013). Tarih öğretiminde haritaların önemi ve kullanımı. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD)*, 14(2), 461-476.
- Şentürk, G. ve Keskin, S. C. (2023). Sosyal bilgiler öğretim programında yer alan coğrafya kavramının zihinde yapılanması. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(15), 234-252.
- Şimşek, A. (2012). İlköğretim öğrencilerinde tarihsel zaman ve kronoloji becerileri. Mustafa Safran (Ed.), *Sosyal bilgiler öğretimi içinde* (s.93-117). Pegem Akademi.

- Şimşek, S. ve Öztürk, M. (2014). Sosyal bilgiler eğitiminde beceriler. S. İnan (Ed.), *Öğretmenler ve öğretmen adayları için sosyal bilgiler eğitimine giriş kavramlar, yaklaşımlar, etkinlikler içinde* (s. 83-97). Anı Yayınları.
- Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı [TTKB,] (2004). *Sosyal bilgiler dersi 4 ve 5. Sınıflar öğretim programı ve kılavuzu*. Ankara.
- Tarakçı, F. (2016). *Fen bilimleri öğretmen adaylarının grafikleri okuma, yorumlama ve hazırlama becerilerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Kastamonu Üniversitesi.
- Taş, H.İ. (2008). Zihin Haritaları, Harita Okuma Becerisi ve Görselleştirme. R. Özey ve A. Demirci (Ed.). *Coğrafya Öğretiminde Yöntem ve Yaklaşımlar içinde*. Aktif Yayınevi.
- Taş, M. (2019). *5.sınıf sosyal bilgiler dersinde öğrencilerin coğrafi becerilerinin geliştirilmesi: bir eylem araştırması* [Yüksek Lisans tezi].
- Taşkın, M. ve Açıkalin, M. (2019). Ortaokul sosyal bilgiler ders kitaplarında kullanılan görsellerin öğretmen tercihlerine göre incelenmesi (İstanbul ili örneği). *Uluslararası Karamanoğlu Mehmet Bey Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 133-146.
- Thomas- Brown, K. A. (2011). Teaching for geographic literacy: Our afterschool geography club. *The Social Studies*, 102(5), 181-189.
- Tırpancı, H. (2019). *Sosyal bilgiler dersinde etkinlik temelli çevre eğitimi uygulamalarını öğrencilerin akademik başarılarına etkisi ve uygulama hakkındaki görüşleri*. [Yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Trahorsch, P. ve Blaha, J.D. (2022). The influence of textbook visual quality of geographical phenomena on childrens conceptions. *Journal of Geography*, 121(3), 100- 114.
- Tomaş, N. (2009). Coğrafya derslerinde edinilen bilgilerin günlük hayatta kullanılma durumları. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, (27), 333-332.
- Tunca, N. (2023). *Ortaokul öğrencilerinin sosyal bilgiler dersindeki coğrafi becerileri kazanma düzeyi*. [Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi]. Osmangazi Üniversitesi.

- Türe, H. (2020). Gözlem. T. Çelikkaya ve H. Yakar (Ed.) *Konu ve beceri temelli sosyal bilgiler öğretimi I* içinde (s. 49- 80). Nobel Yayınları.
- Türkel, N. (2010). *İlköğretim II. kademe sosyal alan ders kitaplarında görsel boyut ve içerik tutarlılığı*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Niğde Üniversitesi.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK). (2023). 2 Kasım 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Türk Dil Kurumu Sözlükleri (TDK). (2023). 15 Kasım 2023 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden edinilmiştir.
- Öcal, T. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çevre sorunlarına yönelik tutumlarının belirlenmesi. *Marmara Coğrafya Dergisi*, (27), 333-352.
- Öner, G. ve Memişoğlu, H. (2018). Sosyal bilgilerde yerel coğrafya öğretimi: Öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Cumhuriyet Uluslararası Eğitim Dergisi*, 7(3), 193-218.
- Öztaşkın, Ö. (2018). Sosyal bilimler ve sosyal bilgiler. R. Turan, T Yıldırım (Ed). *Sosyal Bilgilerin Temelleri içinde*. Pegem Yayınları.
- Umut, M.Ö ve Velioğlu, N.M. (2016). Sosyal Pazarlamada hedef kitlenin derinlemesine analizi ile geri dönüşüm davranışını hatırlamak. *Pazarlama Teorisi ve Uygulamaları Dergisi*, 2 (1), 1-20.
- Ünal, Ç. ve Ilgaz, S. (2010). I. Kademe ilköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarındaki coğrafya konularının öğrencilerin soru sorma ve eleştiri yapma becerilerine olan katkısı (Erzurum il merkez örneği). *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 129- 139.
- Ünlü, E. (2016). *Öğretmen adaylarının çevre okuryazarlık farkındalık düzeylerinin incelenmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Dumlupınar Üniversitesi.
- Yalçın, A. ve Tural, A. (2023). 21. yüzyıl becerileri ışığında sosyal bilgiler öğretim programının incelenmesi. *Türkiye Bilimsel Araştırmalar Dergisi*, 8(1), 1-9.

- Yılar, M. B. (2022). Skill hierarchies of teacher candidates: an analysis in the context of skills included in the social studies curriculum in Turkey. *Journal of Innovative Research in Teacher Education*, 3(3).
- Yıldırım, A. ve Şimşek H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

EKLER

EK- 1: Ders Kitabı İnceleme Formu

EK- 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

EK- 3: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurul İzni

EK- 4: MEB Uygulama İzni

EK-1: Ders Kitabı İnceleme Formu

DERS KİTABI İNCELEME FORMU

Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerde coğrafi becerileri inceleme formu

Beceri	Kriter	Görselde Bulunma Durumu	Sayfa Numarası
Çevre Okuryazarlığı	• Çevreyi korumaya ve çevre kirlenmesini önlemeye yöneliktir. • Çevresel sistemlerin devamlılığı ve iyileştirilmesine yöneliktir. • İnsan ve çevre etkileşimini açıklamaya yöneliktir.		
Gözlem	• Nesne, olay ve olguları tarafsız bir şekilde tanımlayabilmeye yöneliktir. • Olay ve olguların neden ve sonuçlarını açıklayabilmeye yöneliktir. • Gözlemlerini kaydetmeye ve aktarabilmeye yöneliktir.		
Harita Okuryazarlığı	• Harita üzerinde yer saptama ve yön belirlemeye yöneliktir. • Harita üzerinde yer alan sembol ve ölçekleri yorumlayabilmeye yöneliktir. • Haritaları karşılaştırma ve çıkarımda bulunmaya yöneliktir.		
Konum Analizi	• Bulunduğu konumu tarif edebilmeye yöneliktir. • Koordinat, enlem, boylam, paralel, meridyen, kutup noktaları gibi kavramların bilinmesine yöneliktir. • Harita ve kroki üzerinde konum belirlemeye yöneliktir. • Etrafındaki nesne, olay ve olgulara göre göreceli konumunu tasvir etmeye yöneliktir.		

Mekânı Algılama	• Dünya üzerindeki bölgeler arasındaki farklılık ve benzerlikleri anlamaya yöneliktir. • Bir yerin komşu ülkeler üzerindeki etkisini tanımlamaya yöneliktir. • Uzay ilişkilerini görebilme, bir şekli üç boyutlu görebilme, bir alanı, sokağı göz önünde canlandırabilmeye yöneliktir. • Küre, harita, plan ve kroki kullanabilmeye yöneliktir.
Tablo, Grafik ve Diyagram Çizme ve Yorumlama	• Görsel öğrenmeyi geliştirmeye yöneliktir. • Elde edilen verileri yorumlamaya yöneliktir. • Gözlemlerini grafik, tablo ve diyagrama aktarmaya yöneliktir.

EK- 2: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu**GÖRÜŞME FORMU****Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Coğrafi Becerilere Yönelik Görüş Formu****Tarih:**/...../.....**Saat (başlangıç- bitiş):**

Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin coğrafi beceriler açısından incelenerek söz konusu görsellerin coğrafi becerileri yansıtmaları durumlarının öğretmen görüşleri ışığında değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada düşünce, görüş ve önerileriniz çalışma için çok değerlidir. Görüşme esnasında ileteceğiniz bilgiler gizli kalacak olup araştırma dışında kullanılmayacaktır. Katılımınız için teşekkürler.

GÖRÜŞME SORULARI**Cinsiyet:**

Kadın () Erkek ()

Hizmet Süresi:

1-4 (), 5-9 (), 10-14 (), 15-19 (), 20 + ()

1. Coğrafi beceriler ve coğrafi becerilerin önemi hakkında neler söylemek istersiniz?
2. Coğrafi becerilerin sosyal bilgiler ders kitaplarındaki öğrenme alanları/ ünitelere dağılımına ilişkin düşünceleriniz nelerdir?
3. Coğrafi becerilerin sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellere yansımaları nasıl değerlendiriyorsunuz? Bu konuda eksik veya yetersiz gördüğünüz noktalar nelerdir?
4. Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin, öğrencilere coğrafi becerilerin kazandırılmasında faydalı olduğunu düşündüğünüz noktalar nelerdir?
5. Öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde coğrafi becerilere yönelik öğrendikleri bilgileri kendi hayatlarında kullanabilmeleri noktasında düşünceleriniz nelerdir?

6. Coğrafi becerileri öğrencilere kazandırma noktasında yaşadığınız zorluklar nelerdir?
7. Öğrencilerin coğrafi beceriler içinde (çevre okuryazarlığı, gözlem, harita okuryazarlığı, konum analizi, mekânı algılama ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama) öğrenmekte en fazla zorlandıkları beceri/ beceriler hangisidir, sizce zorlanmalarının sebebi nedir? Bu zorluğu en aza indirebilmek için ne gibi iyileştirmeler yapılabilir?

EK- 3: Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurul İzni

	T.C. GİRESUN ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ REKTÖRLÜK	
Sosyal Bilimler Fen ve Mühendislik Bilimleri Araştırmaları Etik Kurulu		
Sayı : E-50288587-050.06.04-2300007791 Konu : 08.11.2023 Tarihli ve 10/05 Sayılı Kurul Kararı	16.11.2023	
Sayın Prof. Dr. Serkan DOĞANAY		
İlgi : 02.10.2023 tarihli başvurunuz		
Sosyal Bilimler Fen ve Mühendislik Bilimleri Araştırmaları Etik Kurulumuza sunmuş olduğunuz "<i>Sosyal Bilimler Ders Kitaplarındaki Görsellerin Coğrafi Beceriler Açısından İncelenmesi</i>" başlıklı çalışmanız 08.11.2023 tarihli ve 10/05 sayılı Etik Kurulumuzca değerlendirilmiş olup etik açıdan uygun bulunmuştur.		
Bilgilerinize sunulur		
Prof. Dr. Eyüp NEFES Kurul Başkanı		

EK- 4: MEB Uygulama İzni

T.C.
GİRESUN VALİLİĞİ
İl Millî Eğitim Müdürlüğü

Sayı : E-29409993-605.01-91473070
Konu : Araştırma İzni
(Sevilay YOLCU)

07/12/2023

DAĞITIM YERLERİNE

İlgi: Giresun Üniversitesi Rektörlüğü'nün 29/11/2023 tarih ve 90742853 MEB DYS kayıtlı yazısı.

İlgi yazı ile talep edilen Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe ve Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı Sosyal Bilimler Eğitimi Tezli Yüksek Lisans öğrencisi Sevilay YOLCU'nun görüşme soruları çalışmasına ait Valilik Makam Oluru ekte gönderilmiştir.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Mehmet Fikret ÇAVUŞ
Vali a.
Vali Yardımcısı

Ek

- Makam Oluru
- Mühürlü Öçek

Dağıtım

- Giresun Üniversitesi ,
- Güne Ortaokulu, Teyyaredüzü Ortaokulu
- Çalılıkale Ortaokulu, Cumhuriyet Ortaokulu
- Mehmet Akif Ersoy Ortaokulu
- Mithat Paşa Ortaokulu, Kanuni Ortaokulu
- Gedikkaya Ortaokulu
- Giresun İmam Hatip Ortaokulu

Ek 1: Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Coğrafi Becerilere Yönelik Görüş Formu

Tarih:

Saat (başlangıç- bitiş):

Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin coğrafi beceriler açısından incelenerek söz konusu görsellerin coğrafi becerileri yansıtırma durumlarının öğretmen görüşleri ışığında değerlendirilmesinin amaçlandığı bu çalışmada görüş, görüş ve önerileriniz çalışma için çok değerlidir. Görüşme esnasında ileteceğiniz bilgiler gizli kalacak olup araştırma dışında kullanılmayacaktır. Katılımınız için teşekkürler.

GÖRÜŞME SORULARI

Cinsiyet:

Kadın () Erkek ()

Hizmet Süresi:

1-4 () 5-9 () 10-14 () 15-19 () 20 + ()

4. Sosyal bilgiler ders kitaplarındaki görsellerin, öğrencilere coğrafi becerilerin kazandırılmasında faydalı olduğunu düşündüğünüz noktalar nelerdir?
5. Öğrencilerin sosyal bilgiler dersinde coğrafi becerilere yönelik öğrendikleri bilgileri kendi hayatlarında kullanabilmeleri açısından düşünceleriniz nelerdir?
6. Coğrafi becerileri öğrencilere kazandırmada noktasında yaşadığımız zorluklar nelerdir?
7. Öğrencilerin coğrafi beceriler içinde içsere okuryazarlığı, gözlem, harita okuryazarlığı, konum analizi, mekânı algılama ve tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama) öğrenmekle en fazla zorlandıkları beceri/ beceriler hangisidir, sizce zorlanmalarının sebebi nedir? Bu zorluğu en azı indirmek için ne gibi iyileştirmeler yapılabilir?